

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA**

Eglė KARUŽNAITĖ

Viešojo administravimo studijų programos studentė

**GYVENTOJŲ DALYVAVIMO SAVIVALDOS SPRENDIMŲ PRIĖMIMO
PROCESE TEISINIS REGULIAVIMAS IR PRAKTINIS ĮGYVENDINIMAS:
ŠIAULIŲ MIESTO SENIŪNIJŲ ATVEJIS**

BAKALAURO BAIGIAMASIS DARBAS

Šiauliai, 2011

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA

Leista ginti:
Viešojo administravimo katedros
vedėja

(Parašas, vardas, pavardė)

Eglė KARUŽNAITĖ

GYVENTOJŲ DALYVAVIMO SAVIVALDOS SPRENDIMŲ
PRIĖMIMO PROCESĖ TEISINIS REGULIAVIMAS IR
PRAKTINIS ĮGYVENDINIMAS: ŠIAULIŲ MIESTO SENIŪNIJŲ
ATVEJIS

Viešojo administravimo studijų bakalauro baigiamasis darbas
Socialiniai mokslai, Viešasis administravimas (03S2)

Aš, Eglė KARUŽNAITĖ teigiu, kad bakalauro studijų baigiamasis darbas, kurį teikiu viešojo administravimo studijų programos bakalauro kvalifikaciniam laipsniui įgyti, yra originalus autorinis darbas

(parašas)

Darbo vadovas
lekt., dokt. Oksana Mejerė

Šiauliai, 2011

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA

Tvirtinu:

Viešojo administravimo
katedros vedėja

2011 m..... mėn.....d.

BAKALAURO BAIGIAMOJO DARBO UŽDUOTIS

Studentas (-ė).....Eglė Karužnaitė.....

Baigiamojo darbo tema: Gyventojų dalyvavimo savivaldos sprendimų priėmimo procese teisinis reguliavimas ir praktinis įgyvendinimas: Šiaulių miesto seniūnijų atvejis

Baigiamojo darbo pateikimo terminas 2011 m. gegužės mėn. 23 – 24 d.

***Duomenys baigiamajam darbui:* lietuvių ir užsienio autorių mokslinė ir metodinė literatūra: knygos, mokslo studijos, moksliniai straipsniai lietuvių ir užsienio kalba; teisės aktai ir politiniai dokumentai sprendimų priėmimo, viešosios politikos įgyvendinimo, gyventojų dalyvavimo, vietos savivaldoje tema.**

Baigiamojo darbo turinys (išvardyti pagrindinius nagrinėtinus klausimus): Remiantis lietuvių ir užsienio autorių darbais, pateikti dalyvavimo sampratą bei pagrindines dalyvavimo politikoje formas; išanalizuoti Lietuvos ir užsienio šalių gyventojų dalyvavimo savivaldoje specifiką; atlikti empirinį tyrimą, skirtą atskleisti aktyvaus piliečių dalyvavimo savivaldos sprendimų priėmimo problemas bei perspektyvas ir pateikti gyventojų aktyvinimo rekomendacijas.

Užduoties gavimo data: 2011 m. gruodžio mėn. 10 d.

Vadovas (-ė) Lekt., dokt. Oksana Mejerė

(pareigos, vardas, pavardė)

.....

(parašas)

Užduotį gavau Eglė Karužnaitė

(studento (-ės) parašas, vardas, pavardė)

2011 m. gruodžio mėn. 10 d.

Karužnaitė E. (2011). Gyventojų dalyvavimo savivaldos sprendimų priėmimo procese teisinis reguliavimas ir praktinis įgyvendinimas: Šiaulių miesto seniūnijų atvejis: universitetinių pagrindinių studijų Viešojo administravimo programos baigiamasis darbas / baigiamojo darbo vadovė lekt., dokt. O. Mejerė; Šiaulių universitetas, Viešojo administravimo katedra, 64 p. (71 p.)

SANTRAUKA

Bakalauro baigiamajame darbe nagrinėjamas gyventojų dalyvavimas Šiaulių miesto seniūnijų savivaldos sprendimų priėmimo procese. Tiriamą problemą apibūdina klausimas: kokios yra gyventojų dalyvavimo savivaldos sprendimų priėmimo procese praktinės galimybės? Šis darbas susideda iš įvado, trijų pagrindinių dalių, išvadų, aktyvinimo rekomendacijų, literatūros sąrašo bei priedų.

Teorinėje dalyje pateikiama mokslinės literatūros šaltinių analizė, atskleidžianti gyventojų dalyvavimo savivaldoje sampratą bei formas. Taip pat pateikiama gyventojų dalyvavimą reglamentuojančios teisinės bazės analizė bei pristatomos praktiškai kasdieniniame gyvenime dažniausiai naudojamos dalyvavimo formos. Šioje dalyje atskleidžiama dalyvavimo savivaldoje praktika ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje (Skandinavijos šalyse), pateikiamos pasyvumo bei menko dalyvavimo priežastys.

Empirinėje dalyje pristatomi kiekybinio ir kokybinio tyrimo metu apklaustų 160 gyventojų bei 4 ekspertų nuomonių analizės rezultatai. Piliečių ir ekspertų vertinimai leidžia teigti, kad tiriamosiose vietovėse stokojama gyventojų ir valdžios bendravimo. Tyrimo metu identifikuota, kad piliečiams trūksta informacijos bei lyderio, įtraukiančio veikti. Ekspertų interviu metu nustatyta, kad valdžios atstovai nekomunikuoja tarpusavyje bei nėra suinteresuoti piliečių aktyvumo skatinimu.

Karužnaitė E. (2011). Citizen participation in self-government decision-making process, legal regulation and practical implementation: a Case of Townships of the city of Šiauliai: the final work of public administration of university's basic studies / scientific supervisor: lect., doct. O. Mejerė; Šiauliai university, the Department of Public Administration, 64 pg. (71 pg.).

SUMMARY

Bachelor's final paper analyses citizen participation in townships of the city of Šiauliai self-government decision-making process. The topic is defined by the question: what are the practical opportunities of citizen participation in self-government decision-making process? This work consists of introduction, three main parts, the findings, activation recommendations, references and annexes.

Theoretical part of the paper gives analysis of the scientific literature, that drew the conception of citizen participation and its forms. It also gives analysis of legislative framework of citizen participation and presents most commonly used forms of participation in everyday life. This part presents practice of participation in self-governance not only in Lithuania, but also abroad (Scandinavia). Moreover, bachelor's final paper introduces the reasons for inactivity and low participation rates.

The empirical part presents analysis of the results of quantitative and qualitative study, which examined 160 citizen and 4 expert opinion. Citizen and expert assessments suggest that in tested area you can see a lack of public communication. The study identified the lack of information for citizens and a lack of leadership, integrating function. Furthermore, the expert interviews revealed that the authorities do not communicate with each other and are not interested in promoting active citizenship.

TURINYS

ĮVADAS	9
1. GYVENTOJŲ DALYVAVIMAS IR JO APRAIŠKOS SAVIVALDOS LYGMENYJE	11
1.1. Dalyvavimo samprata	11
1.1.1. Dalyvavimo klasifikacija	12
1.1.2. Dalyvavimo politikoje teisinis reguliavimas	15
1.2. Piliiečių dalyvavimas savivaldos sprendimų priėmimo procese	17
1.2.1. Gyventojų dalyvavimo savivaldoje teisinė bazė	18
1.2.2. Bendruomenės ir vietos valdžia.....	20
2. GYVENTOJŲ DALYVAVIMO SAVIVALDOJE SPECIFIKA LIETUVOJE IR UŽSIENYJE	23
2.1. Netiesioginio dalyvavimo formos	23
2.2. Tiesioginis dalyvavimas	25
2.3. Lietuvos ir užsienio šalių savivaldos institucijų autonomija	28
2.4. Praktiniai Skandinavijos šalių ir Lietuvos piliiečių dalyvavimo aspektai	29
2.5. Nepakankamo piliiečių dalyvavimo savivaldoje priežastys Lietuvoje.....	31
3. PILIEČIŲ DALYVAVIMO SAVIVALDOS SPRENDIMŲ PRIĖMIMO PROCESĖ TYRIMO REZULTATŲ ANALIZĖ	34
3.1. Tyrimo metodų pristatymas.....	34
3.2. Seniūnijų vykdomos veiklos.....	37
3.3. Seniūnijų gyventojų dalyvavimo savivaldos sprendimų priėmimo procese tyrimo duomenų analizė.....	38
3.3.1. Socio-demografinė gyventojų charakteristika	38
3.3.2. Gyventojų politinio aktyvumo bei pozicijos dėl dalyvavimo proceso vertinimas	41
3.3.3. Gyventojų dalyvavimo gyvenamosios vietovės savivaldoje vertinimas	47
IŠVADOS	56
GYVENTOJŲ AKTYVINIMO REKOMENDACIJOS	58
LITERATŪROS SĄRAŠAS	60
PRIEDAI	65
1 priedas. Anketa	66
2 priedas. Interviu su seniūnu klausimynas	69
3 priedas. Interviu su gyvenamosios vietovės bendruomenės atstovu klausimynas	70
4 priedas. Respondentų nuomonių pasiskirstymas vertinant teiginius apie seniūniją.....	71

PAVEIKSLAI

1 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių	39
2 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal išsilavinimą	40
3 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį	40
4 pav. Respondentų aktyvumas	41
5 pav. Respondentų nuomonė apie dalyvavimo svarbą.....	42
6 pav. Gyventojų naudojamos dalyvavimo formos	44
7 pav. Dalyvavimo formos, respondentų nuomone, GALINČIOS ĮTAKOTI valdžios sprendimus	45
8 pav. Dalyvavimo formos, respondentų nuomone, NEGALINČIOS ĮTAKOTI valdžios sprendimų	46
9 pav. Piliečių pasyvaus dalyvavimo sprendžiant vietos reikalus priežastys	48
10 pav. Seniūnijų naudojami gyventojų įtraukimo dalyvauti metodai	51
11 pav. Gyventojų įsitraukimo į vietos valdymą vertinimas	52
12 pav. Seniūnijų sudaromos sąlygos gyventojams dalyvauti	53
13 pav. Respondentų nuomonių apie seniūniją pasiskirstymas.....	54

LENTELĖS

1 lentelė. Balsavimo teisės įgyvendinimas Skandinavijos ir Baltijos šalyse.....	26
2 lentelė. Respondentų nuomonių pasiskirstymas vertinant teiginius apie seniūniją.....	71

IVADAS

Piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese sąvoka kasdien tampa vis aktualesnė bei problematiškesnė. Europos šalys neretai susiduria su vietos valdžios ir gyventojų santykių kokybės problema, tik skirtingose šalyse skiriasi šios problemos mastas. Neretai tam tikrose šalyse nepakankamai įvertinama valdžios atstovų pareiga sudaryti sąlygas gyventojams įsilieti į dalyvavimo procesą, todėl kyla sumaištis, didėja gyventojų nepasitenkinimas bei pasyvumas. Ne išimtis ir Lietuva, kurioje, atsižvelgiant į piliečių ir valdžios bendradarbiavimo kokybę, jaučiama intensyvios informavimo bei konsultavimosi politikos gerinimo būtinybė.

Temos aktualumas, prasmė ir svarba. Visuomenės dalyvavimas politikoje formaliai turėtų pasireikšti visuose valstybės valdymo lygmenyse. Tačiau remiantis Lietuvos visuomenės pilietinės galios indekso tyrimais (Degutis, Ramonaitė, Žiliukaitė, 2009), Lietuvoje tebevyrauja nuostata, kad eiliniai piliečiai ir jų organizacijos turi labai mažai galios arba išvis negali paveikti priimamų sprendimų, svarbių visos visuomenės ar atskirų jos grupių gyvenimui. 2009 metais gyventojų asmeninės įtakos vertinimo vidurkis 10 balų skalėje buvo 2,5 balo, kitų eilinių piliečių galia vertinta 2,8 balo, o visuomeninių organizacijų ir bendruomenių – 4,9 balo. Taigi, visuomenė netiki savo gebėjimu įtakoti valdžios sprendimus.

Gyventojų dalyvavimas savivaldos sprendimų priėmimo plačiai aptariamas moksliniame diskurse bei analizuojamas įvairiais aspektais, tačiau kompleksinių tyrimų šioje srityje trūksta. Pažymėtina, kad tokio pobūdžio nuomonių tyrimai dažniausiai vykdomi savivaldybių lygmeniu, retai analizuojama arčiausiai žmonių esančių teritorinių vienetų - seniūnijų gyventojų ir ekspertų nuomonė. Pavyzdžiui, J. Leškevičiūtės (2006) tyrime analizuojama vienos dalyvavimo proceso dalyvių pusės - rajono gyventojų nuomonė, tuo tarpu L. Marcinkevičiūtės ir R. Petrauskienės (2008) moksliniame darbe atskleidžiama valstybės tarnautojų – savivaldybės darbuotojų pozicija. Taigi, abiem atvejais naudojama anketinė apklausa, vykdamas ją savivaldos lygmeniu. Tokia praktika stebima dažnai, retai analizuojami mažesni administraciniai vienetai bei nedažnai taikomas kokybinių ir kiekybinių tyrimo metodų derinimas.

Taigi, pačios visuomenės pasyvumas ir apatiškumas, vietinės valdžios atstovų abejingumas ir uždarumas, kompleksinių tyrimų stoka – tai veiksniai, paskatinę atidžiau pažvelgti į šią temą bei pastūmėję atlikti tyrimą arčiausiai eilinių piliečių esančioje grandyje, t.y. seniūnijose, išsiaiškinant pačių gyventojų bei vietos valdžios atstovų nuomonę apie dalyvavimo fenomeną.

Iš esmės, Lietuvos pilietinės galios indekso tyrimas atskleidžia ne tik šiame darbe nagrinėjamos temos aktualumą, bet ir **problema**, kurią būtų galima išreikšti klausimu: kokios yra gyventojų dalyvavimo savivaldos sprendimų priėmimo procese praktinės galimybės?

Tikslas: Atskleisti gyventojų dalyvavimo savivaldos sprendimų priėmimo procese teisinį reguliavimą ir praktinį įgyvendinimą.

Uždaviniai:

- Išnagrinėti gyventojų dalyvavimo savivaldoje konceptą, atskleidžiant jo sampratą ir formas.
- Atskleisti gyventojų dalyvavimo savivaldoje specifiką Lietuvoje ir užsienio šalyse.
- Nustatyti Šiaulių miesto seniūnijų gyventojų bei seniūnijų atstovų požiūrius į gyvenamosios vietovės piliečių dalyvavimą savivaldoje.
- Remiantis apklausos duomenimis bei literatūros analize, pateikti rekomendacijas dėl gyventojų dalyvavimo aktyvinimo.

Darbe analizuojamo **tyrimo objektas:** gyventojų dalyvavimas.

Darbe plačiau nagrinėjamas **tyrimo dalykas:** gyventojų dalyvavimo savivaldoje teisinis reguliavimas ir praktinis įgyvendinimas.

Iškelta **hipotezė:** vietos valdžia nesudaro sąlygų gyventojams dalyvauti savivaldos sprendimų priėmimo procese, o išskirtiniais atvejais suteikta dalyvavimo galimybė piliečiai nepasinaudoja.

Rašant darbą naudojami **tyrimo metodai:** mokslinės literatūros bei teisės aktų analizė, anketinė apklausa raštu, iš dalies struktūrizuotas ekspertų interviu, statistinis duomenų apdorojimas, taikant MS Windows Excel programą, tyrimo rezultatų lyginamoji analizė bei interpretavimas.

Darbo praktinis reikšmingumas. Atlikto tyrimo rezultatai bei rekomendacijos bus pateikiami tiriamųjų vietovių valdžios atstovams, taigi seniūnijos turės galimybę priimti sprendimus dėl gyventojų dalyvavimo savivaldos sprendimų priėmimo procese gerinimo ir aktyvinimo.

Darbo sudėtis. Bagiamasis bakalauro darbas susideda iš trijų pagrindinių skyrių. *Pirmajame skyriuje* nagrinėjama gyventojų dalyvavimo samprata, jo formos bei apraiškos savivaldos lygmenyje. *Antrajame skyriuje* analizuojama užsienio šalių gyventojų dalyvavimo vietiniame valdyme patirtis, lyginant ją su Lietuvos atveju. *Paskutiniajame skyriuje* analizuojami atlikto tyrimo apie gyventojų dalyvavimo seniūnijose vertinimą rezultatai. Darbas papildomas įvadu, išvadamis bei gyventojų aktyvinimo rekomedacijomis.

Analizuojant teorinę dalį buvo naudojamosi įvairiais lietuvių autorių (J. Leškevičiūtė, L. Stračinskienė, R. Rekašius, S. Nefas ir kt.) bei užsienio teoretikų (S. Arnstein, H. J. Abs ir R. Veldhuis, I. Lofgren, O. Mirosnyk ir kt.) moksliniais darbais. Taip pat naudoti nacionaliniai ir tarptautiniai dokumentai, teisės aktai. Darbe remiamasi įvairių tyrimų bei straipsnių medžiaga apie gyventojų dalyvavimą savivaldoje Lietuvoje ir užsienyje.

1. GYVENTOJŲ DALYVAVIMAS IR JO APRAIŠKOS SAVIVALDOS LYGMENYJE

1.1. Dalyvavimo samprata

Pradedant kalbėti apie dalyvavimą, kaip visuomenėje pasireiškiantį fenomeną, pirmiausia reikėtų išsiaiškinti, kas yra šio proceso dalyviai. Dažniausiai mokslinėje literatūroje šis terminas sutinkamas su tokiais greta einančiais žodžiais kaip „piliėtis“ ir „gyventojas“, t.y. analizuojamas gyventojų ar piliečių dalyvavimas. Mano manymu, tai galima vadinti šio termino supratimo ir vartojimo problematika, nes pilietis ir gyventojas yra skirtingos sąvokos. Tarptautinių žodžių žodyne (2008) žodis „piliėtis“ aiškinamas kaip asmuo, turintis pilietybę: piliečių teises ir pareigas. Tuo tarpu nagrinėjant piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese aspektą, sąvoka „piliėtis“ apima ir tuos asmenis, kurie neturi Lietuvos Respublikos pilietybės, tačiau teisės aktai suteikia jiems teisę naudotis kai kuriais politinių teisių įgyvendinimo būdais – jie turi teisę pateikti peticijas, skundus, prašymus, dalyvauti asociacijų veikloje. Savivaldybėse ir seniūnijose tai itin aktualu, nes nuolatiniai vietovės gyventojai, turintys leidimą gyventi šalyje, naudojami tiek aktyviaja tiek pasyviaja rinkimų teise, t.y. turi teisę rinkti savivaldybės tarybą ar būti į ją išrinkti (Vidaus reikalų ministerija, 2010, p. 2).

Užsienio moksliniame diskurse taip pat tiek gyventojų, tiek piliečių dalyvavimui aprašyti yra vartojama viena sąvoka „citizen“ (piliėtis, gyventojas). Siekiant išvengti dviprasmybių baigiamajame darbe, nagrinėjant gyventojų dalyvavimo savivaldos sprendimų priėmimo formas, piliečio ir gyventojų sąvokos bus vartojamos sinonimiškai.

Kita pagrindinė darbe nagrinėjamos sąvokos sudedamoji dalis yra žodis „dalyvavimas“. Tarptautinių žodžių žodyne (2008) terminas „dalyvavimas“ yra apibūdinamas kaip tam tikros pozicijos užėmimas atitinkamoje veikloje. Be to, D. Ginetienė ir V. Domarkas (2000), kalbėdami apie piliečių dalyvavimą, teigia, kad tai procesas, „padedantis valdžiai geriau tenkinti piliečių poreikius, o piliečiams suteikiantis galimybę juos išsakyti“. Taigi, galima teigti, kad dalyvavimas – tai yra procesas, leidžiantis ieškoti ir siekti kompromiso tarp valdžios ir eilinio piliečio.

Gyventojų bendradarbiavimas ir kooperavimas, kuriant geresnę visuomenę, yra pagrindiniai dalyvaujamosios demokratijos požymiai. Tuo tarpu pačios dalyvaujamosios demokratijos teorijos sukūrimo pagrindu yra laikomas teiginys, kad individai ir institucijos negali būti izoliuoti vieni nuo kitų. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad vis dėlto dalyvavimo sąvokoje svarbiausias elementas yra gyventojai (OECD, 2005, p. 4). Nors gyventojai yra labai svarbūs dalyvavimo procese, tačiau tai nėra vienintelis dalyvavimo elementas. Demokratijos sėkmė priklauso ne tik nuo piliečių dalyvavimo politiniame procese, bet ir nuo pačios politinės sistemos lankstumo, reaguojant į

piliečių reikalavimus (Leškevičiūtė, 2006, p. 26). Taigi, būtent santykis tarp valdžios ir piliečių yra plačiai nagrinėjamas tiek užsienio, tiek Lietuvos moksliniame diskurse ir gali būti traktuojamas labai įvairiai.

1.1.1. Dalyvavimo klasifikacija

Atsižvelgiant į gana aukštą dalyvavimo proceso ištirtumo lygį, nenuostabu, kad kiekvienas autorius tą patį reiškinį traktuoja skirtingai. Todėl šioje dalyje bandoma susistemintai aptarti pagrindinius dalyvavimo klasifikacijos subtilumus, kurie padės suprasti dalyvavimo fenomeną bei bus naudojami baigiamojo darbo tyrimo rezultatų analizei.

H. J. Abs ir R. Veldhuis (2006, p. 87), kalbėdami apie dalyvavimą teigia, kad jo pagrindas - aktyvus pilietiškumas. Šie mokslininkai, remdamiesi keturiomis pilietiškumo dimensijomis - politine, ekonomine, socialine ir kultūrine, išskiria keturias dalyvavimo rūšis:

- **Socialinio dalyvavimo**, kuris reiškia, kad žmonės įsitraukia į visas bendro gyvenimo sritis apimančias veiklas, susijusias su šeima ir draugais, kaimynais ir kolegomis.
- **Kultūrinio dalyvavimo**, kuris yra svarbus būdas stiprinant socialinį kapitalą. Jis apima dalyvavimą religinėse, multikultūrinėse organizacijose ir kitose kultūrinėse veiklose.
- **Ekonominio dalyvavimo**, kuris apima ne tik darbinę veiklą, kurioje žmonės būna su kolegomis, dalyvauja formalių ir neformalių organizacijų veikloje, priimant organizacijos sprendimus, bet ir darbuotojų sąjungas ar darbdavių organizacijas.
- **Politinio dalyvavimo**, kuris apibrėžiamas kaip dalyvavimas valdymo procese, kai privatūs piliečiai vaidina tam tikrą vaidmenį procese, kuriame atrenkami lyderiai ir nustatoma bei vykdoma vyriausybės politika, t.y. veiksmai, susiję su dalyvavimu nuo vyriausybės nepriklausančių grupių veikloje, darančioje įtaką politikai.

Atsižvelgiant į praktinėje dalyje naudojamos apklausos pobūdį, šiame darbe toliau bus nagrinėjama tik viena aptartų dalyvavimo formų, t.y. politinis dalyvavimas, jo formos bei apraiškos įvairiose valstybės valdymo lygiuose.

Pažymėtina, kad išnagrinėjus mokslinę literatūrą apie politinį dalyvavimą, galima daryti prielaidą, jog svarbiausia šios srities dalyvavime yra dalyvavimą inicijuojantys subjektai. Vienas pagrindinių politinio dalyvavimo analizės klausimų yra kas: visuomenė ar valdžios atstovai imasi iniciatyvos? Todėl šioje dalyje daugiausia dėmesio bus skiriama šiam kriterijui.

Minėtu iniciatyvos kriterijumi kaip pagrindu, kalbant apie dalyvavimą, dažniausiai remiasi užsienio mokslininkai S. Arnstein (1969), J. C. Thomas (1995), D. Box (1998), M. M. Timney (1998), E. Vigoda (2002) ir kiti. Užsienio literatūroje yra išskiriamos labai įvairios dalyvavimo klasifikacijos, kurios dažniausiai yra grindžiamos gradacija tarp valdžios ir piliečių galios bei noro

įsitraukti į dalyvavimo procesą. Pastebėtina, kad dalyvavimas politiniame procese neretai priklauso tiek nuo pačių piliečių subjektyvių vidinių savybių (t.y. įsitikinimai, pasyvumas iš prigimties), tiek ir nuo išorinių veiksnių, t.y. politinės, kultūrinės aplinkos.

Vienas iš ankstyviausių ir geriausiai žinomų piliečių dalyvavimo modelių yra Shelley Arnstein's (1969, p. 216–224) dalyvavimo „kopėčios“, kur autorė prilygina gyventojų dalyvavimo lygius kopėčių pakopoms (laipteliams/žingsniams). Apatinis skersinis atspindi piliečių nedalyvavimą, o viršutinis aktyvią piliečių poziciją, kurioje jie bendradarbiauja su viešojo administravimo atstovais. Minėtų skersinių tarpe yra įvairūs dalyvavimo lygiai, kurių, kaip pripažįsta S. Arnstein, gali būti virš 150.

J. C. Thomas iš administracinės perspektyvos plėtojo labai panašią dalyvavimo tipologiją kaip ir S. Arnstein dalyvavimo „kopėčios“, tik jis apibūdina penkis viešojo administravimo atstovo sprendimų priėmimo metodus. Pasak K. Callahan (2007, p. 6), J. C. Thomas teorijoje vienu kraštutiniu viešojo administravimo atstovas priima savarankiškus sprendimus be visuomenės įtraukimo, o kito kraštutinumo atveju viešojo administravimo atstovas priima sprendimą po ilgos ir visapusiškos konsultacijos su visuomene. Abiem atvejais viešojo administravimo atstovas vadovauja ir kontroliuoja, kada ir kiek įsileisti visuomenę į procesą

Galima teigti, kad K. Callahan (2007, p. 6-7) straipsnyje pateikta kitų užsienio autorių D. Box (1998), M. M. Timney (1998), E. Vigoda (2002) ir kt. dalyvavimo klasifikacija grindžiama labai panašiais kriterijais kaip ir S. Arnstein ar J. C. Thomas. Klasifikacijose dažniausiai atsispindi tam tikras griežtas skirstymas, kur vienoje pusėje aktyvūs piliečiai yra padėties šeiminkai, o valdžia tik patariamasis organas, o kitame gale piliečiai yra pasyvūs, valdžios institucijos juos kontroliuoja, dalyvavimas yra tik formalumas.

Lietuvių mokslinėje literatūroje kalbant apie dalyvavimą taip pat nemažai dėmesio skiriama anksčiau minėtam komponentui – iniciatyvai, taigi dalyvavimo klasifikacija, kaip bus atskleidžiama darbe toliau, yra panaši į užsienio mokslininkų darbuose pateikiamą skirstymą.

Lietuvos moksliniame diskurse piliečiui nėra suteikiamas visiškai nusišalinusio nuo dalyvavimo sprendimų priėmimo, formaliai konsultuojamo asmens vaidmuo, bandoma piliečius įtraukti į politinį procesą. Dalyvavimas skirstomas pagal tai, ar piliečiai patys inicijuoja norą dalyvauti valstybės valdyme, ar valdžios institucijos ieško būdų, kaip paveikti visuomenę. Taigi, piliečių dalyvavimo valdžios institucijų valdyme formas galima suskirstyti į dvi pagrindines grupes:

1. **Tiesioginės** formos (dalyvavimas rinkimuose, vietos gyventojų apklausose, susirinkimuose, savivaldos programų rengimas, peticijų, skundų, prašymų teikimas ir pan.).

2. **Netiesioginės** formos (valdžios atstovų galimybė išsiaiškinti nuomonę per masines informavimo priemones, nuomonių apklausas ir pan.) (Marcinkevičiūtė, Petrauskienė, 2008, p. 3). Ši dalyvavimo forma atspindi, kad dalyvavimas nebūtinai turi būti traktuojamas kaip aktyvūs

visuomenės narių veiksmai. Baltijos aplinkos forumo (BEF) parengtame Visuomenės dalyvavimo vadove (2006) teigiama, jog ne kiekvienai problemai tinka aktyvus ir visapusiškas piliečių dalyvavimas. Todėl būtent netiesioginės dalyvavimo formos atspindi didesnę ar mažesnę valdžios atstovų iniciatyvą įtraukti visuomenę į sprendimų priėmimo procesą. Pažymėtina, kad dalyvavimo mastas labai priklauso nuo to, kaip greitai įvairios tikslinės grupės įsisavina informaciją ir kokia yra rezultato svarba interesų grupėms.

Kalbant apie tiesiogines dalyvavimo formas, derėtų pastebėti, kad mokslinėje literatūroje pateikiama didelė piliečių dalyvavimo formų įvairovė sąlygoja jų supanašėjimą, jos tampa analogiškomis arba galima daryti prielaidą, kad jos vienaip ar kitaip turėtų būti alternatyva vienos kitoms.

Pirmiausia **tiesiogines** dalyvavimo formas galima suskirstyti į smulkesnes dalis, kurios padeda apibrėžti ne tik dalyvavimo iniciatorių, bet ir dalyvavimo motyvus. Tai J. Leškevičiūtės (2006) darbe pateiktas tiesioginių dalyvavimo formų skirstymas į *tradicines* ir *netradicines piliečių dalyvavimo formas*. Atsižvelgiant į komponentų sutapimą, ši klasifikacija gali būti siejama su tos pačios autorės darbe pateiktu dalyvavimo skirstymu į *konvencinį* ir *nekonvencinį*.

Kaip teigia L. Marcinkevičiūtė, R. Petravičienė (2008), konvencinės dalyvavimo formos yra balsavimas rinkimų ar referendumų metu, įsitraukimas į rinkiminę kampaniją, bendruomeninė veikla ir panašiai, t.y. formos, kurios yra nustatytos teisės aktais. Tuo tarpu J. Leškevičiūtės (2006) straipsnyje tie patys aktyvūs piliečių veiksmai yra apibūdinami kaip tradicinės dalyvavimo formos. Taigi, atsižvelgiant į komponentų sutapimą, galima konvencinį dalyvavimą vadinti tradicinio dalyvavimo atitikmeniu.

Tuo tarpu nekonvencinis dalyvavimas apima veiksmus, kurie nesiremia institucinėmis politinio proceso įtakos formomis (Marcinkevičiūtė, Petrauskienė, 2008, p. 3). Šios formos J. Leškevičiūtės (2006) priskiriamos netradicinėms ir yra įvardinamos kaip revoliucijos, peticijų rašymas, dalyvavimas teisėtose ar neteisėtose demonstracijose, boikotai, nelegalūs, taikūs kovos metodai (pastatų užėmimas), žiauri kovos forma, kuomet asmenims ar nuosavybei daroma žala. Pats ekstremaliausias kovos būdas, pasak J. Leškevičiūtės (2006, p. 26), yra revoliucija, kuomet naudojant jėgą siekiama pakeisti esamą politinį režimą.

Laimei, nekonvencinis dalyvavimas, t.y. neteisėtos dalyvavimo formos, visuomenėje naudojamas rečiau. Tuo tarpu, J. Leškevičiūtės (2006) teigimu, konvencinė forma - dalyvavimas rinkimuose vertinamas kaip labiausiai paplitusi piliečių dalyvavimo forma.

Kaip minėta darbe anksčiau, dalyvavimo valdžios institucijų valdyje viena iš pagrindinių grupių yra **netiesioginio** dalyvavimo formos. Pagal dalyvavimo tikslą netiesioginis dalyvavimas gali būti traktuojamas kaip:

- **Informavimas** (tam tikros informacijos perdavimas piliečiams) (Visuomenės dalyvavimo vadovas, 2006, p. 21). Apibendrintai galima teigti, kad tai valdžios atstovų perduodama informacija visuomenei rašytine ar žodine forma, turint tikslą išreikšti savo poziciją, bet nelaukiant tiesioginio atgalinio ryšio, ir tikintis, kad toks švietimas padės žmonėms suprasti savo, kaip politikos įgyvendinimo grandies svarbą ir įkvėps jiems norą veikti.

- **Konsultavimasis** (atgalinio ryšio gavimas). Remiantis Visuomenės dalyvavimo vadovu (2006), tai galima apibūdinti kaip konsultavimąsi su visuomene, kurio iniciatorius turi būti valdžios atstovas, kuris per viešus posėdžius, piliečių „komisijas“¹, askritojo stalo konferencijas² ir panašias formas įtraukia piliečius veikti.

- **Aktyvus dalyvavimas** priimant politinius sprendimus (angl. active participation) arba **įgalinimas** (angl. empowerment) – piliečių ir valdžios institucijų partnerystė. Pripažįstama piliečių teisė siūlyti idėjas „iš apačios į viršų“, tačiau galutinis sprendžiamasis balsas ir atsakomybė priklauso valdžios institucijoms (Petrauskas et al., 2009, p. 3).

Taigi, galima teigti, kad piliečių dalyvavimo formų įvairovė suteikia galimybę aktyviems ir savo gyvenimo klausimais besirūpinantiems piliečiams patiems pasirinkti vieną ar pasinaudoti net keletu anksčiau nurodytų formų ieškant kompromiso tarp kraštutinumų (t.y. aktyvaus dalyvavimo ar visiško pasyvumo). Ir nors didžiąja dalimi nuo pačių piliečių priklauso, ar dalyvavimas bus traktuojamas kaip formalumas, ar visuomenė iš tiesų daugiau ar mažiau galės paveikti valdžios institucijose priimamus reikšmingus sprendimus, nemažai dalyvavimo sėkmė priklauso ir nuo valdžios atstovų, kurie arba priima ir skatina visuomenės iniciatyvas, arba ne.

1.1.2. Dalyvavimo politikoje teisinis reguliavimas

Kadangi politinis dalyvavimas yra interakcija į teisinės valstybės valdymą, derėtų kalbėti apie dalyvavimo teisėtumą, kitaip tariant, kokias šio proceso formas numato ir pripažįsta valstybė, jos pagrindiniai įstatymai. Teisės aktuose yra įtvirtinta nemažai formų, kurios suteikia galimybę gyventojams teisėtai dalyvauti valdžios sprendimų priemime bei yra siejamos su pagrindinėmis piliečių teisėmis. Pažymėtina, kad aptariamoms piliečių dalyvavimo politikoje formoms yra taikytinos tiek centrinės valdžios, tiek savivaldos lygmeniu.

¹ **Piliečių „komisijos“** – atsitiktinai atrinktų piliečių grupė, kuri dvi dienas posėdžiauja, kad įdėmiai įsigilintų į visuomenei svarbią problemą. Komisijos nariai atidžiai išklauso skirtingų ekspertų nuomonių ir pateikia savo rekomendacijas. (Visuomenės dalyvavimo vadovas, 2006)

² **Apskritojo stalo konferencija** – atvira diskusija tarp dalyvių-pranešėjų, kurią skatina organizatoriai. (Visuomenės dalyvavimo vadovas, 2006)

Teisė dalyvauti formuojant pagrindines valdžios įstaigas. Remiantis LR Prezidento rinkimų įstatymu (2005, Nr. 5-89, str. 3), veiksnius LR piliečiai, sulaukę 18 metų turi teisę rinkti LR Prezidentą, o sulaukus 40- ties metų ir atitinkant kitus specifinius reikalavimus, nurodytus LR Prezidento rinkimų įstatyme (2005, Nr. 5-89), turi teisę patys būti juo išrinkti. Taip pat asmenys turi teisę dalyvauti formuojant ir kitą, vieną iš pagrindinių valstybės valdymo organų, t.y. Seimą. Teisę rinkti šiuos valdžios atstovus turi asmenys, kaip ir dalyvaujant Prezidento rinkimuose. Tuo tarpu norint būti išrintu Seimo nariu, reikia atitikti dar keletą specifinių reikalavimų, nurodytų LR Seimo rinkimų įstatyme (1992, Nr. 22-635). Taip pat, pasak K. Čilinsko (2002, p. 9), piliečiai turi teisę dalyvauti savivaldos institucijų formavime, renkant savivaldos institucijos tarnautojus ar turint galimybę patiems jais tapti. Vienas savivaldos institucijų pareigūnų, svarbių šiame darbe, yra seniūnas, t.y. seniūnijos vadovas. LR Vietos savivaldos įstatyme (1994, Nr. 55-1049, str. 31) nurodyta, kad seniūną konkurso būdu (palanki gyventojų nuomonė laikoma kandidato privalomu) skiria ir atleidžia savivaldybės administratorius, vadovaudamasis Valstybės tarnybos įstatymu, taigi piliečiai neturi tiesioginės įtakos šios institucijos formavimui.

Taip pat piliečiai turi galimybę pasinaudoti **referendumo teise**. Referendumo paskelbimo teisė priklauso LR Seimui ir piliečiams. Ši teisė įgyvendinama daugiau kaip 1/3 LR Seimo narių siūlymu, o piliečių iniciatyva išreiškiama ne mažiau kaip trijų šimtų tūkstančių rinkimų teisę turinčių LR piliečių reikalavimu (LR Konstitucija, 1992, Nr. 33-1014).

50 tūkstančių LR piliečių, turinčių rinkimų teisę, gali **teikti Seimui įstatymo projektą** ir Seimas jį privalo svarstyti. Ne mažiau kaip 300 tūkstančių rinkėjų turi teisę teikti Seimui sumanymą keisti ar papildyti LR Konstituciją (LR piliečių įstatymų..., 1998, Nr. 1-5).

Be to, pagal LR Peticijų įstatymą (1999, Nr. 66-2128), piliečiams yra suteikiama ir **peticijos teisė** – Konstitucijos laidojama teisė kreiptis to įstatymo nustatyta tvarka į Seimą, Vyriausybę ar vietos savivaldos valdžios ir valdymo institucijas – tarybą bei merą. Ši teisė skiriasi nuo anksčiau išvardintų teisių savo pareiškėjais. Pagal minėtą įstatymą pareiškėju laikomas ne tik LR pilietis, bet ir užsienietis, nuolat gyvenantis Lietuvos Respublikoje, arba jų grupė.

Taip pat teisiniuose dokumentuose numatoma ir dar viena, palyginti nauja (LR lobistinės veiklos įstatymas paskelbtas tik 2000 metais) pilietinio dalyvavimo forma, t.y. **lobistinė veikla**. Pagal LR lobistinės veiklos įstatymą (2000, Nr. 56-1644, str. 2), lobistinė veikla – lobistų atlygintini veiksmai, kuriais siekiama daryti įtaką, kad būtų keičiami, papildomi ar pripažįstami netekusiais galios teisės aktai, priimami ar nepriimami nauji teisės aktai.

Taip pat, teisinėje valstybėje yra paplitęs ir kitas būdas iškelti valdžiai reikalavimus – **vieši susirinkimai, mitingai, piketai, eitynės** (Čilinskas, 2002, p. 23). Pagal LR Konstitucijos (1992, Nr. 33-1014) 36 straipsnį negalima drausti ar trukdyti piliečiams rinktis be ginklo į taikius susirinkimus.

Smulkiau reikalavimai tokio pobūdžio susirinkimams yra išdėstomi LR Susirinkimų įstatymo (1993, Nr. 69-1291) 1 – 21 straipsniuose.

Reikėtų atkreipti dėmesį, kad pavieniui gyventojams labai sunku daryti įtaką valdžios įstaigoms, suformuoti ir išreikšti savo interesus. Todėl asmenys, vienijami panašių nuostatų ir tikslų, buriasi į *visuomenines organizacijas* (Čilinskas, 2002, p. 29-31). Pagal LR Visuomeninių organizacijų įstatymą (1998, Nr. 8-785), visuomeninė organizacija – LR piliečių ir (ar) užsieniečių, nuolat gyvenančių Lietuvos Respublikoje, savanoriškas susivienijimas, sudarytas bendriems narių poreikiams ir tikslams, kurie nėra priešingi LR Konstitucijai ir įstatymams tenkinti bei įgyvendinti.

Apibendrinant reikėtų pastebėti, kad Lietuvos Respublikos įstatymuose visuomenei suteikiama nemažai perspektyvų patiems imtis iniciatyvos ir prisidėti prie savo šalies ar gyvenamosios vietovės valdymo. Tačiau nemažai išvardintų formų dažniausiai nėra praktiškai įgyvendinamos ar įgyvendinamos retai, todėl jas reikia plėsti, nes, kaip pažymi K. Čilinskas (2002, p. 19), tai yra civilizuotas būdas išreikšti tam tikrus interesus, tačiau tai yra atsvara korupcijai, todėl sunkiai skinasi kelią.

1.2. Piliečių dalyvavimas savivaldos sprendimų priėmimo procese

Kaip buvo aptarta šiame darbe anksčiau, visuomenė turi įstatymų numatytą teisę dalyvauti valdžios sprendimų priėmime. Ne išimtis yra ir savivaldos institucijos, į kurių sprendimų priėmimą privalo įsitraukti (būti įtraukti) ir vietos gyventojai. Be to, mokslinėje literatūroje dažnai pabrėžiama, kad būtent mažesniuose teritoriniuose vienetuose žmonės neretai būna mažiau nutolę vieni nuo kitų, todėl yra labiau linkę vienyti į organizacijas. Dažnai atsitinka taip, kad seniūnijose seniūnas įtraukia bendruomenę veikti. Be to, nuo 2009 m. sausio 1 d. įsigaliojus LR Vietos savivaldos įstatymo aštuntojo skirsnio redakcijai, yra numatyta dar viena gyvenamosios vietovės bendruomenės atstovo pareigybė – seniūnaitis, kuris taip pat tampa lyderiu, įtraukiančiu veikti visą bendruomenę.

Atsižvelgiant į tai, kad esant mažesniai žmonių grupei, lengviau komunikuoti, Europos savivaldos chartijoje (1999, Nr. 82-2418) vietos savivalda nurodoma kaip terpė, kurioje sprendimai priimami arčiau žmonių esančiame lygmenyje. Pasak P. Gestauto (2010), tai lygmuo, kur piliečiai gali reikšti savo nuomonę svarbiais klausimais, su jais pirmiausia tariamasi, diskutuojama, piliečiai dalyvauja priimant sprendimus, ypač strateginiais klausimais, kurie gali daryti poveikį savivaldybės bendruomenės gyvenimo kokybei, aplinkai ar pagrindinei bendruomenės veiklai ir jos būviui.

Pirmasis žingsnis, siekiant įtraukti gyventojus dalyvauti savivaldos sprendimų priėmimo procese, yra atkreipti dėmesį į tai, jog savivaldybės ir jų seniūnijos labai skiriasi viena nuo kitos ir konkrečiose gyvenamosiose vietovėse gyventojų dalyvavimo trūkumai ir problemos priklauso nuo daugelio objektyvių ir subjektyvių veiksnių. Todėl Vidaus reikalų ministerijos tyrimo atsakaitoje

(2010, p. 3) teigiama, kad kiekvieno teritorinio vieneto pirmaeilis uždavinys turėtų būti šių problemų ir trūkumų identifikavimas, ir pagal tai turėtų būti parengtos konkrečios piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese strategijos, kuriose būtų numatyta ir gyventojų įtraukimo į sprendimų priėmimą dinamikos stebėseną.

Nepaisant to, kad kiekviena savivaldybė ar seniūnija yra skirtinga, vis dėlto tai vienos teisinės valstybės teritoriniai padaliniai, kuriems galioja bendras teisinis reguliavimas, todėl toliau pateikiami apibendrinti bruožai ir teisės aktai, tinkantys apibūdinti daugumai savivaldžių vietovių.

1.2.1. Gyventojų dalyvavimo savivaldoje teisinė bazė

LR teisės aktai suteikia teisinę aktyvaus vietos bendruomenės dalyvavimo savivaldos sprendimų priėmimo garantijas. Pirmiausia paminėtinas projektas dėl Savivaldybės politikų ir tarnautojų elgesio kodekso, nes jis sukurtas visuomenės iniciatyva, įgyvendinant konstitucinę gyventojų teisę dalyvauti vietos savivaldoje tiek per išrinktus savivaldybių narius, tiek tiesiogiai (Čilinskas, 2010). Kodekse numatoma, kad savivaldybės tarnautojai privalo veikti sąžiningai ir atstovauti visuomenės interesams, laikant juos prioritetu. Žinoma, šis kodeksas nėra vienintelis dokumentas, numatantis galimybę kontroliuoti pačių išrinktus savivaldos atstovus, egzistuoja eilė įstatymų, numatančių gyventojų galimybes dalyvauti priimančiam savivaldos sprendimus.

Pamatinė privilegija, kuria pasireiškia piliečio dalyvavimas vietos savivaldoje, yra Konstitucijoje (1992, Nr. 33-1014) įtvirtinta teisė dalyvauti savivaldybės tarybos rinkimuose, kuriuose pilietis išreiškia savo valią, kas atstovaus jo interesams savivaldybėje (Rekašius, 2006). Tai tiesioginio dalyvavimo forma, kuri yra tarsi galimybė išsirinkti savo lyderį, kuris vėliau tiesioginiais ir netiesioginiais būdais stengtųsi įtraukti pačią visuomenę dalyvauti tolimesniame sprendimų priėmimo procese. Kaip numatyta LR Vietos savivaldos įstatyme (1994, Nr. 55-1049), mažesnėje administracinėje teritorijoje gyventojų atstovai yra seniūnaičiai. Jie konkurso būdu (palanki gyventojų nuomonė laikoma kandidato privalomu) skiriami ir atleidžiami savivaldybės administratoriaus, tuo tarpu bendruomenės atstovą (atstovus) gyvenamosios vietovės ar kelių gyvenamųjų vietovių (kaimo ar kelių kaimų, miesto arba miestelio) gyventojai gali išsirinkti patys.

Piliečių teisė dalyvauti vietos valdybe yra įtvirtinta ir tarptautiniuose dokumentuose. Europos vietos savivaldos chartijos (1999, Nr. 82-2418) preambulėje pabrėžiama, kad piliečių teisė dalyvauti tvarkant viešuosius reikalus – vienas iš demokratijos principų, kuriuos pripažįsta visos valstybės, ES narės, įsitikinusios, kad ši teisė tiesiogiai gali būti įgyvendinama būtent per vietos valdžios institucijas ir kad tik vietos valdžios institucijos, turinčios realius įgaliojimus, gali garantuoti veiksmingą ir tiesiogiai su piliečiais susijusį valdymą.

Pagrindinis įstatymas, išsamiai reglamentuojantis sprendimų priėmimo savivaldos institucijoje procesą Lietuvoje, yra LR Vietos savivaldos įstatymas (1994, Nr. 55-1049). Šiame įstatyme yra nurodyti pagrindiniai vietos savivaldos principai, kurie pabrėžia visuomenės viršenybę ir teigia, kad savivaldybės tarybos nariai yra atsakingi rinkėjams, kad savivaldybės institucijos privalo sudaryti sąlygas gyventojams tiesiogiai dalyvauti rengiant ir svarstant sprendimų projektus, organizuojant apklausas, susirinkimus, sueigas, viešą peticijų nagrinėjimą, taip pat skatinti kitas pilietines iniciatyvos formas.

Viena geriausiai piliečiams žinomų teisės aktuose įtvirtintų visuomenės iniciatyvos formų yra gyventojų apklausa. Vietos savivaldos įstatymas (1994, Nr. 55-1049, str. 36-47) numato palankias gyventojams apklausos sąlygas: apklausos paskelbimo iniciatyvos teisė priklauso savivaldybės gyventojams ir savivaldybės tarybai; apklausa gali būti surengta visoje savivaldybės teritorijoje, vienos ar kelių seniūnijų teritorijoje arba gyvenamosios vietovės teritorijoje. Tačiau praktika rodo, kad šia galimybe naudojamosi retai. Vidaus reikalų ministerijos tyrimo atsakaitoje (2010, p. 3) pateiktais duomenimis, nors apklausos rezultatai pagal įstatymą yra patariamąjį pobūdžio, bet apklausa suteiktą galimybę gyventojams tiesiogiai dalyvauti išsakant savo nuomonę, todėl dažniau naudojant šį mechanizmą jis galėtų būti kaip tam tikra vietinės valdžios veiklos kontrolės forma. Juk įstatymas nustato, kad apklausos rezultatai turi būti svarstomi savivaldybės tarybos posėdyje ir į juos gali būti atsižvelgiama priimant sprendimą dėl apklausai pateikto klausimo.

Taigi šis konsultavimosi būdas padėtų visuomenei geriau suprasti, ar pačių gyventojų išrinkti savivaldybės tarybos nariai tinkamai jiems atstovauja ir atsižvelgia į visuomenės nuomonę, būtų suteikiama galimybė išsiaiškinti viešąjį interesą, taip pat apklausos leistų surinkti naujų idėjų ir nuomonių, kurios svarbios formuojant vietos politiką.

Pažymėtina, kad galimi ir kiti gyventojų poveikio vietos valdžios institucijų veiklai būdai. Remiantis LR Vietos savivaldos įstatymu (1994, Nr. 55-1049), savivaldybės tarybos posėdžiai yra atviri. Posėdžio pirmininkas turi teisę leisti posėdyje pasisakyti kviestiams asmenims. Kitiems posėdyje dalyvaujantiems asmenims leidžiama pasisakyti savivaldybės tarybos veiklos reglamento nustatyta tvarka.

Kaip dar vieną visuomenės dalyvavimo savivaldoje alternatyvą galima laikyti LR Vietos savivaldos įstatyme (1994, Nr. 55-1049, str. 33-35) pateiktą teisės normą, kad, kaip minėta anksčiau, įgyvendindami savo teisę dalyvauti savivaldybės valdyme, gyvenamosios vietovės ar kelių gyvenamųjų vietovių bendruomenės gyventojai gali savivaldybės tarybos nustatyta tvarka išsirinkti bendruomenės atstovus, kurių uždavinys – rūpintis bendruomenės interesais ir atstovauti bendruomenei seniūnijoje, o prireikus – ir savivaldybės institucijose bei savivaldybės teritorijoje veikiančiose valstybės įstaigose.

Norint, kad piliečiai aktyviai dalyvautų savivaldoje, būtina juos informuoti apie tokios galimybės egzistavimą. Savivaldybės ar seniūnijos pareiga informuoti visuomenę apie savo veiklą yra numatyta LR Vietos savivaldos (1994, Nr. 55-1049), LR teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybės įstaigų ir institucijų (2000, Nr. 10-236) bei LR Visuomenės informavimo (2006, Nr. 82-3254) įstatymuose. LR Visuomenės informavimo įstatymo (2006, Nr. 82-3254) 6 straipsnyje nurodoma, kad kiekvienas asmuo turi teisę gauti iš savivaldybių institucijų bei įstaigų oficialius jų dokumentus (kopijas), taip pat informaciją, kurią minėtos įstaigos turi apie jį patį.

Akivaizdu, kad įstatymai numato nemažai teisių, leidžiančių vietos bendruomenei prisidėti prie gyvenimo kokybės gerinimo, todėl piliečiams lieka šia teise pasinaudoti ir bendradarbiauti su savivaldos institucijomis joms priimant savivaldos sprendimus. Tačiau šis teiginys šiandieniniame kontekste skamba utopiškai, nes „žlugus komunistinei sistemai priklausymas kuriai nors grupei ar bendradarbiavimas su valdžia prarado savo turėtą reikšmę. Gyventojų akyse dalyvavimas praėjus dešimtmečiui vis dar lieka blogiu, o ne realiu sprendimų įtakos būdu“ (Rekašius, 2006, p. 186 – 188). Piliečiai pastaruoju metu suvokia dalyvavimą visuomeninės organizacijos ar bendruomenės veikloje ne kaip saviraiškos galimybę, o kaip prievolę.

1.2.2. Bendruomenės ir vietos valdžia

Nepaisant visuomenėje vis labiau įsivyrąjančio apatiškumo, neretai gyvenamojoje vietovėje veikia net ne viena bendruomenė, atstovaujanti specifinės asmenų grupės interesus. Šių bendruomenių veiklos principai dažnai skiriasi. Vienos veikia efektyviau, kitos laikosi pasyvesnės pozicijos, todėl jos yra vertinamos labai skirtingai ir ne visada oficialiai pripažįstamos vietos gyventojų. Atsižvelgiant į tai, derėtų išsiaiškinti, kokia turėtų būti gyventojų interesus atitinkanti bendruomenė. Mokslinėje literatūroje yra išskiriamas funkcionalios bendruomenės terminas, atspindintis efektyviai veikiančių bendruomenių bruožus. Remiantis S. Nefo (2008) pateiktu apibrėžimu, funkcionalia bendruomene galima vadinti tam tikrą žmonių grupę, kuri gyvena apibrėžtoje teritorijoje ir turi bendrų interesų atlikti tam tikrus veiksmus vietos labui bei yra vienijama vidinio jausmo, jog jie priklauso tai pačiai žmonių grupei. Tačiau derėtų atkreipti dėmesį, kad teorija ne visada atspindi tikrovę. Kaip buvo minėta, pastaruoju metu funkcionalios bendruomenės egzistavimo galimybę menkina visuomenėje įsivyravę ir vis labiau plintantys absoliutaus pasyvumo bei teisinio nihilizmo faktoriai, ir jeigu įstatymuose kažkas nurodoma kaip teisė, o ne pareiga, piliečiai pasirenka lengviausią kelią, t.y. laukti, kol viskas bus padaryta už juos.

Reikia akcentuoti, kad tik veikdami kartu žmonės gali daryti didesnę įtaką valdžiai ir jos priimamiems sprendimams, todėl šiuolaikinėse valstybėse pagrindiniai organizuoto poveikio dariniai yra kolektyvinės organizacijos. (Stračinskienė, 2007, p. 6). Visos šios organizacijos yra

priskirtinos visuomeninių organizacijų grupei. Taigi, dalis gyventojų, vis dėlto siekiančių savo dalyvavimą formalizuoti, turi galimybę tapti funkcionalia bendruomene. Kaip teigia J. Leškevičiūtė (2006, p. 26), taip atsiranda įvairios piliečių dalyvavimo formos, kurių yra labai daug: dalyvavimas nevyriausybinių organizacijų veikloje, dalyvavimas politinių partijų ar organizacijų veikloje, dalyvavimas bendruomenių veikloje ir panašiai.

Tačiau nederėtų painioti visuomeninės organizacijos ir bendruomenės sąvokų, nes šios žmonių sambūrio grupės skiriasi savo apimtimi. E. Stumbraitės (2006) teigimu, bendruomenės centras arba bendruomeninė organizacija yra daugiafunkcinė organizacija, dirbanti bendruomenėje kartu su kitomis vietinėmis organizacijomis ir įvairiomis gyventojų grupėmis vardan bendruomenės gerovės. Ypatinę dėmesį bendruomenės centras skiria žmonių pilietiškumo ir iniciatyvumo ugdymui, jų įtraukimui į savo problemų sprendimą. Tuo tarpu, pasak S. Nefo (2008, p. 2), vietinės NVO nors dirba bendruomenėse, tačiau nuo bendruomenės centro skiriasi siauresne veikla. Bendruomenė siekia apimti daugiau ar mažiau teritoriniu ir socialiniu atžvilgiu susijusią žmonių grupę, siekiančią bendrų interesų ir tikslų, o NVO atstovauja tik specifinę žmonių grupę. Tačiau labiausiai vietos bendruomenės nuo NVO skiriasi tuo, kad bendruomenė neformalizuoja savo veiklos.

Aptartos visuomenės sambūrio grupės laikomos svarbiausiomis tarpininkėmis tarp valdžios ir eilinio piliečio. Jų iniciatyva padeda valdžiai geriau suprasti visuomenės poreikius. Glaudus valdžios ir piliečių bendradarbiavimas sukuria visuomenėje atvirumo atmosferą, abipusę pagarbą ir pasitikėjimą, todėl kartais net nelabai populiarūs valdžios sprendimai priimami palankiai (Piliečių dalyvavimas...). Taigi čia labiau išryškėja ne išorinis faktorius, o vidinės piliečių savybės ir visuomenės, ar jos grupės noras ne, kaip dažniausiai nutinka, kritikuoti ar kaltinti, o aktyviai dalyvauti vietos savivaldoje, kas rodo esant brandžią pilietinę visuomenę, kitaip tariant - funkcionalią bendruomenę.

Taigi, bendradarbiavimas tarp valdžios ir visuomeninių organizacijų yra būtinas. Tačiau, kaip buvo minėta anksčiau, visi administraciniai vienetai yra skirtingi, taigi skiriasi ir bendradarbiavimo būdai. Pasak E. Stumbraitės (2006, p. 165), savivaldybių lygiu išskirtinos dvi kooperacijos formos: 1) bendruomenių koalicijos, kur įvairios pilietinės visuomeninės organizacijos dirba drauge su vietos politikais bei spauda, ir 2) savivaldybių fondai.

Atsižvelgiant į tai, kad tiek bendruomeninės, tiek visuomeninės organizacijos, nors ir skiriasi interesų grupių apimtimis, siekia įtraukti visuomenę veikti dirbant grupėje, vis dėlto turėtų egzistuoti vienas žmogus, galintis „pažadinti“ iniciatyvumą kituose žmonėse. Taigi, S. Nefo (2006, p. 4) atliktame tyrime, nagrinėjant vietos bendruomenės funkcionalumą, buvo bandoma išsiaiškinti lyderio įtaką bendruomeniškai veiklai ir bendruomeniškumui. Paaiškėjo, kad bendruomeniška veikla funkcionalioje vietos bendruomenėje labai priklauso nuo lyderio. Lyderio svarba pabrėžiama

daugelyje respondentų atsakymų; ir priešingai - akcentuojama, kad bendruomenės neveiklios, jei nėra tinkamo vadovo.

Tokiu vadovu gali tapti visuomeninių organizacijų vadovas, seniūnas ar seniūnaitis. Tačiau savivaldos institucijų atstovai nėra suinteresuoti tapti tokiais lyderiais. S. Nefo (2006, p. 5) atliktame tyrime respondentai pabrėžia, kad seniūnija šiuo metu turi itin mažas galias, o, pasak mokslininko, suteikus daugiau teisių seniūnijai, būtų efektyvesnė ir vietos bendruomenės veikla. Be to, respondentų nuomone, šios institucijos gali veikti kartu ar būti alternatyva viena kitoms, nes „vietos bendruomenė gali veikti ten, kur negali seniūnija, kaip valdžios įstaiga”.

Taigi, vietinės valdžios atstovai turi būti prieinami visiems bendruomenės gyventojams, nes jie bendruomenės laikomi lyderiais, į kuriuos gali lygiuotis. Vadinasi, įvairius fizinius ir psichologinius barjerus, kurie gali atbaidyti visuomenės narius nuo aktyvaus domėjimosi bendruomenės reikalais, turi pašalinti vietos valdžios institucijose dirbantys valstybės tarnautojai. Tačiau ir gyventojai turi rodyti iniciatyvą priimant sprendimus, kurie daro įtaką žmonių gyvenimui (Leškevičiūtė, 2006, p. 30). Gyventojų nedrąsa bei patyrimo stoka sprendžiant įvairaus pobūdžio problemas neretai sukelia konfliktines situacijas, kurioms spręsti reikalinga išsilavinusio, aktyvaus lyderio pagalba.

Galiausiai, šią dalį būtų galima apibendrinti pateikiant pagrindinius S. Nefo (2008, p. 2) išskirtus bruožus, padėsiančius atpažinti funkcionalią bendruomenę. Taigi, funkcionali vietos bendruomenė gali būti apibrėžiama šiais pagrindiniais kriterijais:

- yra lyderis (-iai);
- yra aktyvi piliečių grupė (formalus bendruomenės centras), kuri sistemingai renkasi į susirinkimus ir formuluoja bendruomenės poreikius;
- yra bent viena nevyriausybinė organizacija;
- veikia komunikacinė sistema;
- gilinamasi į dvasines vertybes, etnokultūrą, ir todėl sukuriama palanki terpė bendruomenės individui augti, tobulėti;
- vyksta individų, kaimynų, grupių, organizacijų tarpusavio sąveika;
- kuriama socialinė tvarka;
- individai pasitiki savimi ir savo kaimynais;
- realizuojami demokratijos principai.

2. GYVENTOJŲ DALYVAVIMO SAVIVALDOJE SPECIFIKA LIETUVOJE IR UŽSIENYJE

S. Nefo (2006, p. 2) teigimu, A. Volanas pabrėžia piliečių aktyvios pozicijos būtinybę, kuri tiesiogiai susijusi su įstatymo viršenybės pripažinimu. A. Volantas teigia, kad ten, kur tokia viršenybė yra pripažįstama, piliečiai privalo būti politiškai aktyvūs, patys sergėti teisėtumą ir prisiimti atsakomybę už tas pasekmes, kurias sukelia įstatymui priešinga vadovo veikla. Jei vadovas pažeidžia įstatymus, o piliečiai tam nepasipriešina, tai dėl to atsakomybę privalo prisiimti ir visa visuomenė.

Tačiau derėtų pastebėti, kad nors įstatymo viršenybė yra įtvirtinta kiekvienoje valstybėje, bet pirmiausia „paruošti dirvą“ gyventojų dalyvavimui privalo valdžios atstovai. Todėl šiame procese šalies kontekstas yra labai svarbus, nes bendradarbiavimo tarp vietinės valdžios ir visuomeninių organizacijų bei piliečių procese kiekvienoje šalyje valdžios ir visuomenės prioritetai skiriasi.

Kalbant apie šalies kontekstą reikia pastebėti, kad visos Europos šalys pastaruoju metu svarsto vietos savivaldos perspektyvas XXI - informacijos ir globalizacijos amžiuje. Nepaisant skirtumų tarp šalių, kai kurios problemos yra bendros: savivaldybių gebėjimas atlikti priskirtąjį vaidmenį, gyventojų ir vietos valdžios santykių kokybė bei gyventojų dalyvavimo vietos visuomeniniame gyvenime mastas (Stračinskienė, 2007, p. 7). Tik pažymėtina, kad skirtingose šalyse skiriasi minėtų problemų mastas. Todėl šioje dalyje siekiama palyginti Lietuvos ir užsienio, daugiausia Skandinavijos, šalių savivaldos sistemas bei siekiama išsiaiškinti, kokias galimybes įsitraukti į sprendimų priėmimo procesą šios sistemos sukuria piliečiams. Beje, Skandinavijos šalių grupė pasirinkta neatsitiktinai. Dažniausiai moksliniame diskurse Skandinavijos šalys yra apibrėžiamos kaip turinčios aukštą žmonių įtraukimo valdant savo šalį lygį, todėl tikslinga analizuoti šiose šalyse susidariusią situaciją, apsvarstant galimybę jų gerąją praktiką pritaikyti ir Lietuvoje.

2.1. Netiesioginio dalyvavimo formos

Kaip buvo minėta, norint, kad žmonės dalyvautų savivaldos sprendimų priėmime, pirmiausia valdžios atstovai turi sudaryti tam sąlygas. Tokias sąlygas sukurti galima naudojant netiesioginio dalyvavimo formas. Viena formų yra *informavimas*, kai valdžios atstovai perduoda tam tikrą informaciją piliečiams. Taigi galima daryti prielaidą, kad nuo informacijos gausos ir pobūdžio priklauso visuomenės informuotumas apie galimybę dalyvauti savivaldos sprendimų

priėmime. Šis informacijos perdavimo procesas, kaip ir dauguma valdžios atstovų veiklų, daugelyje šalių yra reglamentuotas panašių įstatymų.

Atsižvelgiant į tai, kad visos Skandinavijos šalys yra Ekonominio bendradarbiavimo ir vystymosi organizacijos (angliškas trumpinys OECD, Lietuvoje papildęs terminas, naudojamas tekste toliau, – EBPO) narės, yra akivaizdu, kad jose taikomas panašaus pobūdžio informavimo reglamentavimas. Taigi, kaip teigia M. Gramberger (2001), nors šalys ne retai skiriasi įstatymais, numatančiais informacijos teikimo sąlygas, tačiau dažnai bendrai tokio pobūdžio teisės aktai vadinami informacijos laisvės įstatymais (angliškas trumpinys FOI - freedom of information) arba informacijos laisvės aktais (angl. Freedom of Information Act, FOIA). Be to, tokio pobūdžio aktuose „numatoma, kad bet kas turi teisę prašyti susipažinti su atitinkamos valdžios institucijos turima informacija“ (Informacijos laisvės..., 2010).

Lietuva turi Visuomenės informavimo įstatymą (2006), kuris numato, kad valdžios institucijos turi teikti dokumentus ar jų kopijas piliečiams. Panaši situacija yra ir Švedijoje, kur pabrėžiama, kad informacija yra pagrindas, kuris stiprina visuomenės ir valdžios bendradarbiavimą. Beje, M. Gramberger teigimu (2001, p. 28), Skandinavijos šalys yra bene pirmosios, priėmusios šiuos įstatymus. Švedija – 1766 m., Suomija – 1951 m. ir tik vėliau, t.y. 1966 m., JAV priimtas Informacijos laisvės aktas. Po ryškaus tokio pobūdžio įstatymų pagausėjimo 1980 - 2001 m., dabar jau keturios iš penkių EBPO narių turi panašaus pobūdžio įstatymus.

Taigi, įstatymai suteikia piliečiams „prieigą“ prie informacijos. Tokio pobūdžio įstatymai pabrėžia, kad prieigos sudarymas yra taisyklė, o jos slėpimas – išimtis (pavyzdžiui, Norvegijoje išimtimi laikomi konkretūs vidaus darbo dokumentai dėl biudžeto) (Gramberger, 2001, p. 28). Atsižvelgiant į tai, kiekvienos šalies valdžios atstovai privalo suteikti gyventojams informaciją, nes jos slėpimas užkerta kelią piliečiams dalyvauti sprendimų priėmime.

Kita populiari netiesioginio dalyvavimo forma yra *konsultavimasis*. Ribos konsultavimuisi dažniausiai ne tokios plačios, kaip informavimui. Dauguma šalių tik neseniai pradėjo pripažinti tai, kaip privalomą viešosios politikos formavimo elementą. Tačiau, pasak M. Gramberger (2001, p. 31-32), kai kuriose šalyse viešas konsultavimasis ir piliečių grįžtamasis ryšys yra seniai vyraujanti praktika (pvz., Suomijoje, Islandijoje, Norvegijoje, Švedijoje). Šveicarijoje Konstitucija numato konsultavimąsi vykdant svarbius projektus ar tarptautines sutartis. Šveicarų politinė sistema numato referendumą, kaip privalomą instrumentą, priimant sprendimus tiesiogiai susijusius su piliečiais.

Taigi, kartais tik tiesiogiai perduoti informaciją neužtenka, vietos valdžios atstovams reikia bendrauti ir bendradarbiauti su visuomene, kad būtų žinoma, kokia informacija jiems svarbi ir kokia prieiga prie informacijos piliečiams yra priimtina.

2.2. Tiesioginis dalyvavimas

Kaip minėta darbe anksčiau, netiesioginio dalyvavimo formos praktikoje yra taikomos rečiau ir šio proceso sėkmė labiau priklauso nuo valdžios atstovų valios. Tuo tarpu žmonės aktyviau yra linkę pasinaudoti tiesioginio dalyvavimo formomis, o pirmiausia visiems puikiai žinoma, įstatymų suteikta dalyvavimo rinkimuose ar referendumuose, t.y. *balsavimo teise*.

Lietuvos piliečių aktyvumas rinkimuose ir referendumuose yra vienas iš mažiausių visose Europos Sąjungos šalyse. Be to, per pastaruosius keletą metų išryškėja akivaizdi piliečių aktyvumo rinkimuose ir referendumuose mažėjimo tendencija. Tačiau R. Rekašius (2006, p. 186 – 188) teigimu, analogiška rinkėjų aktyvumo mažėjimo tendencija fiksuojama ne tik Lietuvoje, bet ir visose pokomunistinėse valstybėse bei daugelyje ES valstybių. Taigi, menkas aktyvumas referendumuose nėra išskirtinis Lietuvos piliečių bruožas. Analogiška ir kitų VRE³ valstybių patirtis.

Pagrindine tiesioginio dalyvavimo politikoje forma žmonės turi teisę naudotis laisvai. Kitaip tariant, visuomenė ne tik turi teisę dalyvauti rinkimuose, tačiau ir atvirkščiai, turi teisę pasirinkti kitą būdą, t.y. pasyviai stebėti savivaldos procesą ir jame tiesiogiai nedalyvauti. Kadangi statistiniai duomenys atskleidžia, kad balsavimas rinkimuose yra piliečiams žinomiausia ir dažniausiai įgyvendinama dalyvavimo politikoje forma, vienas lengviausių būdų išsiaiškinti ar piliečiai yra įsitraukę į demokratines veiklas ar ne, yra išsiaiškinti, koku intensyvumu piliečiai įsitraukia į šią veiklą mūsų šalyje ir užsienio valstybėse.

Pirmoji lentelė (žr. p. 26) yra parengta darbo autorės, remiantis Europos studijų instituto (2009) atlikto tyrimo duomenimis. 1 lentelėje pateikti dalyvavimo savivaldos rinkimuose rodikliai yra apskaičiuoti vedant minėtame Europos studijų instituto tyrime pateiktų rodiklių trijų metų vidurkį. Lentelėje pateikti duomenys leidžia palyginti Baltijos ir Skandinavijos šalių savivaldos rinkimų bei referendumų sistemų įgyvendinamumą, taip pat atskleidžiant piliečių aktyvumo lygį (žr. 1 lentelė).

Aptariant 1 lentelėje pateiktus duomenis, pirmiausia reikia paminėti, kad, kaip žinoma iš konteksto, visos Skandinavijos šalys priklauso EBPO organizacijai. Europos studijų instituto ataskaitos (2009, p. 21) duomenimis, EBPO šalyse narėse vidutiniškai 80 proc. žmonių yra įsitraukę į vietos valdžios sprendimų priėmimą. Toks aukštas pilietiškumo lygis bent iš dalies atsispindi šiame darbe pateiktoje 1 lentelėje (žr. p. 26). Tuo tarpu pažymėtina, kad Lietuvoje ir kitose Baltijos šalyse šie rodikliai yra beveik perpus mažesni (žr. 1 lentelė).

³ Vidurio ir Rytų Europa

Balsavimo teisės įgyvendinimas Skandinavijos ir Baltijos šalyse

Požymis Šalis	Savivaldos rinkimų dalyviai	Reikalavimai vietos referendumui	Dalyvavimo savivaldos rinkimuose aktyvumo rodikliai (vidutiniškai)
<i>Lietuva</i>	Piliečiai sulaukę 18 metų; ne ES piliečiai gali balsuoti, jei suteiktas ilgalaikio gyvenimo vietovėje leidimas, suteiktas ar įgytas ilgalaikio gyvenimo vietovėje statusas	Negali būti surengtas, savivaldybės gali tik vykdyti apklausas	42.75 proc.
<i>Latvija</i>	Sulaukę 18 metų piliečiai; ne ES piliečiai negali balsuoti ar kandidatuoti	Yra uždrausti	55,6 proc.
<i>Estija</i>	Visi vietiniai gyventojai virš 18 metų; ne ES piliečiai gali balsuoti po 3 metų gyvenimo vietovėje	Tiek privalomas, tiek konsultacinio pobūdžio referendumai gali būti rengiami, tačiau toks pasirinkimas labai retai naudojamas vietinių savivaldybių; balsuojančiųjų aktyvumas juose būna labai mažas	49.7 proc.
<i>Suomija</i>	Tik 18 metų sulaukę suomių tautybės asmenys; ne ES piliečiai gali dalyvauti po 2 metų gyvenimo vietovėje trukmės	Gali būti rengiami ir savivaldos lygmeniu, tačiau tik konsultaciniai referendumai yra leidžiami	58.6 proc
<i>Švedija</i>	Švedijos piliečiai, sulaukę 18 metų, ES šalių narių piliečiai, Norvegijoje, Islandijoje registruoti piliečiai virš 18 metų. Ne Švedijos piliečiai iš kitų šalių turi būti registruoti kaip gyventojai vietovėje tris pastaruosius metus iš eilės	Visada yra konsultacinio pobūdžio. Jie gali būti pradėti savivaldybės arba apygardos tarybos iniciatyva	78.38 proc.
<i>Danija</i>	Piliečiai sulaukę 18 metų ir ne piliečiai gali balsuoti ir kandidatuoti į rinkimus, jei vietovėje gyvena 3 metus	Negali būti rengiami jei tai peržengia įstatymuose numatytas kompetencijos ribas	74.8 proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Institute for European Studies (2009). Prieiga per SCHOLARGOOGLE duomenų bazę.

Kalbant apie rinkimų teisės įgyvendinamumą plačiau, derėtų atkreipti dėmesį, kad Seimo kanceliarijos Parlamentinių tyrimų departamento pateiktais duomenimis, Europos Sąjungos šalyse, kuriose balsavimas yra privalomas (Belgija, Graikija, Kipras, Liuksemburgas) piliečių aktyvumas vidutiniškai siekia apie 85 - 90 procentų, tuo tarpu Lietuvoje Seimo rinkimuose, 2008 metais dalyvavo tik 48,6 procento rinkėjų (Čyvas, 2010), o 2011 m. savivaldos rinkimuose – 44,08 proc. rinkėjų. Todėl, galbūt, Lietuvai ir kitoms Baltijos šalims derėtų griežtinti įstatymus ir įvesti privalomą balsavimą, nes statistiniai duomenys patvirtina, kad teisė, o ne pareiga balsuoti daugumai piliečių pirmiausia asocijuojasi su teise nebalsuoti ir palikti politikos formavimą kitiems, t.y. žmonės nemato savęs, kaip asmens, galinčio pagerinti savo ir kitų gyvenimo kokybę.

Be to, reikėtų pastebėti, kad Baltijos šalyse aktyviau yra dalyvaujama nacionaliniuose rinkimuose (vidutiniškai apie 50 proc.), tuo tarpu savivaldos rinkimuose dažniausiai dalyvauja mažiau nei pusė rinkimų teisę turinčių asmenų (Institute for..., 2009, p. 51). Tokie rezultatai leidžia formuoti prielaidą, kad žmonių tarpe susidariusi nuomonė, jog centrinė valžia turi daugiau galios, tuo tarpu vietos valdžia nelaikoma pajėgia padėti žmonėms siekti geresnio gyvenimo.

Kalbant apie dalyvavimą rinkimuose reikia paminėti, kad Švedijoje bet kuris legalus gyventojas ne tik turi teisę balsuoti regioniniuose bei vietiniuose rinkimuose (žr. 1 lentelė), bet ir gali tapti kandidatu vietos rinkimuose. Jie gali prisijungti prie politinių partijų ar patys sudaryti savo asociacijas, kurios gali gauti valstybės finansavimą ar paramą visais valdymo lygmenimis. Vyriausybė aktyviai informuoja migrantus apie šias teises ir jiems nenustato jokių kitų teisių, finansavimo ar paramos sąlygų (Migrant integration...). Galima daryti prielaidą, kad toks rūpinimasis mažumomis lemia praktikos, taikomos metai iš metų, sėkmę. Švedija jau nuo 1945 metų yra tarp top 20 šalių, siekiančių vidutiniškai 80 proc. asmenų, dalyvaujančių rinkimuose be privalomo balsavimo (International IDEA, p. 1).

Jeigu apibendrinti balsavimo vietiniuose rinkimuose specifiką aptartose šalyse, visur padėtis yra panaši. Kaip matyti iš 1 lentelės, balsuoti gali sulaukę pilnametystės asmenys, kurie turi būti nuolatiniai atitinkamos vietovės gyventojai. Tačiau kaip išimtį derėtų paminėti Švediją, kurioje imigrantai, nuolatos gyvenantys Švedijoje trejus metus, turi teisę ne tik balsuoti, bet ir išskelti savo kandidatūrą vietos valdžios rinkimuose (Švedijos institutas). Kaip teigia O. Miroshnyk (2009, p. 2), tokia išikimybė užsienio gyventojams yra išimtis tiesioginių savivaldos rinkimų pasaulinėje praktikoje.

Piliečiai be balsavimo savivaldos rinkimuose teisės, turi teisę į balsavimą vietos referendume. Baltijos šalyse vietinio referendumo rengimo sąlygos yra panašios (žr. 1 lentelė), t.y. jie negali būti rengiami (nors Estijoje ši teisė yra suteikta, tačiau praktikoje ji taikoma retai). Tuo tarpu Skandinavijos šalyse padėtis yra kitokia. Kaip matyti 1 lentelėje, nors vietinių referendumų rengimo aplinkybės Skandinavijos šalyse šiek tiek skiriasi, šiose šalyse konsultacinio pobūdžio vietos

referendumai gali būti surengti, kas reiškia, kad labiau atsižvelgiama į piliečių nuomonę, eiliniam žmogui suteikiama daugiau galios.

Trumpai apžvelgiant referendumų rengimo sąlygas kitose šalyse, pažymėtina, kad Suomijoje ir Danijoje pabrėžiama kompetencijos laikymosi būtinybė. Suomijoje vietos referendumas galimas išskirtinai įstatymų leidžiamajame lygmenyje (Institute for..., 2009, p. 64). Tuo tarpu Švedijoje jei bent 5 proc. balsuotojų reikalauja, apygarda yra įpareigota svarstyti vietinio referendumo rengimo klausimą. Tai gali apriboti vietos referendumą tam tikrai daliai savivaldybės ar apygardos. Tačiau vietinių referendumų rengimo praktika yra įspūdinga, nes per 2002 – 2006 metus 26 savivaldybės buvo surengusios bent po vieną referendumą (Institute for..., 2009, p. 64).

Taigi, žvelgiant į rodiklius galima daryti prielaidą, kad užsienio šalyse sukuriamos sąlygos žmonėms jaustis svarbiais, turinčiais galios formuoti politiką, kas neretai gali būti palaikyta stimulu įsitraukti į vietos valdymą.

2.3. Lietuvos ir užsienio šalių savivaldos institucijų autonomija

Vadovaujantis tuo, kad vietos valdžios sprendimų priėmimo galios ir priimtų sprendimų įgyvendinimo galimybės žymia dalimi priklauso nuo jos finansinio ir fiskalinio savarankiškumo, šiame skyrelyje daugiau dėmesio bus skiriama savivaldos institucijų finansavimo klausimams Lietuvoje ir Skandinavijos šalyse.

Kaip minėta anksčiau, piliečiams norą dalyvauti pirmiausia turi „įskiepyti“ valdžia, o, kaip žinoma, valdžios pagrindas yra šalyje vyraujantys įstatymai. Tačiau derėtų pastebėti, kad pagrindiniai Švedijos įstatymai, reglamentuojantys savivaldą, nelabai skiriasi nuo Lietuvos įstatyminės bazės. Lietuvoje pagrindinis įstatymas, iš dalies reglamenuojantis ir savivaldą yra Konstitucija. Pasak I. Lofgren (2010), Švedijoje taip pat vietos savivalda yra nustatyta Vyriausybės priemonė, apibrėžiama kaip viena iš keturių Švedijos Konstitucijos ramsčių. Be to, O. Miroshnyk (2009, p. 1) teigimu, pagrindinis įstatymas, apibrėžiantis savivaldos sąlygas Švedijoje, yra Europos vietos savivaldos chartija, ratifikuota Švedijos 1989 metais, kurios nuostatos taikomos ir Lietuvoje.

Nepaisant teisinės bazės panašumų, galima išvelgti ryškius skirtumus Švedijos ir Lietuvos savivaldos institucijoms suteiktoje autonomijoje.

Kaip teigia V. Paulikas, V. Adomonis (2003, p. 4), didžiausias pajamas ir didžiausią fiskalinę autonomiją iš visų EBPO valstybių vietos valdžia turi Danijoje, nuo jos nedaug atsilieka Suomija, Švedija, Norvegija. Šių šalių savivaldybės atsakingos už didžiąją dalį viešųjų išlaidų, skirtų sveikatos apsaugai, švietimui. Tuo tarpu federacinėse valstybėse už jas paprastai būna atsakingos valstijų, žemių arba daugumoje unitarinių valstybių (jų tarpe ir Lietuvoje) - centrinės vyriausybės.

Tiek Suomijoje, tiek Švedijoje vietinė valdžia (savivaldybės) turi aukštą savarankiškumo laipsnį. Kadangi jie teikia 60-70 % viešųjų paslaugų, jie yra daug arčiau gyventojų nei centrinė valdžia (OECD, 2005, p. 53).

Daugiausiai autonomijos turinčioje Skandinavijos šalių grupės narėje, Danijoje, vietos valdžios policentrizmas yra sukuriamas centrinei valdžiai deleguojant ir decentralizuojant daugiau ar mažiau ribotą kompetenciją ir atsakomybę sprendimų priėmimo srityje vietos savivaldybėms. Vietos savivaldybių tarybos savo iniciatyva didele apimtimi atsisakė padidėjusios kompetencijos įvairiose paslaugų tiekimo ir uždavinių vykdymo srityse savivaldžių institucijų (seniūnijų) naudai (Žilinskas, 2005, p. 2).

Tuo tarpu Lietuvoje savivaldybės turi ribotą kompetenciją. Mūsų šalyje teisės aktai daugiau ar mažiau nustato savivaldybių finansinės veiklos priežiūrą, netgi tam tikrą centrinės valdžios kišimąsi į savivaldybės tvarkomus reikalus. V. Pauliko ir V. Adomonio (2003, p. 3) teigimu, finansinis savivaldybių savarankiškumas įstatymų nustatyta tvarka formuoti savo pajamas iš mokesčių ir rinkliavų yra fiktyvus. Beveik visos pajamos surenkamos į centrinį biudžetą ir tik dalis grįžta savivaldos institucijoms.

Vaizdingiausiai atotrūkį tarp Lietuvos ir Skandinavijos šalių autonomijos lygio atspindi statistiniai duomenys. Danijoje savivaldos pajamos 1995 m. siekė 34,5 proc., Suomijoje - 26 proc., Švedijoje - 24 proc., o Lietuvoje jos tesiekė 7,7 proc. BVP vertės. Savivaldos nuosavos pajamos 1995 m. Danijoje siekė 19 proc., Suomijoje - 18,5 proc., Švedijoje - 19 proc., Čekijoje - 6 proc. BVP vertės, o Lietuvoje šis rodiklis, pagal Finansų ministerijos pateikiamus 2001 m. duomenis, nesiekė 1 proc. (Paulikas, Adomonis, 2003, p. 4).

Atsižvelgiant į tai, kad neretai veiklos galimybės priklauso nuo turimų finansinių išteklių, reikėtų pastebėti, kad Lietuvoje savivaldos institucijų autonomija yra apribojama beveik 100 procentų. Ribota savivaldos institucijų veikimo laisvė mažina jų iniciatyvumą, todėl galima daryti prielaidą, kad jos negali sudaryti sąlygų ir „iškiepyti“ noro gyvenamosios vietovės gyventojams tapti viešųjų paslaugų bendrakūrėjais.

2.4. Praktiniai Skandinavijos šalių ir Lietuvos piliečių dalyvavimo aspektai

Reikia atkreipti dėmesį, kad šalyse, turinčiose skirtingą autonomijos laipsnį, skiriasi valdžios ir visuomenės prioritetai, todėl yra nevienodos ir piliečių praktiškai naudojamos dalyvavimo savivaldos sprendimų priėmimo formos.

Remiantis Norvegijos Darbo ministerijos ir vyriausybės administracijos tyrimo rezultatais, Norvegijoje labiausiai vertinamos piliečių dalyvavimo formos yra *apklausos, kontaktiniai susitikimai ir konferencijos, komitetai, tarybos, konsultacijos savanoriškoms organizacijoms*. EBPO

ekspertų grupės surengto tyrimo rezultatų duomenimis (2005, p. 49), kontaktiniai susitikimai, konferencijos bei konsultacijos sudarė du trečdalius visų dažniausiai naudojamų priemonių. Be to, pažymėtina, kad remiantis Z. Urbalienės, V. Juknevičienės (2009) pateiktais duomenimis, nors pastaraisiais metais pasaulyje vis daugėja šalių, diegiančių ir plačiai taikančių elektorinio balsavimo priemones (Šveicarija, Ispanija, Austrija, Vokietija, t.t.), Skandinavijos šalyse ši piliečių dalyvavimo forma nėra itin populiori.

Derėtų pastebėti, kad elektroninis dalyvavimas Lietuvoje taip pat nėra itin vertinamas, mūsų šalyje ši forma dar tik žengia pirmuosius žingsnius. Pirmiausia, remiantis Z. Urbeliene ir V. Juknevičiene (2009), Lietuvoje buvo siūloma įdiegti naują balsavimo mašiną, parengtą rinkėjų pirštų anspaudų atpažinimu. Šią sistemą planuojama taikyti 2012 metų rinkimuose. Tačiau, straipsnio autorių teigimu, Lietuvoje tokios sistemos įdiegimas būtų nepriimtinas visuomenei. Kiltų daug neaiškumų, ypač vyresnio amžiaus žmonėms. Siekiant išvengti nesusipratimų reikalingas visapusiškas informacijos apie sistemos veikimą prieinamumas, kurio valdžia negali užtikrinti (Urbalienė, Juknevičienė, p. 4). Be to, daugelyje šalių veikia „e-balsavimo“ sistema. Mūsų šalies kaimynė Estija yra vadinama e-valdžios ir e-demokratijos „pioniere“. Tuo tarpu mūsų šalyje mokslininkai siūlo neskubėti diegti balsavimo internetu ir atkreipti dėmesį į kitas demokratijos kokybei gerinti skirtas priemones (Urbalienė, Juknevičienė, p. 5).

Ne tokia inovatyvi, tačiau efektyvi, dalyvavimo forma yra *vieša konsultacija ir piliečių atsakomoji reakcija*. Ji dažnai įtraukiama į Skandinavijos šalių politikos formavimą bei įstatymo priėmimo procesą. Kai kurios šalys (pavyzdžiui, Suomija, Islandija) vietoje politikos teiginių ir formalų taisyklių mieliau remiasi neformalia piliečių praktika (Gramberger, 2001, p. 33). Danijoje yra populiarūs savivaldybių tarybos organizuojami vieši susirinkimai piliečiams, kurių metu pristatomos savo iniciatyvos ir išsiaiškinama piliečių nuomonė (Vidaus reikalų ministerija, 2010, p. 4).

Lietuvoje taip pat daugiau dėmesio susilaukia konservatyvesnės, ne tokios inovatyvios dalyvavimo formos. Kaip tegia E. Žilinskienė (2008), populiariausios formos Lietuvos savivaldybėse yra *dalyvavimas diskusijose prieš rinkimus, balsavimas rinkimuose, prašymų arba skundų teikimas* bei *dalyvavimas nevyriausybinų organizacijų veikloje*. Be to, kalbant apie Lietuvos piliečių dalyvavimą, R. Rekašius (2006) šiam procesui apibūdinti vartoja R. D. Putnamo terminą „žaisti bowlingą po vieną“ (bowling alone), t.y. kai piliečiai renkasi tas formas, kurios nereikalauja kolektyvinių pastangų ir socialinės sąveikos: *balsavimą ir susitikimus su pareigūnais*.

Kalbant apie gyventojų įtraukimą dalyvauti savivaldoje nemažas vaidmuo tenka ir neretai trečiaja valdžia vadinamai žiniasklaidai. Pažymėtina, kad O. Miroshnyk (2009, p. 3) teigimu, Skandinavijos šalyse efektyvios veiklos ir savivaldybių sprendimų kontrolės dažnai imasi žiniasklaida, kuri nuolatos nagrinėja piliečių kreipimosi į apeliacinį teismą atvejus ir tokio pobūdžio

teismo sprendimus pirmiausia nagrinėja iš piliečių pozicijos. Be to, svarbu ir tai, kad Skandinavijos šalių savivaldos institucijos noriai bendradarbiauja su žiniasklaida, ypač todėl, kad jų veikla yra atvira ir skaidri, nuolat akcentuojama vietinės savivaldybės atsakomybė visuomenės kontrolei.

Tuo tarpu Lietuvoje politologai ir politikos apžvalgininkai pastebi, jog rinkiminės kampanijos virsta propogandinėmis viešųjų ryšių akcijomis, o tam nemažą įtaką turi tradicinės žiniasklaidos, ypač televizijos, komerciniai interesai, primetantys politikai šou verslo logiką (Urbelienė, Juknevičienė, 2009, p. 6).

Kalbant apie piliečių dalyvavimo politikoje perspektyvas būtina paminėti, kad viena paprasčiausių egzistuojančių formų vykdyti valdžios kontrolę yra pateikti skundą apeliaciniam teismui, siekiant užginčyti savivaldybės sprendimus arba kreiptis į ombudsmeną⁴. Pasak Z. Urbelienės ir V. Juknevičienės (2009, p. 6), tokią teisę Švedijoje turi kiekvienas bendruomenės narys, tai yra pripažinta 1862 m. Vietos savivaldos dekretu. Šioje šalyje teisė pateikti apeliacinį skundą yra vertinama kaip demokratinės piliečių kontrolės įrankis, siekiant užtikrinti vietos organų sprendimų teisėtumą. Kaip minėta darbe anksčiau, Lietuvoje skundų pateikimas taip pat yra įgyvendinamas, beje, tai yra viena populiariausių dalyvavimo savivaldoje formų.

Taigi akivaizdu, kad Lietuvos piliečių dalyvavimo savivaldoje praktika yra ne tokia sėkminga kaip Skandinavijos šalyse. Atsižvelgiant į tai, derėtų panagrinėti mūsų šalies gyventojų menko dalyvavimo priežastis plačiau, t.y. būtina išsiaiškinti, ar tokiam piliečių pasyvumui daugiau įtakos turi aplinka, ar vidinės savybės.

2.5. Nepakankamo piliečių dalyvavimo savivaldoje priežastys Lietuvoje

Remiantis anksčiau darbe minėto M. Degučio, A. Ramonaitės, R. Žiliukaitės (2009) Lietuvos visuomenės pilietinės galios indekso tyrimo duomenimis, šiuolaikinė visuomenė yra vertinama kaip pasyviai dalyvaujanti politikoje, o tuo pačiu ir savivaldoje. Faktą tik patvirtina mažas piliečių dalyvavimo rinkimuose aktyvumas bei vyraujantis visuotinis pasipiktinimas valdžios institucijų darbu.

Kaip minėta, bendruomenės nefunkcionalumo bei pasyvumo priežastys slypi ne tik subjektyvioje, bet ir objektyvioje aplinkoje. Dažnai mokslininkai pabrėžia, kad dalyvavimo įvairiuose politiniuose procesuose galimybės yra siejamos su galia, t.y. objektyviomis veikimo galimybėmis, politine ir socialine aplinka, kurią sukuria valdžios atstovai, bei subjektyviomis galimybėmis – individų žiniomis ir gebėjimais efektyviai veikti.

⁴ Tarptautinis Ombudsmenų institutas pasiūlė tokį ombudsmeno instituto apibrėžimą: "Ombudsmenas yra Konstitucijoje ar įstatyme numatyta institucija, vadovaujama nepriklausomo, aukštos kvalifikacijos, atskaitingo Parlamentui pareigūno, kuris tiria piliečių skundus dėl valstybės institucijų pareigūnų netinkamų veiksmų arba pradeda tyrimą savo iniciatyva, ir turi įgaliojimus atlikti tyrimą, pateikti rekomendacijas, nurodančias, kaip reikėtų atstatyti pažeistas piliečių teises ar užkirsti kelią jų pažeidimui, bei parengti ataskaitas" (Pranckevičienė, 2011).

Pirmiausia nagrinėjant piliečių dalyvavimo specifiką yra pastebima, kad *menkas išsilavinimas* riboja dalyvavimo visuomenės gyvenime galimybes ir yra kitų nedalyvavimo priežasčių šaltinis (LR švietimo ir mokslo ministerijos..., 2007, p. 23). Kitaip tariant, menkai išsilavinęs žmogus stokoja patirties ir žinių apie galimybę dalyvauti, tokie žmonės dažnai turi ir menką politinės kultūros lygį: menkos žinios apie politiką, politines vertybes (Stračinskienė, 2007, p. 5). Be to, neretai tokie asmenys turi ribotus finansinius išteklius, o tai taip pat skatina žmogų atsiriboti nuo aplinkinių ir dėl savo padėties kaltinti valdžią.

Derėtų atkreipti dėmesį į tai, kad Lietuvos piliečiai, kaip ir kitų pokomunistinių valstybių piliečiai, pasižymi dideliu *nepasitikėjimu politinėmis institucijomis*, kurį galima įvardinti „nepasitikėjimo institucijomis sindromu“, taip pat savo galimybių daryti įtaką politiniam procesui nematymu. Piliečiai vis dar sieja savo viltis su valstybe, o ne pačių aktyvia veikla (Rekašius, 2006, p. 207). Nėgana to, Lietuvoje vis dažniau pastebimi vienas kitą iššaukiantys valdžioje vykstantys ydingi procesai, kurie dar labiau menkina žmonių norą dalyvauti.

Vieni pagrindinių veiksnių, mažinančių vietos gyventojų dalyvavimo priimant sprendimus savivaldybėse aktyvumą, yra *informacijos stoka* ir *skeptiškas seniūnų, seniūnaičių veiklos vertinimas*. Dažnai bendruomenės nariai nedalyvauja veikloje, nes neturi pakankamai *informacijos* apie problemų sprendimą arba *neįsivaizduoja savo vaidmens* jas sprendžiant. Taip pat bendruomenės *nepasitiki savo galimybėmis* daryti įtaką vietos reikalų tvarkyme. *Nėra tinkamo ryšio* tarp savivaldybės darbuotojų ir vietos gyventojų, seniūnai *skeptiškai vertina seniūnaičių* veiklą (Vidaus reikalų ministerija, 2010, p. 2).

Kita vertus, galima pastebėti, kad egzistuoja *ydinga rinkimų į savivaldybės tarybas tvarka*, kuri abejotina lygybės principo įgyvendinimo prasme, taip pat teisinio reguliavimo aiškumo, rinkimų rezultatų aiškumo ir tikrumo požiūriu. Daugelis rinkėjų, kandidatų sąrašuose pamatę Seimo narių ar kitų aukštų pareigūnų pavardes, patiki, kad šie įtakingi asmenys ketina dirbti savivaldybės taryboje, ir tai daro įtaką balsavimo rezultatams. Tačiau rinkėjų valia išrinkti konkretų aukštą pareigūną, jei šis savo pareigų vardan tarybos nario mandato neatsisako, lieka neįgyvendinta (Papildoma medžiaga žiniaskaidai). Tokie procesai iššaukia tai, kad žmonės tampa apatiški politiniam procesui ir apskritai nebedalyvauja nei centrinės valdžios, nei savivaldos rinkimuose, taip prarasdami teisę išsirinkti savo atstovus valdžios institucijose.

Be to, nors LR Visuomenės informavimo įstatyme (2006, Nr. 82-3254) numatyta, kad piliečiai turi teisę susipažinti su savivaldybių institucijų dokumentais ar jų kopijomis, tačiau, veikiantis *biurokratinis mechanizmas* bei silpnai veikiantis „vieno langelio“ principas kliudo žmonėms gauti informaciją, reikalingą, pavyzdžiui, norint rengti sprendimų projektus, siūlymus ar kitaip įsitraukiant į sprendimų priėmimo procesą.

Kaip biurokratinio mechanizmo pavyzdį, įtakojantį piliečius nedalyvauti savivaldos sprendimų priėmimo, galima pateikti faktą, kad gyvenamosios vietovės atstovų veikla vietos savivaldoje buvo numatyta jau 2000 metais priimtame Vietos savivaldos įstatymo pakeitime. Kaip teigia P.Gestautas (2010), atstovų rinkimo tvarką turėjo nustatyti savivaldybių tarybos. Daugelis savivaldybių tarybų net *šešis metus nepatvirtino bendruomenių atstovų rinkimo tvarkos ir nevykdė vietos savivaldos įstatymo nuostatų* sudaryti sąlygas vietos gyventojams veikti. Tai rodo, kad daugeliui savivaldos institucijų visuomenės nuomonė visai nesvarbi ar nieko nereiškia.

Dar vienu pasyvumą sąlygojančiu faktoriumi būtų galima pavadinti tai, kad *nėra veiksmingo mechanizmo spręsti gyventojų skundus*. Neveikia savivaldybių administracinių ginčų komisijos, turinčios nagrinėti skundus dėl savivaldybių pareigūnų veiksmų. Taigi, dėl neteisėtų savivaldybės pareigūnų veiksmų, dėl jų neveiklumo vietos gyventojai turi kreiptis į aukštesnius administracinius teismus, kurie veikia tik didesniuose miestuose. Todėl daugeliui gyventojų galimybė atstatyti savo pažeistas teises yra praktiškai neįgyvendinama (Papildoma medžiaga žiniasklaidai).

Suprantama, kad aukščiau įvardintų pasyvaus piliečių dalyvavimo savivaldos sprendimų priėmimo priežasčių sąrašas nėra baigtinis. Tačiau nurodytos priežastys patvirtina mokslininkų teiginius tiek apie subjektyvių, tiek apie objektyvių veiksnių poveikį pilietiniam aktyvumui.

Apibendrinant šį skyrių reikia pastebėti, kad Lietuvos vietos valdžia (savivaldybės, seniūnijos) turi nepalyginti mažiau galių nei kaimyninių Skandinavijos, Vidurio Europos bei kitų Baltijos valstybių savivaldos institucijos. Galios yra ribotos tiek disponuojant nuosavomis lėšomis, tiek darant įtaką vietos mokesčių administravimo procesui, tiek priimant ir įgyvendinant sprendimus dėl aktualiausių vietos bendruomenės problemų. Todėl, galima daryti prielaidą, kad pirmiausia toks galių apribojimas kliudo įtraukiant piliečius į savivaldos procesą ir iššaukia piliečių pasyvumą.

3. PILIEČIŲ DALYVAVIMO SAVIVALDOS SPRENDIMŲ PRIĖMIMO PROCESĖ TYRIMO REZULTATŲ ANALIZĖ

3.1. Tyrimo metodų pristatymas

Išanalizavus mokslinę literatūrą buvo nustatyti kriterijai, kuriais remiantis sudaryti tyrimo instrumentai, padėsiantys pasiekti vieną baigiamojo darbo *uždavinių*, t.y. nustatyti Šiaulių miesto seniūnijų gyventojų bei seniūnijų atstovų požiūrius į gyvenamosios vietovės piliečių dalyvavimą savivaldoje. Šioje dalyje yra svarbu išsiaiškinti pačių gyventojų poziciją dėl dalyvavimo jų gyvenamosios vietovės savivaldoje bei gyvenamosios vietos atstovų, t.y. seniūnų ir bendruomenių atstovų požiūrį į gyventojų dalyvavimą savivaldoje. Siekiant įgyvendinti išsikeltą uždavinį buvo derinami kokybiniai ir kiekybiniai tyrimo metodai.

Kaip teigia V. Žydžiūnaitė (2008), kiekybinė metodologija naudinga tuomet, kai tyrėjas nori ištirti jį dominančią aplinką ir situaciją, siekia sužinoti ir patikrinti ryšius tarp kintamųjų bei remdamasis kiekybiniais duomenimis padaryti statistines išvadas.

Buvo nuspręsta, kad tikslinga taikyti anketinę gyventojų apklausą, nes šioje dalyje siekiama identifikuoti Šiaulių miesto seniūnijose esančią situaciją, žmonių informuotumą bei įsitraukimą į vietos valdymą. Tyrime taikomas instrumentas – anketa, yra plačiai paplitęs tyrimo metodas socialiniuose moksluose dėl jo paprastumo ir galimybės greitai gauti duomenis (Kardelis, 2007, p. 189). Be to, negalima neįvertinti šio metodo reikšmės socialiniuose tyrimuose, nes žmogui kalba (sakytinė ir rašytinė) yra svarbiausia komunikacijos priemonė, padedanti priimti ir perduoti visą socialinę informaciją (Kardelis, 2007, p. 180).

Tyrimo buvo pasirinktas tradicinis anketinės apklausos būdas, kai apklausėjas susitinka tiesiogiai su apklausiamuoju, paprašo jo užpildyti anketą, respondentui sutikus, palaukia kol jis tai atliks ir iš karto pasiima anketą. Pagal I. Luobikienę (2005), šis būdas prilygsta tradicinei apklausai, anketa užtikrina pakankamą atrankos dydį, šimtaprocentinį arba artimą jam anketų grąžinimo lygį, galimybę apklausėjui instrukuoti respondentus.

Tyrimo instrumento – anketos struktūra. Remiantis moksline literatūra tyrimui atlikti buvo parengta anketa, kurią sudarė 13 uždarų klausimų, respondento prašant pasirinkti vieną (ar kelis) iš pateiktų atsakymo variantų. Trimis anketos klausimais buvo siekiama išsiaiškinti gyventojų nuostatas pasinaudojant, K. Kardelio (2007) teigimu, dažniausiai moksliniuose tyrimuose naudojama Likerto skale (susumuotų reitingų metodas). Buvo pateikiama 3 pakopų nuostatų skalė, prašant respondentų įvertinti kiekvieną pateiktą teiginį, išreiškiant pritarimą ar nepritarimą. Klausimai pateikiami trumpi ir aiškūs, kad respondentas galėtų atsakyti minimaliomis pastangomis ir minimaliomis laiko sąnaudomis.

Anketa pradedama instrukcine, pažintine informacija, kurioje pristatoma tyrimo tema bei tikslas. Anketa sudaro keturi klausimų blokai: pirmas skirtas *sociodemografinėi respondentų charakteristikai nustatyti*, išsiaiškinant respondentų amžių, išsilavinimą bei lytį. Reikėtų pastebėti, kad anketa pradedama demografinė gyventojų charakteristika neatsitiktinai. Kaip minėta tekste anksčiau, įsitraukimą į vietos valdymą sąlygoja dvi veiksnių grupės, t.y. socialinė aplinka bei pačio žmogaus savybės, taigi pirmaisiais klausimais siekiama išsiaiškinti pagrindines žmogaus demografines charakteristikas, kurios vėliau gali turėti įtakos tyrimo rezultatams. Siekiant, kad apklaustųjų imtis būtų kuo reprezentatyvesnė, pirmiausia buvo siekiama išsiaiškinti tikslų tiriamųjų amžių ir tik vėliau respondentų amžius buvo suskirstomas į tris amžiaus grupes, remiantis psichologijos moksle išskirta žmogaus raidos periodizacija. Antrasis klausimų blokas skirtas *gyventojų aktyvumui nustatyti*, išsiaiškinant respondentų politinio aktyvumo lygį. Trečioji dalis skirta atskleisti *piliečių poziciją*, prašant piliečių įvertinti visuomenėje egzistuojančių politinių dalyvavimo formų pritaikomumą. Ketvirtoji dalis – *piliečių įsitraukimas*. Tai dalis, kurioje siekiama išsiaiškinti respondentų gyvenamojoje vietovėje vykdomos savivaldos specifiką bei piliečių įsitraukimą į ją.

Tačiau piliečių apklausa atspindi tik gyventojų poziciją, todėl šalia anketos tikslinga taikyti ir kokybinę metodologiją, kuri, kaip teigia V. Žydžiūnaitė (2008), įgalina tyrėją nuolat nuosekliai plėsti žinias apie situaciją, padeda apibūdinti socialinę realybę. Be to, pasak E. Žilinskienės (2010), derinant kiekybinius ir kokybinius duomenis, vienu metodu gauti tyrimo rezultatai gali padėti vystyti, ar tobulinti kitą metodą, atlikti išsamią tyrimo analizę, leidžia interpretuoti rezultatus ir analizuoti skirtingus klausimus ar lygmenis.

Antrasis pasirinktas tyrimo metodas – ekspertų interviu. Metodo pasirinkimą pirmiausia įtakojo tai, kad šiuo metu visuotinai pripažįstama, jog interviu yra pagrindinis duomenų rinkimo metodas (Bitinas et al, 2008, p. 152), papildantis ir stebėjimo, ir apklausos metodais gautus duomenis (Kardelis, 2007, p. 196). Kaip teigiama mokslinėje literatūroje, interviu gali būti grupuojami skirtingai, tačiau darbe nuspręsta taikyti interviu, kai keli klausimai numatomi iš anksto, o kiti kyla spontaniškai interviu metu. Kai kurie metodologai, kaip Bitinas ir kiti (2008, p. 155), tokius interviu vadina iš dalies stuktūruotais (iš dalies standartizuotaisiais) interviu. Taigi, iš anksto numatyti klausimai leis lyginti iš kelių apklaustųjų gautą informaciją, o spontaniškai kilę klausimai leis įsigilinti į respondento atsakymus, juos geriau suprasti.

Tyrimo instrumento – interviu struktūra. Pusiaus struktūrizuoto interviu duomenys buvo įrašomi diktafonu, iš anksto gaunant respondento sutikimą, arba, respondentui nesutikus būti įrašinėjamam, konspektuojami pačio apklausėjo. Iš pradžių informantai buvo supažindinami su tyrimo tikslu, tyrimo tema, jau vykdomos gyventojų apklausos preliminariais rezultatais. Vėliau, siekiant gauti panašaus tipo informaciją iš visų tiriamųjų, kiekvienam informantui buvo pateikiami

tokie patys iš anksto suformuluoti klausimai. Tačiau, atsižvelgiant į tiriamųjų užimamų pareigų skirtumus, seniūnams pateikiamo klausimyno struktūrą iš pradžių suradė 12 klausimų, tuo tarpu gyvenamosios vietovės atstovams iš pradžių buvo pateikiami 8 klausimai. Interviu eigoje, siekiant sužinoti gilesnį požiūrį, informantams buvo pateikiami spontaniškai kilę klausimai, interviu pabaigoje pasiteiraujama, ar tiriamasis turi kažką pridurti, padėkojama ir atsisveikinama, pažadama informantus supažindinti su tyrimo rezultatais.

Tyrimo vieta ir laikas. Tyrimui buvo pasirinktos dvi spaudoje apibūdinamos kaip aktyviai įvairiuose projektuose dalyvaujančios Šiaulių miesto seniūnijos, t.y. Medelyno ir Rėkyvos seniūnijos (jų gyventojai ir vietos valdžia). Anketinė apklausa kovo 24 – balandžio 3 dienomis buvo vykdoma Rėkyvos seniūnijoje, balandžio 4 – balandžio 17 dienomis Medelyno seniūnijoje. Tuo pačiu metu buvo atliekami ir Šiaulių miesto seniūnijų seniūnų bei gyvenamųjų vietovių bendruomenių atstovų interviu.

Tyrimo imtis ir eiga. Nustatant, koks turėtų būti imties tūris, buvo vadovaujamosi K. Kardelio (2007, p. 312) pateikiama imties nustatymo formule, pasirenkat 95 proc. leistino netikslumo rodiklį. Remiantis imties dydžio apskaičiavimo logika, reikėtų apklausti apie 300 respondentų, tačiau atsižvelgiant į bakalauro baigiamojo darbo reikalavimus bei viešojo administravimo specialistų patarimus, buvo nuspręsta apklausti 200 respondentų (po 100 iš kiekvienos seniūnijos). Kaip teigia K. Kardelis (2007, p. 318), populiacijos elementai turi turėti vienodas galimybes patekti į imtį, todėl respondentų atranka buvo atsitiktinė, t.y. apklausiami atsitiktiniai seniūnijų teritorijoje sutikti praeiviai arba pasirenkami lengviau prieinami namai. Kaip minėta, buvo planuojama apklausti 200 respondentų, tačiau susidūrus su gyventojų apatiškumu ir nenoru bendradarbiauti, buvo nuspręsta skaičių sumažinti iki 160 anketų (po 80 iš kiekvienos seniūnijos). Apklausa vyko minėtose seniūnijose tiesiogiai bendraujant su kiekvienu respondentu, jam atsakinėjant į klausimus, todėl, kaip ir buvo tikėtasi, anketų grįžtamumas buvo šimtaprocentinis.

Siekiant, kad tyrimo duomenys kuo tiksliau atspindėtų tikrovę, interviu metodu buvo apklausiami abiejų gyvenamųjų vietovių bendruomenių atstovai, t.y. gyventojų interesus ginantys ir atstovaujantys asmenys bei abiejų seniūnijų valdžios atstovai – seniūnai. Siekiant informacijos išsamumo ir didesnio pritaikomumo, kaip minėta, buvo vykdomas iš dalies struktūrizuotas interviu, dalį tokių pačių klausimų numatant visiems respondentams bei dalį užduodant spontaniškai interviu metu. Ekspertų apklausa buvo vykdoma bendraujant su respondentais individualiai.

Atsižvelgiant į tai, kad tiek gyventojų, tiek ekspertų apklausos turinys iš dalies sutapo, tyrimo duomenys bus pristatomi pateikiant anketinės apklausos metu gautus duomenis, juos papildant ekspertų pasisakymais bei tyrimu gautus duomenis lyginant su anksčiau vykdytomis panašaus pobūdžio apklausomis (pvz., Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centro „Vilmorus“

2009 metais Vidaus reikalų ministerijos užsakymu atliktos Lietuvos gyventojų apklausos apie pasitikėjimą valstybės ir savivaldybių institucijomis ir įstaigomis duomenimis).

Tyrimo metu gauti duomenys buvo apdorojami Microsoft Excel statistine taikomąja kompiuterine programa.

3.2. Seniūnijų vykdomos veiklos

Prieš pradėdant analizuoti tyrimo duomenis būtina trumpai susipažinti su tyrimo vietovės – seniūnijos, specifika. Pirmiausia reikia paminėti, kad savivaldybės seniūnijos, kaip savivaldybės filialo, vieta savivaldybės administracijos struktūroje yra specifinė. Jis nors ir yra savivaldybės administracijos struktūroje, tačiau veikia tam tikroje savivaldybės teritorijos dalyje, nutolusioje nuo centro. Tai institucija, kurioje labiausiai jaučiamas bei matomas bendruomenės dalyvavimas (Vidaus reikalų ministerija, 2010, p. 6).

LR Vietos savivaldos įstatyme (1994, Nr. 55-1049) numatyta, kad šiai gyvenamajai vietai vadovauja konkurso būdu savivaldybės administracijos direktoriaus išrinktas seniūnas. Tačiau tai nėra vienintelė seniūnijos valdžia. Nuo 2000 metų minėtame įstatyme įvesta, kad seniūnui padeda gyventojų išrinkti bei jų interesams atstovaujantys gyvenamosios vietovės bendruomenės atstovai, veikantys visuomeniniais pagrindais.

Atskiros gyvenamosios vietovės kasdieninėje veikloje vykdo bendras Savivaldybės administracijos veiklos programas, tačiau pagrindinės vietos valdžios atstovų funkcijos numatomos Vietos savivaldos įstatyme. Pagal LR Vietos savivaldos įstatymą (1994, Nr. 55-1049) seniūnijoms yra patikėta nemažai funkcijų, kurias apibendrintai būtų galima suskirstyti į *švietimo – kultūrinės* (pvz., įgyvendinamos gyventojų užimtumo programos, organizuojama laisvalaikio centrų veikla), *socialinės* (pvz., pagalba žmonėms su negalia, vaikams, netekusiems tėvų globos, pašalpų mokėjimas), *komunalinės* (organizuojama bendrojo naudojimo teritorijų, gatvių priežiūra) bei *administracines* (tvarkomos namų ūkio knygos, renkami ir savivaldybės administracijos direktoriui teikiami įvairūs duomenys).

Reikėtų pastebėti, kad seniūnijų teikiamų bei administruojamų paslaugų apimtis yra gana plati, tuo tarpu, kaip minėta antroje darbo dalyje, finansavimo šaltiniai riboti. Todėl neretai ribotus finansinius išteklius turinčios seniūnijos turi ir ribotas veikimo galimybes, o tame tarpe ir ribotas galimybes įtraukti piliečius į vietos valdymą. Tačiau nederėtų vertinti situacijos tik finansiniais rodikliais. Vis dėlto, pirmiausia patys žmonės turėtų norėti kurti gerovę sau, o kai iniciatyvos yra vertinamos ir priimamos, kiekviena seniūnija gauna galimybę praplėsti savo veiklos ribas, nes kaip minėta anksčiau, kartais ten, kur įtakos neturi seniūnija, kaip valdžios institucija, yra vertinama bendruomenės veikla.

Apibendrinant galima teigti, kad gyventojų dalyvavimo tema aktuali tiek paslaugų gavėjams – gyventojams, tiek viešųjų paslaugų teikėjams – seniūnijoms. Gyventojai, dalyvaujantys savivaldoje, pirmiausia turi galimybę saviraiškai, kuri neretai būna naudinga ne tik emociškai, bet ir gaunama apčiuopiama nauda, pvz., tvarkomos gatvės, organizuojami renginiai. Tuo tarpu kitai dalyvavimo proceso dalyvių pusei svarbus gyventojų palaikymas, paslaugų teikimas tampa paprastesnis, nes kai žmonės veikia drauge, reikia mažesnių išteklių žmones informuoti bei motyvuoti. Taigi tolimesniame darbe bus pateikiama kiekybinio ir kokybinio tyrimo metu gauta informacija, atskleidžianti Šiaulių miesto seniūnijose egzistuojančią gyventojų dalyvavimo savivaldoje situaciją.

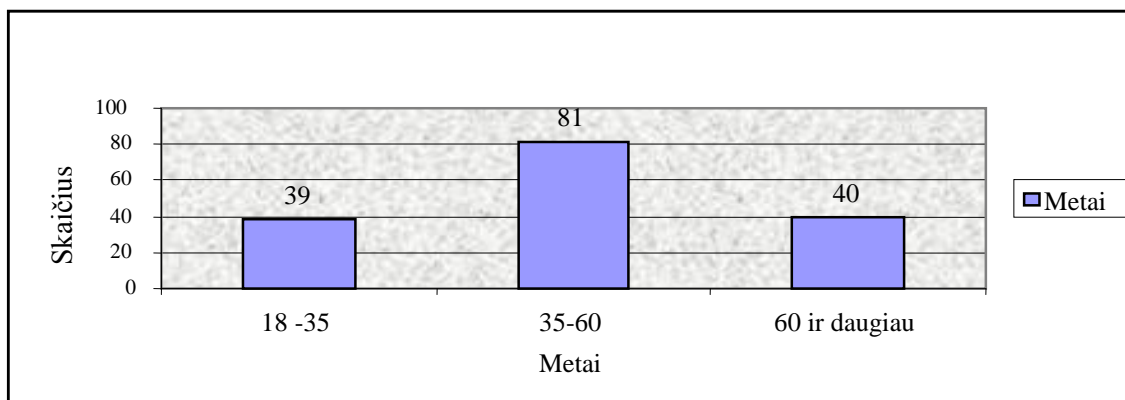
3.3. Seniūnijų gyventojų dalyvavimo savivaldos sprendimų priėmimo procese tyrimo duomenų analizė

Teorinėje dalyje buvo pateikiami apibendrinti gyventojų dalyvavimo savivaldos sprendimų priėmimo procese bruožai ir teisės aktai, iš dalies tinkantys apibūdinti daugumai savivaldžių vietovių. Tuo tarpu atsižvelgiant į tai, kad kiekviena savivaldybė ar seniūnija yra skirtinga, toliau bus pateikiami specifinės vietovės, Šiaulių miesto savivaldybės seniūnijų, gyventojų dalyvavimo savivaldos sprendimų priėmimo procese bruožai.

3.3.1. Socio-demografinė gyventojų charakteristika

Pirmiausia reikia pastebėti, kad atsižvelgiant į tai, jog vykdant respondentų atranką didelė dalis žmonių atsisakė dalyvauti apklausoje dėl aktyvumo stokos, tyrime dalyvavusius asmenis galima traktuoti kaip socialiai aktyvius, linkusius bendradarbiauti.

Pirmuoju anketos klausimu buvo siekiama išsiaiškinti respondentų **pasiskirstymą pagal amžių**. Kaip matyti iš 1 paveikslo (žr. p. 39), didžiąją dalį apklausoje dalyvavusių respondentų, t.y. 81 (51%), sudarė *vidutinio amžiaus* (35-60 metų) asmenys. Nenuostabu, nes būtent tokio amžiaus asmenys jau būna sukūrę šeimas, įsikūrę gyvenamojoje vietovėje, taigi jiems rūpi, kad aplinka būtų „draugiška“ tiek jų vaikams augti, tiek pačiai šeimai komfortabiliai gyventi. Ir kaip bus matyti toliau, amžiaus kintamasis yra pakankamai svarbus veiksnys, įtakojantis gyventojų pasirinkimą dalyvauti vietos valdyme. Likusios dvi amžiaus grupės pasiskirstė panašiai, tačiau derėtų pastebėti, kad atliekant apklausą mažiausią respondentų dalį sudarė jauni asmenys iki 30 metų ir taip galėjo atsitikti todėl, kad neretai tokie asmenys yra labiau fiziškai aktyvūs, todėl rečiau būna namuose.

1 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių

Nagrinėjant respondentų pasiskirstymą pagal amžių (žr. 1 pav.) nustebino tai, kad nors neretai teigiama, jog pagyvenusių ar pensijinio amžiaus asmenų poreikiai dalyvauti įvairiose veiklose ženkliai sumažėja, jie nėra linkę prisidėti prie bendros veiklos, tačiau, kaip bus matyti iš gautų duomenų toliau, paskutiniosios amžiaus grupės aktyvumas nedaug atsilieka nuo jaunesnių asmenų.

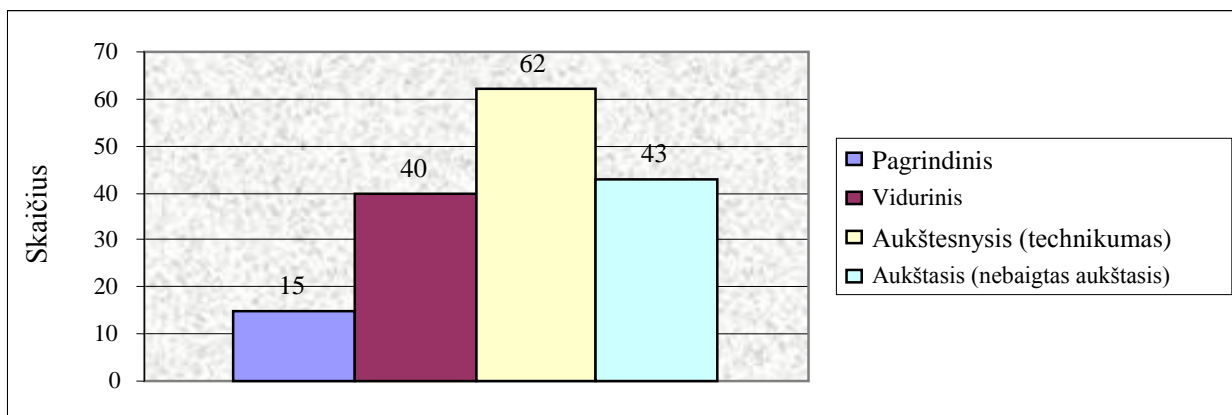
Svarbiausia šioje dalyje yra atskleisti respondentų **gyvenamąją vietą**, nes pagrindinis šio tyrimo tikslas yra palyginti dviejų Šiaulių miesto seniūnijų gyventojų aktyvumą. Taigi tolimesniame darbe dauguma klausimų bus pateikiama lyginant gyvenamosios vietos apsektu. Siekiant, kad pasiskirstymas būtų reprezentatyvus, iš abiejų gyvenamųjų vietovių buvo parinktas vienodas respondentų skaičius (po 80 gyventojų).

Pirmiausia derėtų pastebėti, kad abi gyvenamosios vietovės yra pakankamai panašios, t.y. nuo miesto centro nutolusios, tačiau urbanizuotos vietovės, kuriose pastebimas atskiros nuo miesto bendruomenės egzistavimas. Tai tarsi atskiri miesteliai ar kaimeliai, todėl gyvenamosiose vietovėse gyventojų santykiai turėtų būti glaudesni, o tai turėtų įtakoti ir efektyvesnę bei didesnę žmonių įsitraukimą į vietos valdymą.

Kalbant apie gyvenamųjų vietovių specifiką svarbu paminėti, kad respondentų atrankos procesas Rėkyvos seniūnijoje buvo paprastesnis dėl geresnio gyvenamųjų namų prieinamumo bei didesnio žmonių geranoriškumo. Tuo tarpu Medelyno seniūnijoje buvo susidurta su blogu respondentų namų prieinamumu, t.y. dauguma namų apjuosti aukštomis tvoromis ir pažymėti ženklu „Piktas šuo“, taigi tai atspindi žmonių norą atsiriboti nuo aplinkinių. Be to, nors abiejose gyvenamosiose vietovėse nemažai asmenų atsisakė dalyvauti apklausoje, tačiau Medelyno seniūnijoje daug didesnė dalis sutiktų žmonių nebendradarbiavo ir teisinosi, kad yra *pasyvūs, niekur nedalyvauja bei nieko nežino apie savo gyvenamosios vietovės savivaldą*.

Trečiasis anketos klausimas prisidėjo prie dalyvaujančių savivaldos sprendimų priėmimo asmenų socialinio portreto formavimo. Šiuo klausimu buvo norima atskleisti respondentų

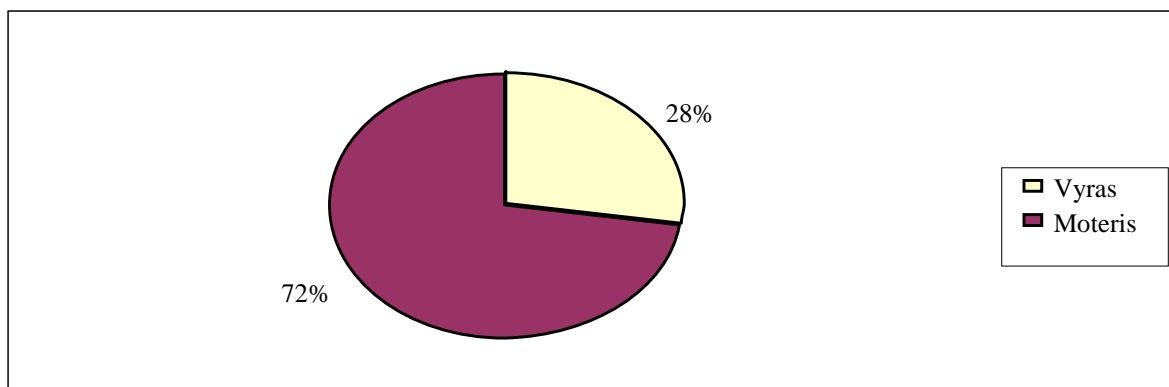
išsilavinimą (žr. 2 pav.), kad toliau būtų galima daryti prielaidą, ar žmogaus išprusimas turi įtakos jo aktyvumui.

2 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal išsilavinimą

Vertinant respondentų pasiskirstymą pagal išsilavinimą, pirmiausia pastebėtina, kad asmenų, įgijusių *aukštesnįjį išsilavinimą*, skaičius ženkliai lenkia kitus rodiklius (žr. 2 pav.). Net 62 (78 proc.) iš apklausoje dalyvavusių 160 respondentų yra baigę aukštesniąją mokyklą ar technikumą. Žinoma, tokį respondentų pasiskirstymą galėjo lemti tai, kad didesnė dalis respondentų yra vidutinio ar vyresnio amžiaus, o, kaip žinia, anksčiau aukštasis išsilavinimas žmonėms buvo sunkiau prieinamas. Tačiau, kaip matoma 2 paveiksle, nemaža dalis respondentų yra baigę aukštąją mokyklą, todėl galima teigti, kad aktyvesni yra daugiau žinių, įgūdžių, gebėjimų bei patirties turintys žmonės. Būtent jie būna socialiai aktyvesni, turi geresnius komunikacinius sugebėjimus, todėl neretai pirmiausia išsilavinę asmenys yra labiau linkę bendrauti su kitais seniūnijos gyventojais, bendradarbiauti su seniūnijos valdžios atstovais bei šiuo atveju su apklausėju.

3 paveiksle pavaizduotas procentinis respondentų pasiskirstymas pagal lytį.

3 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį

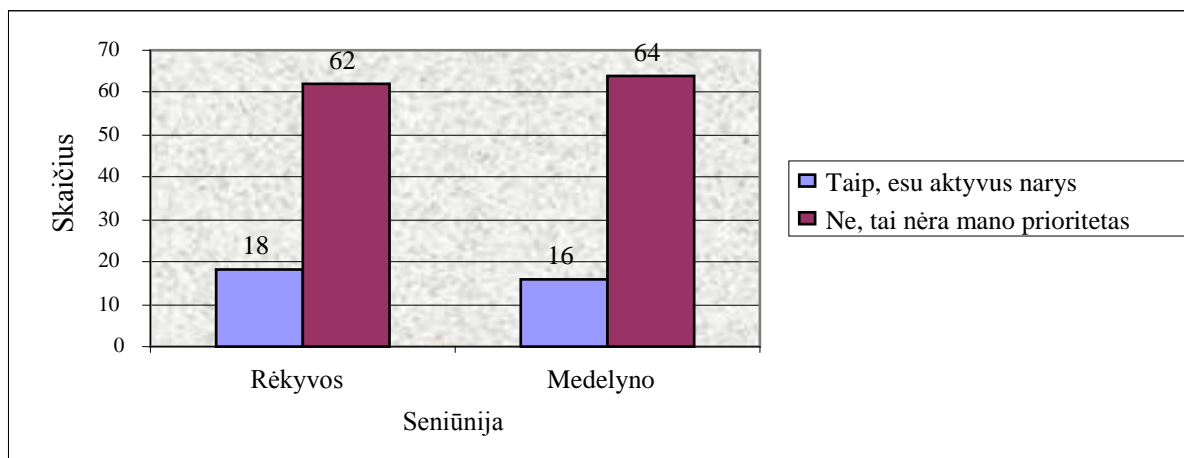
Kaip matyti iš 3 paveikslo, iš apklausoje dalyvavusių 160 respondentų, net 116, t.y. 72 proc., buvo *moterys*. Toks rezultatų pasiskirstymas leidžia daryti prielaidą, kad moterų aktyvumas,

dalyvaujant seniūnijos sprendimų priėmimo yra žymiai didesnis. Tačiau tokie rezultatai nėra netikėti, nes faktas, kad moterys yra pilietiškės, Lietuvoje yra patvirtintas tyrimais. Kaip teigia A. Jockus (2008), daugumai kaimo bendruomenių vadovauja moterys, kurios yra aktyvesnės, imlesnės, drąsesnės ir stipresnės savo aktyvumu visuomeniniame gyvenime.

Taigi, susumavus gyventojų apklausos rezultatus, galima teigti, kad apklausos duomenys patvirtina mokslinės literatūros teiginius. Pagrindinį seniūnijos veikloje dalyvaujantį gyventoją būtų galima apibūdinti kaip išsilavinusį asmenį. Šį socialinį portretą galima papildyti apklausos duomenimis, t.y. dalyvaujantis asmuo neretai yra pagyvenęs bei dažniausiai moteris. Taigi, kaip bus matyti iš pateiktų ekspertų pasisakymų vėliau, galima daryti prielaidą, kad didelę įtaką piliečių norui dalyvauti pirmiausia turi žmogaus turimų žinių „bagažas“ bei per gyvenimą įgyta patirtis.

3.3.2. Gyventojų politinio aktyvumo bei pozicijos dėl dalyvavimo proceso vertinimas

Toliau anketoje buvo siekiama išsiaiškinti, ar respondentas save **laiko aktyviu visuomenės nariu**, ar atvirkščiai, dalyvavimo nelaiko visuomenei naudingą, todėl nėra linkęs dalyvauti vietos bendruomenės ar visuomeninės organizacijos veikloje (žr. 4 pav.).

4 pav. Respondentų aktyvumas

Kaip matyti iš 4 paveiksle pateikto pasiskirstymo, nors minėta, kad sutikimas dalyvauti šiame tyrime atspindi piliečių aktyvią poziciją, tačiau net 126 (79 proc.) iš visų apklaustųjų nelaiko dalyvavimo savivaldos sprendimų priėmimo prioritetiniu ir negali savęs pavadinti aktyviu nariu. Iš tiesų, šie rezultatai nustebino, nes prieš pildant anketą, respondantai buvo supažindinami su tyrimo tikslu ir siekiu gautus rezultatus pateikti seniūnijų vadovams. Taigi sutikdami dalyvauti tyrime žmonės iš dalies jau dalyvauja seniūnijai naudingoje veikloje ir tai parodo, kad jie nėra visiškai abejingi tam, kas vyksta jų gyvenamojoje vietovėje. Taip pat derėtų pastebėti, kad žmogaus

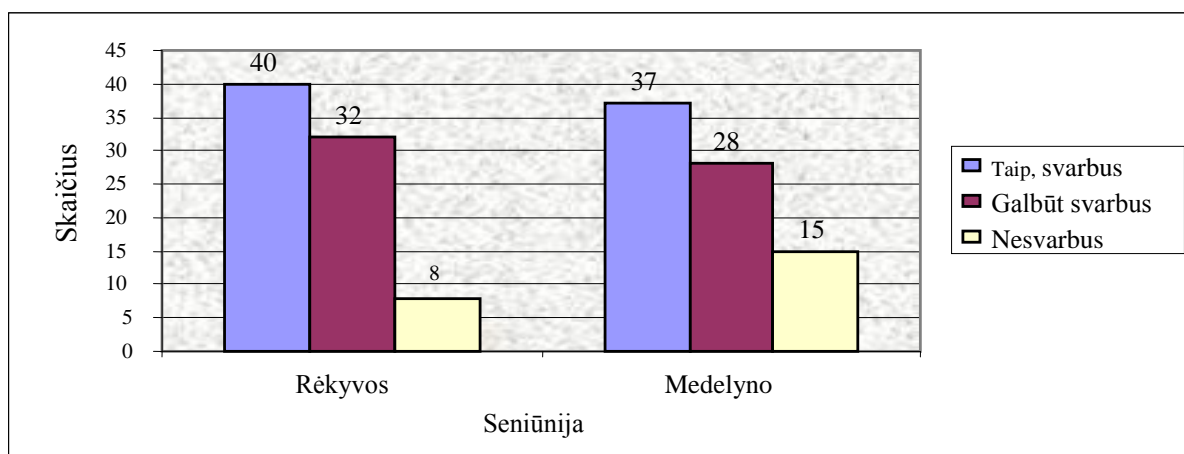
gyvenamoji vieta neturėjo didelės įtakos atsakymo pasirinkimui, tiek Rėkyvos, tiek Medelyno seniūnijose didesnė dalis respondentų *nelaiko savęs aktyviais nariais*.

Tačiau analizuojant šį klausimą pagal respondentų amžių bei išsilavinimą, išryškėjo tendencija, kad patys aktyviausi asmenys, kaip minėta pirmoje tyrimo dalyje, yra piliečiai virš 60 metų. Šį klausimą galima papildyti kokybinio tyrimo – interviu metu gautais duomenimis. Kaip patvirtino vienas ekspertų, su kuriais buvo atliekamas interviu, būtent „*pagyvenę asmenys yra linkę žymiai dažniau ne tik skųstis, bet ir teikti naudingus siūlymus vietos valdžiai*“.

Interviu metu gauti duomenys atskleidė, kad šiuo klausimu svarbus ir išsilavinimo aspektas. Vieno ekspertų teigimu, „*skundžiasi, bet nepateikia problemos sprendimo būdų dažniausiai neišsilavinę asmenys, tuo tarpu pasiūlymus teikia pirmiausia išsilavinę, pagyvenę žmonės*“. Ši tendencija stebima ir visoje Lietuvoje. Kaip teigiama Vidaus reikalų ministerijos užsakyto tyrimo (2010) ataskaitoje, tyrimo metu apklausti seniūnai teigė, kad dažnai dominuoja negatyvus bendravimas, kada gyventojai tik išreiškia skundus dėl vienos ar kitos problemos, nepasiūlydami, kaip konkrečiai būtų galima išspręsti problemą. Minėto tyrimo ataskaitoje taip pat teigiama, kad dažnai gyventojams dalyvauti trukdo materialiniai dalykai, t.y. materialinių nepriteklių (ypač kaimo gyvenamosiose vietovėse) išgyvenantys asmenys nerodo jokios iniciatyvos įsitraukti į visai bendruomenei svarbių problemų sprendimą“. Taigi, galima daryti prielaidą, kad žmonių aktyvumas yra sąlygojamas turimų žinių, patirties ir net finansinių išteklių.

Kaip atskleidė penktasis anketos klausimas (žr. 4 pav.), didžioji dalis respondentų nelaiko savęs aktyviais bendruomenės nariais, todėl toliau svarbu išsiaiškinti, jų **poziciją dėl politinio dalyvavimo** proceso, jo pritaikomumo ir svarbos. Būtina išsiaiškinti, kokias dalyvavimo formas apklaustieji yra išbandę ir kokios formos, jų nuomone, yra veiksmingos, galinčios įtakoti valdžios sprendimus. Šis klausimų blokas reikalingas todėl, kad, galbūt, piliečiai iš tiesų neretai dalyvauja politiniame procese, tik nelaiko to pakankamai reikšmingu, todėl įvardina save kaip pasyvų asmenį.

5 paveiksle pateikiamas gyventojų dalyvavimo savivaldoje svarbos vertinimas.

5 pav. Respondentų nuomonė apie dalyvavimo svarbą

Kaip atskleidžia 5 paveiksle (žr. p. 42) pateikti duomenys, vis dėlto didžioji dalis respondentų mano, kad aktyvi piliečių pozicija yra *labai svarbi* arba *galbūt svarbi* ir tik 23 (14 proc.) iš visų apklaustųjų turi tvirtą nuomonę, kad dalyvavimas vietos valdžios priimamuose sprendimuose yra visiškai nesvarbus. Šį klausimą bandyta palyginti pagal piliečių išsilavinimą bei amžių, tačiau tyrimo duomenys atskleidė, kad dalyvavimo vertinimui nei žmogaus turimos žinios, nei patirtis didelės reikšmės neturi. Todėl galima daryti prielaidą, kad žmogaus vertinimui didesnę įtaką turi jį supanti aplinka.

Be to, kalbant apie aktyvumo vertinimą, pastebėtina, kad, kaip teigė ekspertai interviu metu, „yra ir aktyvių, dalykiškų žmonių, kurie domisi seniūnijos veikla, tačiau daugiausia yra tokių, kurie aktyvūs tada, kai reikia skųstis, tačiau kai reikia eiti į talkas, renginius, tada jie jau nebėra tokie aktyvūs“.

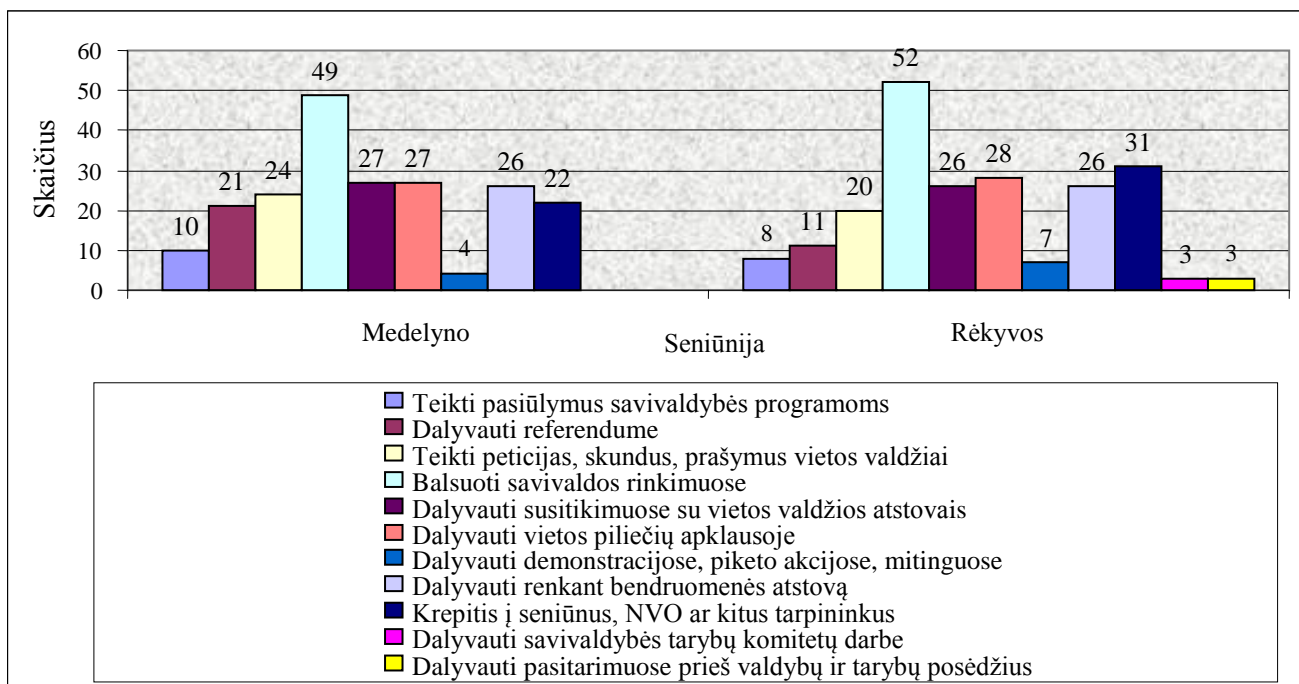
Septintasis anketos klausimas tarsi papildė penktąjį, kuriuo buvo siekiama atskleisti gyventojų politinį - socialinį aktyvumą. Šiuo klausimu norima išsiaiškinti, kokiomis **dalyvavimo formomis** respondentams **teko** kada nors **naudotis**. Respondentų pasirinkimui buvo pateikta vienuolika dažniausiai kasdieniniame gyvenime piliečių naudojamų politinio dalyvavimo formų, iš kurių apklaustieji galėjo išsirinkti vieną ar kelias (žr. p. 44).

Iš 6 paveiksle (žr. p. 44) pateiktų duomenų matoma, kad pirmiausia respondentai pasinaudoja įstatymų suteikta teise *rinkti savivaldybės atstovus*, t.y. balsavimo savivaldos rinkimuose teise pasinaudoja 101 (49 Medelyno gyventojai, 52 Rėkyvos gyventojai, t.y. iš viso 63 proc.) iš 160 apklaustųjų. Beje, pastebėtina, kad situacija panaši abiejose seniūnijose. Ir šis faktas stebina, nes nors tai viena geriausiai gyventojams žinomų dalyvavimo formų, tačiau iš statistinių rinkimų rezultatų žinoma, kad „rinkėjų aktyvumas nėra didelis (rinkimuose į savivaldybių tarybas 2007 m. rinkėjų aktyvumas siekė 36,5 proc., 2002 m. 49,23 proc.)“ (Vidaus reikalų ministerija, 2010, p. 5). Taigi, galima daryti prielaidą, kad arba atsitiktinės atrankos metu į imtį pakliuvo labiau aktyvūs piliečiai, arba respondentai nepateikė atsakymų, atspindinčių tikrovės. Todėl šio klausimo atsakymų negalima laikyti visiškai tiksliais bei netikslinga taikyti visai populiacijai.

Tuo tarpu, kaip išsiaiškinta kiekybinės apklausos metu, kito valdžios atstovo – seniūnaičio rinkimuose dalyvauja beveik perpus mažiau respondentų nei renkant savivaldybių atstovus. Tai rodo, kad, kaip buvo minima teorinėje dalyje, gyventojai nepasitiki arčiausiai jų esančiais ir jų interesus atstovaujančiais asmenimis. Šis pasiskirstymas taip pat nustebino, nes lyginant su Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centro „Vilmorus“ 2009 metais Vidaus reikalų ministerijos užsakymu atliktos Lietuvos gyventojų apklausos duomenimis, respondentai seniūniją įvardija kaip įstaigą, kuria pasitiki labiau nei savivaldybe (savivaldybę įvardijo 7 proc., o seniūniją 12 proc. respondentų) (Vidaus reikalų ministerija, 2010, p. 5). Todėl atsižvelgiant į tai, kad Vidaus reikalų ministerijos užsakytame tyrime buvo apklausiamas didesnis kiekis žmonių, vėlgi galima

daryti prielaidą, kad šiuo klausimu respondentų atsakymai taip pat šimtu procentų neatspindi tikrovės, negalima jų taikyti visai populiacijai.

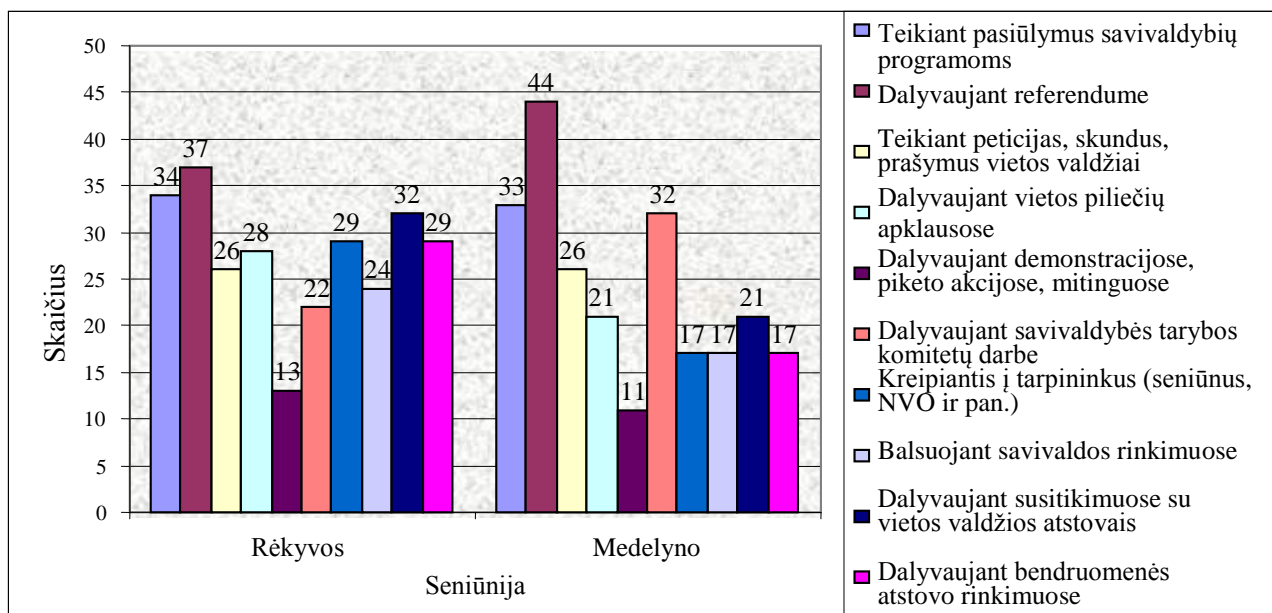
Derėtų pastebėti, kad mažiausiai respondentų (Medelyno seniūnijoje nei vieno) rinkosi *dalyvavimą savivaldybės tarybų komitetų darbe* bei *dalyvavimą pasitarimuose prieš valdybų ar tarybų posėdžius*. Iš to galima daryti prielaidą, kad nors piliečiai pakankamai aktyviai dalyvauja renkant atstovus savivaldybėse, tačiau tuo jų dalyvavimas ir baigiasi, žmonės nėra linkę stebėti, kaip pačių išrinti savivaldos atstovai gina jų interesus.

6 pav. Gyventojų naudojamos dalyvavimo formos

Išsiaiškinus, kokias dalyvavimo formas respondentai naudoja kasdieniniame gyvenime, buvo bandoma atskleisti respondentų nuomonę apie tai, kokia **dalyvavimo forma**, jų manymu, yra **veiksminga**, t.y. kokiais būdais, jų manymu, galima įtakoti valdžios priimamus sprendimus.

7 paveiksle (žr. p. 45) pateikiamas respondentų pasiskirstymas pagal tai, kuri dalyvavimo forma, apklaustųjų nuomone, turi didžiausią įtaką valdžios priimamiems sprendimams. Pagal 7 paveiksle (žr. p. 45) pateiktus duomenis *dalyvavimas referendume* respondentų yra laikomas patikimiausia, didžiausią poveikį turinčia dalyvavimo forma (pritaria 81 (51 proc.) iš visų apklaustųjų). Atsižvelgiant į tai, galima daryti prielaidą, kad įstatymuose neįtvirtinta vietinio referendumo forma slopina piliečių norą dalyvauti, todėl centrinė valdžia turėtų apsvarstyti galimybę įtvirtinti bent patariamojo pobūdžio vietinį referendumą, kaip teisėtą piliečių dalyvavimo formą. Tuo labiau, kad, kaip buvo minima antrojoje šio darbo dalyje, Skandinavijos šalyse ši forma patvirtinta ir per metus kiekvienoje savivaldybėje yra surengiamas bent vienas vietinis referendumas.

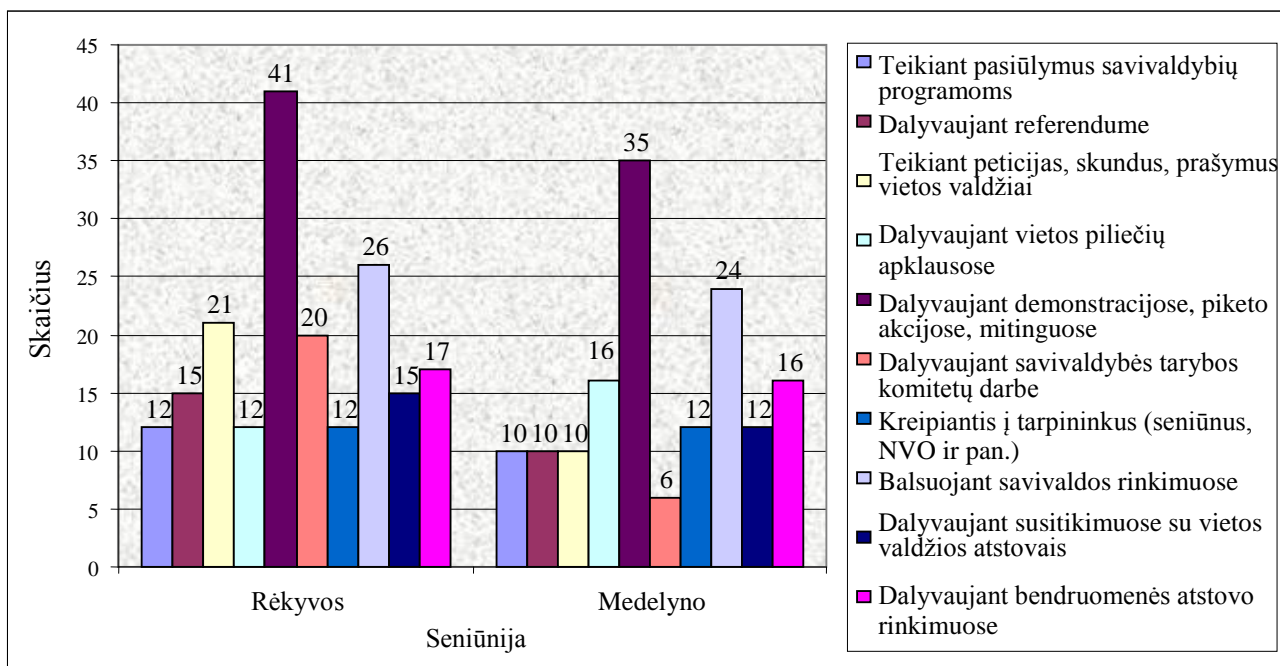

7 pav. Dalyvavimo formos, respondentų nuomone, GALINČIOS ĮTAKOTI valdžios sprendimus

Tuo tarpu antra pagal populiarumą, vertinant dalyvavimo formų veiksmingumą, dalyvavimo forma kiekybinėje apklausoje dalyvavusių respondentų tarpe yra *pasiūlymų savivaldybių programoms teikimas*. Ir tai stebina, nes, kaip atskleidė ankstesnis klausimas (žr. 6 pav.), vos 18 iš 160 (11 proc.) respondentų teko pasinaudoti šia forma. Taigi galima daryti prielaidą, kad respondentų atsakymų pasiskirstymui įtakos turi informuotumo stoka, t.y. respondentai šią dalyvavimo formą laiko efektyvia, tačiau žinių ar patirties stoka „atbaido“ juos nuo pasirįžimo teikti pasiūlymus.

Žinoma, tokiam pasiskirstymui pagrįsti galima rasti ir kitų paaiškinimų. Pavyzdžiui, pasak L. Stračinskienės (2007, p. 2), A. Augustinaičiui 2000-siais metais atliktus gyventojų apklausą, tiriant informacinės visuomenės būklę savivaldybėse, nustatyta, kad tik 0,8% gyventojų yra dalyvavę rengiant savivaldybių programas, 5,1 % - su tokiomis programomis susipažinę, 43 % - kai ką apie jas girdėję, o 39 % - nėra nieko girdėję. L. Stračinskienės (2007) teigimu, tyrimo autorius tokius skaičius vertina pesimistiškai: „savivaldos institucijos labai nutolusios nuo daugumos gyventojų sluoksnių, jų programos formalios, nepaliečia tiesioginių gyventojų interesų“. Atsižvelgiant į šias pastabas, galima daryti prielaidą, kad šiuo atveju situacija panaši, t.y. tiek savivaldybės, tiek seniūnijos nutolusios nuo gyventojų ir nemotyvuoja jų teikti tokių pasiūlymų.

Aptarus didžiausią įtaką turinčias dalyvavimo formas būtina pristatyti ir, respondentų nuomone, **mažiausią įtaką valdžios sprendimams turinčias dalyvavimo formas**, t.y. pateikiamas teiginių, kuriuos respondentai vertino kaip *negalinčius įtakoti* vietinės valdžios sprendimų, pasiskirstymas.

8 pav. **Dalyvavimo formos, respondentų nuomone, NEGALINČIOS ĮTAKOTI valdžios sprendimų**

Kaip ir aptariant įtakingiausias, anketinės apklausos respondentų nuomone, dalyvavimo formas, taip ir kalbant apie prasčiausiai vertinamas formas pastebimas ryškiai iš kitų formų išsiskiriantis komponentas (žr. 8 pav.). Mažiausiai įtakos turinti dalyvavimo forma, apklaustųjų nuomone, yra moksliniame diskurse netradicinėms dalyvavimo formoms priskiriamas *dalyvavimas demonstracijose, piketo akcijose, mitinguose*. Šią formą, kaip neturinčią galios įtakoti valdžios sprendimų, pasirinko 76 (48 %) iš visų apklaustųjų ir vėlgi abiejų gyvenamųjų vietovių gyventojų nuomonės sutapo. Taigi, galima daryti prielaidą, kad piliečiai nėra linkę burtis ir išreikšti savo nuomonės tokia forma. Beje, toks kiekybinės apklausos respondentų nuomonių pasiskirstymas patvirtina R. Rekašiaus straipsnyje (2006) vartojamą R. D. Putnamo terminą Lietuvos piliečių dalyvavimui apibūdinti - „žaisti boulingą po vieną“, t.y. kai piliečiai renkasi tas formas, kurios nereikalauja kolektyvinių pastangų ir socialinės sąveikos.

Apibendrinant šį skyrių reikia pastebėti, kad nors dauguma respondentų ir laiko dalyvavimą svarbiu bei galinčiu ar bent iš dalies galinčiu paveikti valdžios sprendimus, tačiau jie nėra linkę įsitraukti į vietos valdymą. Taigi akivaizdu, kad neretai žmonėms trūksta motyvacijos ir informacijos.

3.3.3. Gyventojų dalyvavimo gyvenamosios vietovės savivaldoje vertinimas

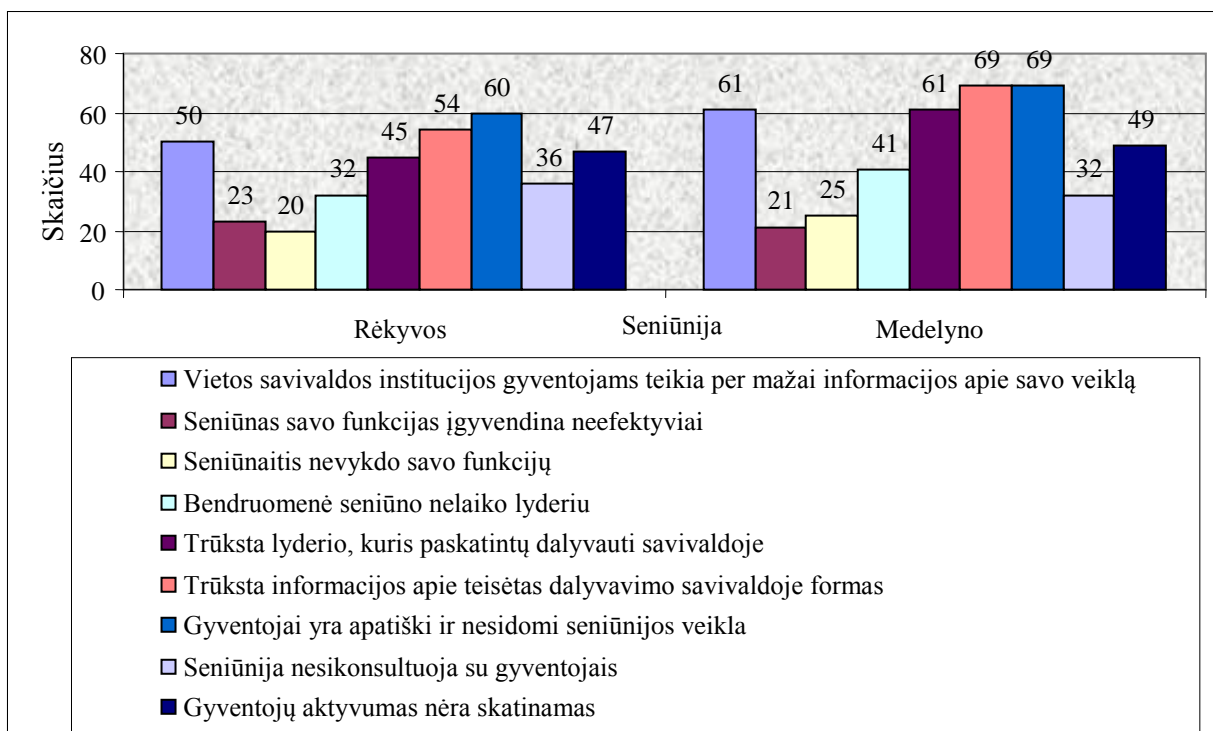
Paskutinioji ir didžiausia kiekybinė Šiaulių miesto seniūnijų gyventojų anketinės apklausos dalis skirta išanalizuoti gyventojų informuotumą apie jų gyvenamojoje vietovėje piliečiams suteikiamas dalyvavimo galimybes bei proceso dalyvių, t.y. pačių gyventojų ir vietos valdžios atstovų įsitraukimo į dalyvavimą vertinimą.

Kaip išsiaiškinta pirmojoje anketos dalyje, didžioji dalis apklaustųjų nedalyvauja vietos valdžios sprendimų priėmime (žr. 4 pav.), be to, šį faktą patvirtina tai, kad vykdant respondentų apklausą nemaža dalis seniūnijų gyventojų atsisakė dalyvauti apklausoje, motyvuodami tuo, kad nesidomi seniūnijos veikla, nėra aktyvūs piliečiai. Atsižvelgiant į tai, kad, kaip ir buvo tikėtasi, didžioji dalis respondentų nedalyvauja vietos savivaldoje, šio klausimų bloko pirmuoju klausimu yra tikslinga išsiaiškinti, kokias gyventojai nurodo pasyvumo priežastis. Pabrėžtina, kad tai, jog ir apklausoje nedalyvaujantys asmenys prisipažino nesantys aktyvūs, leidžia šiuo klausimu gautus atsakymus taikyti visai populiacijai.

9 paveiksle (žr. p. 48) pateikiamas respondentų pasiskirstymas pagal tai, ką jie laiko **menko dalyvavimo priežastimis**. Pirmiausia šis klausimas išryškino tendenciją, kad abiejų seniūnijų gyventojai prastai vertina jų gyvenamosiose vietovėse vykstantį vietos valdžios ir gyventojų bendradarbiavimą. Tendenciją atspindi tai, kad gyventojai dažniau buvo linkę sutikti su teiginiais, kad nurodytos veiklos gali būti nedalyvavimo priežastimis, nei nesutikti (žr. 9 pav.). Visiems teiginiams pritaravo bent 20 iš 160 (25 proc.) respondentų. Galima pastebėti, kad seniūnijų gyventojai savo gyvenamosiose vietovėse įžvelgia nemažai priežasčių, lemiančių jų pasyvumą (su 5 teiginiais iš 9 sutiko daugiau nei 50 procentų visų respondentų).

Šis pasiskirstymas išryškina ir abiejų apklausos teritorijų vienareikšmį gyventojų požiūrį, kad pagrindinė piliečių nedalyvavimo priežastis yra pačių *žmonių apatiškumas* (Medelyno seniūnijoje 69, Rėkyvoje 60 respondentų, t.y. iš viso pritarė 89 procentai visų apklaustųjų). Žinoma, to nebūtų galima traktuoti kaip žmogaus vidinės savybės, nes neretai aplinkos veiksniai, įgyta nemaloni patirtis atgraso žmones nuo domėjimosi kažkokia veikla. Ir tai puikiai atspindi 9 paveiksle pateikti duomenys, nes abiejose seniūnijose kaip dvi dažniausias nedalyvavimo priežastis žmonės įvardino tai, kad *trūksta informacijos apie teisėtas dalyvavimo formas* bei *informacijos apie pačios seniūnijos vykdomą veiklą*. Iš to galima daryti prielaidą, kad seniūnijos yra nesuinteresuotos įtraukti piliečių į savo veiklą, todėl teikia per mažai informacijos savo gyventojams. Šis rodiklis sutampa su anksčiau minėto Vidaus reikalų ministerijos užsakyto tyrimo ataskaitoje pateiktais duomenimis. Ataskaitoje teigiama, kad trečdalis (33 proc.) minėto tyrimo respondentų mano, jog informacijos apie savivaldybės ar seniūnijos veiklą tiesiog nėra, o 43 proc. respondentų ją gauna tik atvykę į

savivaldybę ar seniūniją (Vidaus reikalų ministerija, 2010, p. 5). Taigi akivaizdu, kad įstatymais įtvirtintą gyventojų informavimo pareigą įgyvendina ne visos gyvenamosios vietovės.

9 pav. **Piliečių pasyvaus dalyvavimo sprendžiant vietos reikalus priežastys**

Taip pat, kalbant apie piliečių menko dalyvavimo savivaldoje priežastis, reikia paminėti, kad nors Vidaus reikalų ministerijos užsakyto tyrimo atsakaitoje (2010) teigiama, kad „teritorijos dydis turi tiesioginės įtakos gyventojų dalyvavimo vietos reikalų tvarkyme aktyvumui. Kuo mažesnė teritorija, tuo didesnės galimybės suburti vietos gyventojus. Siekiant, kad bendruomenė aktyviau dalyvautų vietos reikalų tvarkyme, tikslinga steigti seniūnijas, kurių aptarnaujama teritorija būtų nedidelė.“ Tačiau viena kokybiniame tyrime (interviu) apklausta seniūnaitė patvirtino tik pirmąjį teiginio, pateikto Vidaus reikalų ministerijos ataskaitoje, dalį. Ji savo pasisakymą pagrindė tuo, kad „žmonės, kur visi vieni kitus pažįsta, nėra aktyvūs, bet atvirksčiai - suskaldyti, sukiršinti, suklaidinti, bijo įsijungti į aktyvią visuomeninę veiklą dėl darbo, dėl baimės būti apkalbėtam, nesuprastam“. Taigi akivaizdu, kad kolkas piliečiai nesupranta dalyvavimo prasmės ir naudos, todėl dalyvaujanti mažuma yra dar labiau atgrasoma nuo dalyvavimo ne tik politinės, bet ir socialinės aplinkos.

Taip pat šiuo klausimu išsiaiškinta ne tik, kodėl žmonės menkai dalyvauja savivaldos sprendimų priėmimo, bet ir išreiškiama nuomonė apie jų gyvenamojoje teritorijoje veikiančią vietos valdžią. Du šio klausimo teiginiai buvo skirti išsiaiškinti, ar žmonės yra patenkinti seniūnijos valdžia, t.y. seniūnais ir seniūnaičiais. Gyventojų apklausos rezultatai atskleidė, kad tiek seniūno, tiek seniūnaičio veiklos respondentai nevertina visiškai negatyviai. Su teiginiais, kad *seniūnas* ir *seniūnaitis nevykdo savo funkcijų* sutiko tik apie 28 proc. apklaustųjų, t.y. ketvirtadalis

respondentų. Tačiau vis dėlto didžioji dalis, t.y. apie 46 proc. („seniūnas nevykdo savo funkcijų“ – 75; „seniūnaitis nevykdo savo funkcijų“ – 73 iš visų apklaustųjų) iš dalies pritarė, kad vietinė valdžia nevykdo jiems pavestų funkcijų. Beje, reikia paminėti, kad abiejų seniūnijų gyventojų nuomonės šiuo klausimu sutapo.

Tuo tarpu ekspertai interviu metu nebuvo linkę dvejoti ir buvo nusiteikę kategoriškiau. Pirmiausia vienas seniūnų teigė, kad „*seniūnaičių pareigybė apskritai yra nereikalinga, nes jų funkcijos persipina su bendruomenės valdybos funkcijomis (seniūnaitis būna ir bendruomenės valdybos atstovu, nors tai įstatymų ir yra draudžiama). Be to, seniūnaičiai niekam neatsiskaito, neturi atsakomybės gyventojams, todėl į savo funkcijas kartais žiūri atsainiai.*“ Todėl, seniūno teigimu, „*reikėtų palikti tik bendruomenės valdybą, jiems skiriant dalį seniūnijos biudžeto, nes dabar patys seniūnaičiai rašo programas, paskui patys būdami bendruomenės valdybos atstovais jas svarsto - nėra jokios logikos*“.

Panaši pozicija išryškėjo ir paklausus Medelyno bendruomenės atstovės apie seniūno veiklą ir jos efektyvumą. Išryškėjo pozicija, kad seniūnų veikla taip pat vertinama neigiamai. Nors mokslinėje literatūroje teigiama, kad „seniūnas konsultuoja gyvenamųjų vietovių bendruomenių atstovus ir teikia jiems informaciją apie savivaldybės institucijų ir savivaldybės administracijos bei valstybės institucijų veiklą savivaldybės teritorijoje“ (Leškevičiūtė, 2006, p. 27). Tačiau bendruomenės atstovė teigė, kad „*su seniūnija nebendruojama. Jie mus laiko savo konkurentais. Seniūnai atsižvelgia tik į savo „parankinių“ nuomonę*“. Gyvenamosios vietovės bendruomenės atstovė teigia, kad „*trūksta seniūnų atvirumo, seniūnai neatsižvelgia į bendruomenės nuomonę*“. Taigi akivaizdu, kad trūksta komunikacijos tarp vietos valdžios atstovų, o toks susipriešinimas dar mažiau motyvuoja piliečius įsitraukti į seniūnijos vykdomą veiklą.

Kalbant apie vietos valdžios bendradarbiavimą reikėtų paminėti, kad Vidaus reikalų ministerijos organizuotoje apklausoje (2010) tarp visų apklaustų seniūnų mažiausiai populiarius buvo darbas su jaunimo bei pagyvenusių žmonių grupėmis bei gyventojų įtraukimas į įvairių darbo grupių bei komisijų veiklą (Vidaus reikalų ministerija, 2010, p. 11). Tuo tarpu atliekant interviu su Rėkyvos seniūne, ji atskleidė kitokią nuomonę. Seniūnė teigė, kad seniūnija nuolat bendradarbiauja su dviem iš 4 esamų bendruomenių, t.y. su jaunimo organizacija bei vietos bendruomene „Rėkyjava“, „*kartu organizuoja renginius (kaip tik šiuo metu derinamas atlaidų scenarijus), nuolat susitinka, komunikuoja, aptariami ne tik būsimų renginių ruošimo darbai, bet ir įvykusių renginių rezultatai, padariniai. Taip pat net du iš trijų seniūnaičių yra labai aktyvūs, jie dalyvauja etikos komisijos darbe, eina į tarybos posėdžius*“.

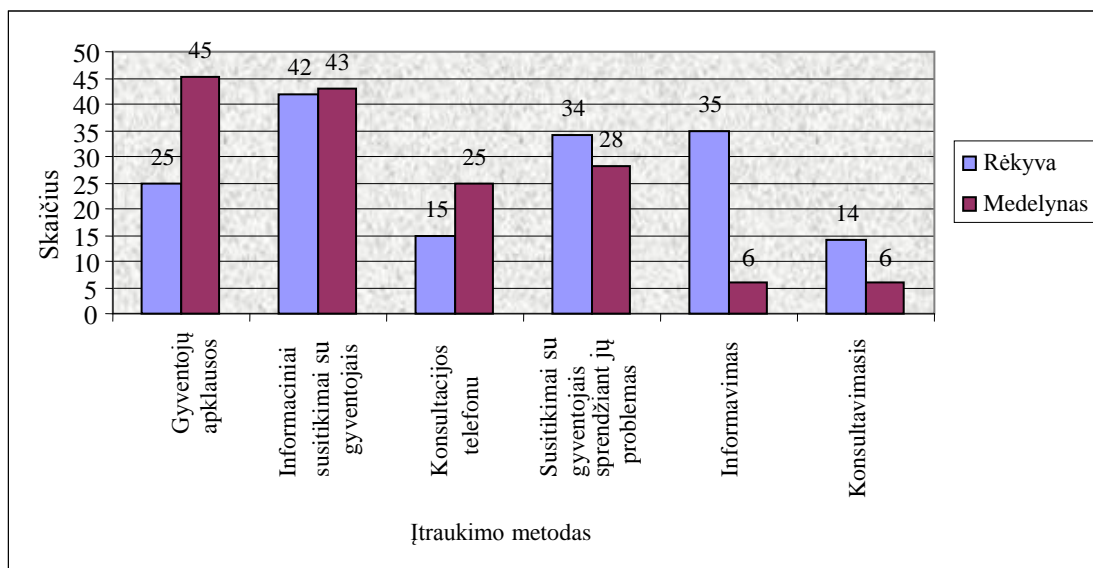
Taigi, matyti, kad nors apklausos teritorijose situacija skiriasi, tačiau akivaizdu, jog dalyvavimo mastas ir kokybė priklauso nuo vietos valdžios ir visuomeniniais pagrindais veikiančių asmenų požiūrio, pasiaukojimo, įsitraukimo į vykdomą veiklą. Tokias pareigas užimančių asmenų

nereikėtų skatinti, jie turėtų patys aktyviai veikti ir skatinti kitus bendruomenės narius. Tačiau matoma (žr. 9 pav.), kad bendruomenei trūksta aktyvaus, paskatinančio veikti žmogaus, nes 106 respondentai teigė, kad *trūksta lyderio, kuris paskatintų veikti* bei 73 apklaustieji teigė, kad bendruomenė *seniūno nelaiko lyderiu*.

Kitu anketos klausimu siekiama papildyti prieš tai buvusį kiekybinės apklausos klausimą, kuriame išryškėjo žmonių nuomonė, kad vietos valdžia nenoriai įtraukia piliečius į vietos valdymą. Todėl svarbu išsiaiškinti, kokius **piliečių įtraukimo dalyvauti metodus** naudoja seniūnijos. Žinoma, respondentų atsakymai ne visiškai atspindi tikrovę, nes, kaip išsiaiškinta penktuoju anketos klausimu (žr. 4 pav.), didžioji dalis nedalyvauja valdyme. Tačiau klausimas leis dar kartą patikrinti piliečių informuotumo lygį.

Taigi, dešimtuju anketos klausimu respondentų buvo teirujamasi, ar jų seniūnija vykdo kurias nors iš nurodytų veiklų (žr. p. 51). Kaip atskleidžia 10 paveiksle (žr. p 51) pateiktas respondentų nuomonių pasiskirstymas, dažniausiai abiejų seniūnijų gyventojai teigė, kad jų seniūnijose yra naudojami *informaciniai susitikimai su gyventojais*. Ir, iš tiesų, kokybinio tyrimo, interviu, metu abu seniūnai patvirtino, kad *„kiekvienais metais vyksta seniūno atsakaitiniai susirinkimai, kurių metu seniūnas išdėsto, ką nuveikė per metus, ką planuoja nuveikti ateinančiais metais, kiek lėšų buvo gauta, kur padėti gauti pinigai, kokie darbai atlikti. Taip pat pateikiama, kiek gyventojų seniūnija deklaravo per metus, kiek pažymų išrašyta, kiek ir kokių skundų buvo gauta, narginėta, kokios gyventojų problemos buvo sprendžiamos“*. Kaip teigė seniūnai, atsiskaitymas gyventojams vyksta į susitikimus kviečiant pačius gyventojus, savivaldybių atstovus, administracijos direktorių, savivaldybės skyrių vedėjus, merą. Atsiskaitymų metu nagrinėjamos tuo metu aktualiausios problemos, atsakinėjama į gyventojų klausimus. Pažymėtina, kad tokia atsiskaitymo forma numatyta LR Vietos savivaldos įstatyme (1994, Nr. 55-1049).

Tačiau tolimesnėje gyventojų apklausoje seniūnijų gyventojų nuomonės išsiskyrė. Kaip galima matyti iš Medelyno gyventojų atsakymų (žr. 10 pav.), jiems geriausiai žinoma seniūnijos naudojama gyventojų įtraukimo dalyvauti priemonė yra *gyventojų apklausos*. Net 45 (56 proc.) iš 80 apklaustų Medelyno seniūnijos gyventojų įvardino tai, kaip seniūnijos naudojamą priemonę. Tuo tarpu Rėkyvos seniūnijos gyventojai dažniausiai rinkosi *informavimą ir susitikimus su gyventojais sprendžiant jų problemas*.

10 pav. **Seniūnijų naudojami gyventojų įtraukimo dalyvauti metodai**

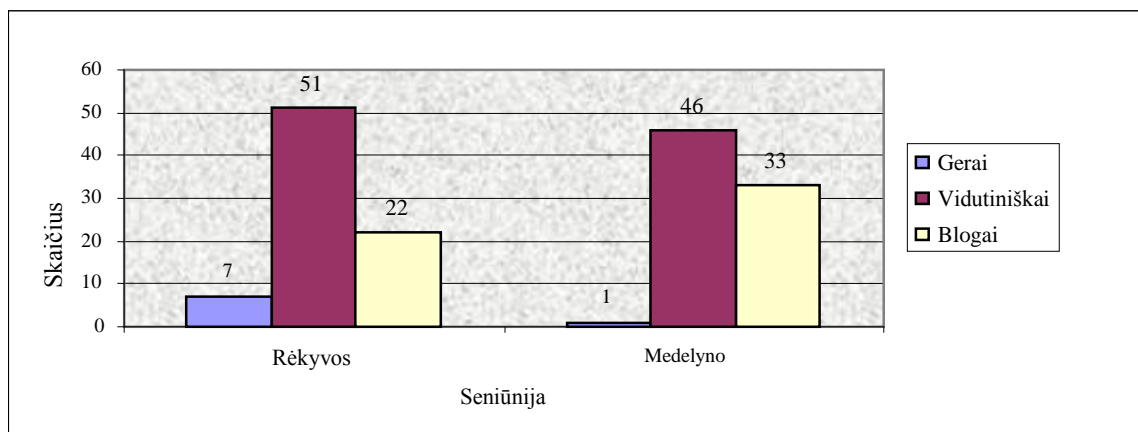
Netikėta tai, kad nors didžioji dalis apklaustų seniūnijų gyventojų save įvardina pasyviais, tačiau jie pakankamai gerai informuoti apie seniūnijos naudojamus gyventojų įtraukimo metodus. Todėl galima daryti prielaidą, kad seniūnijų naudojamos priemonės pasiekia gyventojus, tik, kaip matoma iš piliečių pasyvumo, nėra labai efektyvios. Kaip teko sužinoti interviu su seniūnais metu, Rėkyvos seniūnija skiria nemažai dėmesio savo gyventojų informavimui. Šį gyventojų įtraukimo būdą galima vadinti gana tradiciniu, nes Vidaus reikalų ministerijos organizuotoje apklausoje (2010) 160 seniūnų paklausus, kokiais būdais gyventojai yra įtraukiami į sprendimų priėmimą, apie pusė apklaustųjų teigė, kad sprendimų projektai yra paskelbiami spaudoje ir yra laukiama gyventojų vertinimo (Vidaus reikalų ministerija, 2010, p. 11). Kaip teigė Rėkyvos seniūnė, apie vykdomą veiklą gyventojai taip pat informuojami „vietinėje spaudoje, specialiuose stenduose, internete (internetiniame tinklapyje www.seniunai.lt, savivaldybės mini svetainėje), elektroniu paštu, lankstinukais“, o gyvenamosios vietovės bendruomenės atstovai savo ruožtu taip pat teigė visuomenę informuojantys „žiniasklaidoje apie savo pateiktus pasiūlymus Seimui, Savivaldybei“.

Tuo tarpu Medelyno seniūnija gyventojų informavimui skiria ne tiek daug dėmesio. Informacija yra pateikiama tik seniūnijos patalpose esančiame stende ir, kaip teigė Medelyno seniūnas, „kas nori, ateina, tuos būtinai kviečiame dalyvauti, patariame, tačiau neiname per kiemus ir nesiūlome kiekvienam atskirai. Kas nori, kam įdomu, tuos būtinai informuojame, paskatiname“. Taigi šioje gyvenamojoje vietovėje situacija yra tokia, kad, kaip teigė viena seniūnijos veikla suinteresuota gyventoja, „pasitaiko atvejų, kai organizuojami susitikimai su teisininkais, tačiau apie tai nėra teikiama informacija. Nuėjus pas seniūną pasiteirauti, kodėl taip yra, seniūnas pareiškia, kad informacija kartais iškabinama ant stulpų, medžių, o įrengti stendų seniūnijos teritorijoje nėra lėšų“. Nors šiame bakalauro darbe vykdyto interviu metu seniūnai neatskleidė finansavimo klausimo svarbos, tačiau pastebėtina, kad finansiniai ištekliai neretai tampa seniūnijų veiklos

efektyvumo rodikliu. Vidaus reikalų ministerijos užsakytame tyrime apklausus 160 seniūnų, „absoliuti dauguma (92 proc.) apklausoje dalyvavusių atrinktų tirti savivaldybių seniūnų tvirtino, kad savivaldybės ir seniūnijos finansiniai resursai įtakoja efektyvų funkcijų vykdymą seniūnijoje” (Vidaus reikalų ministerija, 2010, p. 9).

Tačiau Medelyno seniūnas nėra linkęs skųstis esama finansine padėtimi ir, kaip pastebi gyventojai, renkasi kitą bendravimo su bendruomene būdą, t.y. vykdo *gyventojų apklausas*. Kaip teigė Medelyno seniūnas, „*kaip tik neseniai savivaldybės prašymu buvo vykdoma gyventojų apklausa apie antrinių žaliavų rūšiavimą. Taip pat organizuojami ne tik kasmetiniai ataskaitiniai susitikimai, tačiau organizuojami ir informaciniai specifinių gyventojų grupių susitikimai (pvz., su teisininkais)*“. Be to neretai esant pageidavimui seniūnas vyksta į vietą pažiūrėti, su kokiomis problemomis susiduria gyventojai. Taigi akivaizdu, kad seniūnijos yra orientuotos į skirtingas gyventojų įtraukimo priemones. Tolimesni anketoje pateikti klausimai padės išsiaiškinti, ar seniūnijų vykdomos priemonės yra veiksmingos ir kiek pasiekia tikslinę auditoriją.

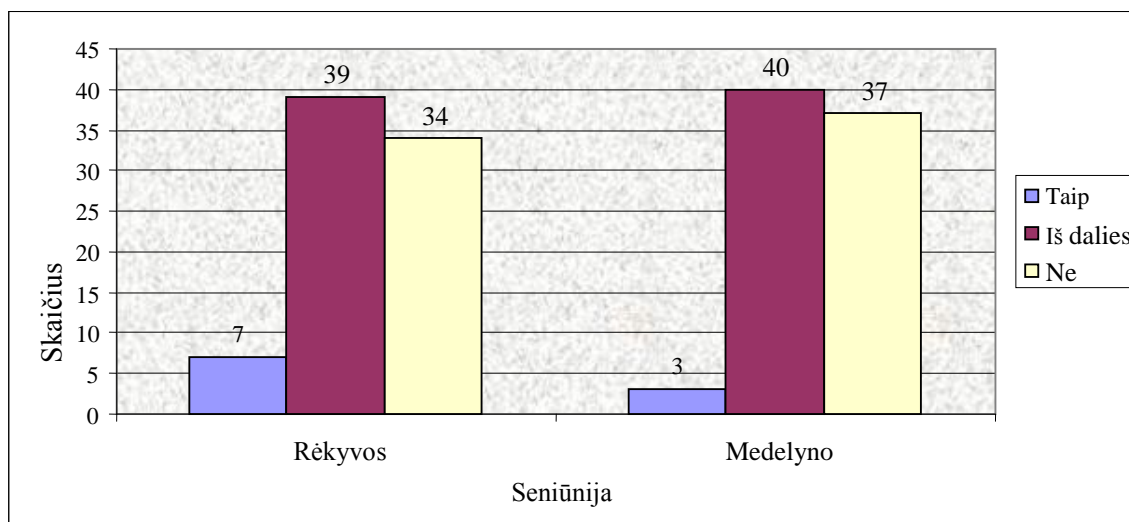
11 paveiksle pateikiama respondentų nuomonė, kaip jie vertina pačių **gyventojų indėlį vietos valdyme**, t.y. kaip gyventojai vertina savo pačių ir kitų bendruomenės gyventojų dalyvavimo intensyvumą savivaldos sprendimų priėmime. Kaip matyti iš 11 paveiksle pateiktų duomenų, didžioji dalis respondentų (61 %) nėra kategoriškai nusiteikę, t.y. nevertina gyventojų aktyvumo nei labai gerai, nei labai blogai. Dauguma apklaustų gyventojų dalyvavimą vertina vidutiniškai, taigi vis dėlto, respondentų nuomone, gyventojai rodo per mažai iniciatyvos. Todėl, galima daryti prielaidą, kad respondentai mano, jog būtina ieškoti efektyvesnių gyventojų ir vietos valdžios bendradarbiavimo būdų. Šiuo klausimu buvo bandoma palyginti gyventojų nuomonių pasiskirstymą pagal išsilavinimą, amžių bei aktyvumą, tačiau toks lyginimas išskirtinumą neišryškino, tik patvirtino akivaizdų faktą, kad nedalyvaujantys žmonės gyventojų įsitraukimą vertina prasčiau, nei dalyvaujantys.

11 pav. Gyventojų įsitraukimo į vietos valdymą vertinimas

Išsiaiškinus, kaip respondentai vertina savo pačių indėlį į dalyvavimo procesą, kitu klausimu buvo siekiama išsiaiškinti, kaip apklaustieji vertina **seniūnijos pastangas įtraukti gyventojus** į savivaldos sprendimų priėmimo procesą.

Atsakymai šiuo klausimu pasiskirstė labai įdomiai, tačiau vis dėlto respondentų nuomonė yra labiau neigiama, nei teigiama. (žr. 12 pav.)

12 pav. **Seniūnijų sudaromos sąlygos gyventojams dalyvauti**

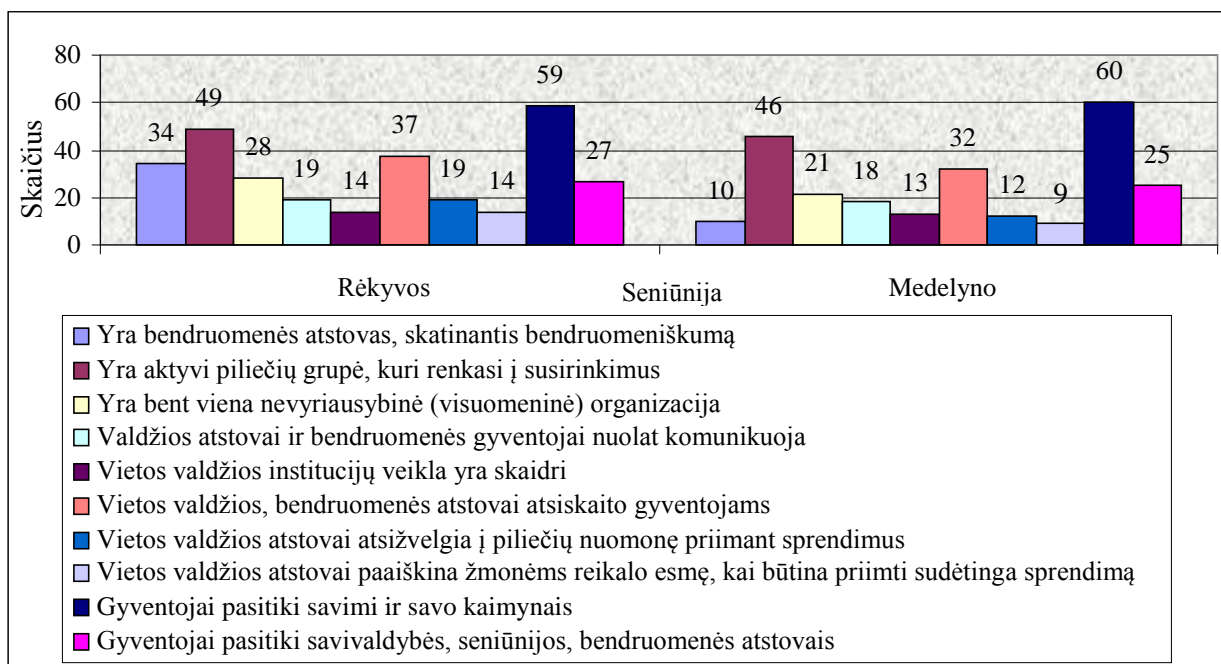
Kaip matyti 12 paveiksle, beveik pusė apklaustųjų teigė, kad seniūnija tik *iš dalies* sudaro sąlygas piliečiams dalyvauti, bet manoma, kad piliečių galios yra ribotos. Tačiau pažymėtina tai, kad tik šiek tiek mažesnė dalis respondentų nusiteikusi visiškai pesimistiškai ir teigė, kad piliečiams seniūnija nesuteikia jokių galių. Taigi dar kartą patvirtinamas faktas, kad dešimtajame klausime (žr. 10 pav.) aptartos seniūnijų naudojamos gyventojų įtraukimo priemonės nėra veiksmingos, todėl būtina ieškoti efektyvesnių būdų gyventojams sudominti, kad jie noriau ir aktyviau bendradarbiautų su vietos valdžia.

Paskutiniajame anketos klausime buvo pateikiami mokslinėje literatūroje išskirti pagrindiniai funkcionalios bendruomenės bruožai ir prašoma respondentų išreikšti savo nuomonę. Respondentai turėjo atskleisti, ar jie sutinka su pateiktais teiginiais, taip siekiant išsiaiškinti, **ar galima tiriamas teritorijas pavadinti funkcionaliai vykdančiomis savo veiklą**. Deja, pirmiausia reikėtų pastebėti, kad analizuojant šį klausimą apskaičiuota, kad kiekybinės apklausos dalyviai iš pateiktos atsakymų skalės „Taip“, „Ne“, „Nežinau“ dažniausiai rinkosi atsakymą „Nežinau“ (žr. 4 priedą). Tai dar kartą patvirtina faktą, kad tiriamų gyvenamųjų vietovių gyventojams trūksta informacijos apie jų seniūnijos vietos valdžios vykdomą veiklą.

Dažniausiai abiejų seniūnijų gyventojai teigė, jog nežino, ar jų gyvenamojoje vietovėje *veikia kokia nevyriausybinių organizacija* (žr. 4 priedą) tokį atsakymo variantą pasirinko daugiau nei

pusė (97 gyventojai iš 160 (61 proc. visų apklaustųjų)) visų respondentų, kas vėlgi patvirtina informacijos stokos faktą. Apklausos metu nemažai daliai respondentų teko aiškinti, kas yra Nevyriausybė organizacija. Antras pagal populiarumą, renkantis atsakymą „Nežinau“, buvo teiginys, kad *vietos valdžios institucijų veikla yra skaidri* (žr. 4 priedą). Tai parodo, kad žmonės nevertina seniūnijos veiklos nei neigiamai, nei teigiamai, jie tiesiog nieko nežino apie seniūnijų vykdomą veiklą. Taigi seniūnijų atstovai turi pasitelkti kitus gyventojų įtraukimo metodus, arba didinti naudojamų metodų apimtį taip didinant gyventojų informuotumą bei, galbūt, pasitikėjimo vietos valdžia lygį.

Nors rezultatai nėra džiuginantys ir negalima tiriamųjų vietovių įvardinti funkcionaliomis, tačiau reikia pastebėti, kad Likerto skale vertinant pateiktus teiginius respondentai teigiamą atsakymą rinkosi dažniau nei neigiamą (žr. 4 priedą). Taigi galima daryti prielaidą, kad vis dėlto daugiau žmonių yra linkę patikėti ir teigiamai vertinti vietos valdžią. Todėl seniūnijų pagrindinė užduotis yra palenkti didžiąją dalį neapsisprendusių ir apie seniūnijos veiklą nežinančių gyventojų savo pusėn. Seniūnijos privalo juos įtikinti, kad piliečių dalyvavimas ir aktyvi pozicija svarbi ne tik seniūnijai, bet ir gali pagerinti pačių piliečių gyvenimo kokybę.

13 pav. Respondentų nuomonių apie seniūniją pasiskirstymas

Taip pat pastebėtina, kad, kaip matoma 13 paveiksle, abiejų seniūnijų gyventojų nuomonės daugeliu šio klausimo teiginių sutapo bei geriausiai jie vertina *tarpusavio santykius su kaimynais* (su teiginiu sutiko 119 (74 proc.) respondentų). Atsižvelgiant į tai, kad mokslinėje literatūroje teigiama, jog efektyviausia terpė žmonių dalyvavimui yra ten, kur žmonės yra „arčiau vienas kito“,

galima daryti prielaidą, kad seniūnija turėtų pasinaudoti esama situacija ir parodyti daugiau pastangų įtraukti piliečius į vietos valdymą.

Teiginį, kad tiriamosiose vietovėse egzistuoja palanki terpė seniūnams tapti lyderiais, patvirtina 4 priede (žr. p. 71) pateikti respondentų atsakymai, nes net 79 (49 %) iš visų apklaustųjų teigė, kad jų gyvenamojoje vietovėje *nėra bendruomenės atstovo, galinčio paskatinti jų bendruomeniškumą*. Taigi žmonėms trūksta lyderio, kuris paskatintų veikti, todėl seniūnai galėtų pasinaudoti esama situacija ir tapti tokiais lyderiais. Pirmasis žingsnis, padėsiantis pasiekti tikslinę auditoriją, galėtų būti atviresnė komunikacija su bendruomene, nes vos 23 iš 160 apklaustųjų, t.y. 14 proc. (žr. 13 pav.) tvirtino, kad *vietos valdžios atstovai paaiškina reikalo esmę, kai būtina priimti sudėtingą ar nepopuliarių sprendimą*.

Apibendrinant šią dalį, galima pastebėti, kad dauguma apklaustųjų nėra pesimistiškai nusiteikę vertinant gyvenamosios vietovės valdymą. Tačiau išryškėjo tendencija, kad seniūnijų naudojamos gyventojų įtraukimo dalyvauti priemonės nors ir pasiekia piliečius, tačiau nėra veiksmingos, nes dauguma piliečių teigė, kad seniūnijos nesudaro sąlygų piliečiams dalyvauti. Todėl seniūnijų vadovams derėtų eksperimentuoti ir bandyti ieškoti efektyvesnių gyventojų įtraukimo dalyvauti vietos valdyme priemonių, nes moksliniame diskurse minima, kad pirmiausia sudaryti sąlygas dalyvauti turi valdžios atstovai, o tik tada visuomenė pasinaudoja suteikta proga, arba, kaip šiuo atveju, ne.

IŠVADOS

Išanalizavus mokslinę literatūrą bei susisteminius tyrimo metu gautus duomenis, galima daryti tokias **išvadas**:

1. Gyventojų dalyvavimo sąvoka yra problematiška dėl dviejų priežasčių. Pirmiausia dėl termino suvokimo, t.y. terminui apibrėžti Lietuvos ir užsienio literatūroje dažnai sinonimiškai vartojami skirtingos reikšmės žodžiai (t.y. „piliečių dalyvavimas“, „gyventojų dalyvavimas“). Be to, moksliniame diskurse stebima dalyvavimo formų klasifikavimo įvairovė, nors turinio prasme išvelgiami aptariamų formų panašumai. Skirtingas tapačių sąvokų traktavimas apsunkina visuomenės informavimo procesą. Todėl šiame bakalauro darbe susistemintai pristatomos pagrindinės dalyvavimo formos, klasifikuojant jas pagal dalyvavimo proceso subjektų iniciatyvos kriterijų.

2. Apžvelgus Lietuvos Respublikos teisinę bazę pastebėta, kad teisės aktuose piliečiams suteikiamas svarbus vaidmuo, įtvirtinta tiesioginio ir netiesioginio bendradarbiavimo su vietos valdžia teisė. Teisė dalyvauti įgyvendinama piliečiams rodant iniciatyvą arba tiek centrinės, tiek vietos valdžios atstovams stengiantis įtraukti visuomenę specialiomis poveikio priemonėmis, t.y. įtraukimo dalyvauti metodais. Pažymėtina, kad teorijoje išskiriamos dalyvavimo formos retai įgyvendinamos praktiškai, t.y. savivaldžios vietovės neretai funkcionuoja tik iš dalies, stokojama kooperacijos bei autoritetingo lyderio.

3. Analizuojant užsienio šalių gyventojų dalyvavimo praktiką atskleista, kad Skandinavijos šalys yra pasiekusios pakankamai aukštą dalyvavimo lygį nenaudojant privalomo balsavimo. Išsiaiškinta, kad Skandinavijos šalių savivaldžioms vietovėms suteikiama didesnė autonomija sprendžiant vietos reikalus sąlygoja ir aktyvesnę piliečių dalyvavimą. Be to, pastebėta, kad nagrinėtose užsienio šalyse populesnės dalyvavimo formos, kurios remiasi pačių piliečių tarpusavio kooperacija bei koalicija su valdžios atstovais, t.y. konferencijos, komitetai, vieša konsultacija ne tik pavieniams asmenims, bet ir savanoriškoms organizacijoms. Skandinavijos šalyse neretai veikiama kartu ne tik su vietos politikais, bet ir su spauda, t.y. spauda atstovauja piliečių interesus. Tuo tarpu Lietuvoje piliečiai dažniau renkasi dalyvavimo formas, kurios nereikalauja kolektyvinių pastangų, pvz., susitikimai su pareigūnais, balsavimas rinkimuose.

4. Išanalizavus kokybinio ir kiekybinio tyrimo duomenis, paaiškėjo, kad dažniausiai savivaldos sprendimų priėmimo dalyvaujantį asmenį galima apibūdinti kaip pagyvenusią, išsilavinusią moterį. Remiantis moksline literatūra šį socialinį portretą galima papildyti ir finansiniu rodikliu, t.y. neretai materealinių nepriteklių išgyvenantys asmenys nėra linkę dalyvauti vietos valdžios sprendimų priėmimo, todėl galima teigti, kad savivaldoje dažniau dalyvauja pasiturintys, materealiai apsirūpinę asmenys.

5. Tyrimas taip pat patvirtino mokslinėje literatūroje akcentuojamą pasyvios visuomenės faktą. Nuomonių apklausa atskleidė, kad nors žmonės laiko dalyvavimą pakankamai svarbiu, tačiau patys nėra linkę aktyviai dalyvauti. Kaip pagrindines tokio apsisprendimo priežastis respondentai įvardino pačių pasyvumą bei informacijos stoką. Tiriamosiose vietovėse piliečiai nesuvokia savo dalyvavimo reikšmės bei netiki galimybe savo aktyviu įsitraukimu į visuomeninį gyvenimą daryti įtaką esamai situacijai. Pažymėtina, kad seniūnijų gyventojai teigia stokojantys informacijos ne tik apie seniūnijos veiklą, bet ir apie galimas dalyvavimo formas. Todėl galima daryti prielaidą, kad vietinė valžia nėra suinteresuota formuoti savivokios visuomenės.

6. Išnagrinėjus tyrimo duomenis pastebėta, kad ne tik gyventojai nėra motyvuoti dalyvavimu savivaldoje. Tiek piliečių, tiek pačių ekspertų vertinimu, vietos valdžia veikia neefektyviai, nėra suinteresuota gyventojų dalyvavimu, naudoja neveiksmingus gyventojų įtraukimo dalyvauti metodus. Be to, vietos valdžia nebendradarbiauja ne tik su piliečiais, bet ir tarpusavyje. Tiek seniūnai, tiek seniūnaičiai vieni kitų darbą vertina neigiamai, teigdami, kad stokojama atvirumo, nėra paisoma bendruomenės ar kitų valdžios atstovų nuomonės, kai ji yra neparanki pačiam valdžios pareigūnui.

7. Išnagrinėjus gyventojų ir ekspertų atsakymus nustatyta, kad vietinė valdžia dažniausiai gyventojams įtraukti naudoja tik įstatymuose numatytus kaip privalomus gyventojų įtraukimo dalyvauti metodus, t.y. gyventojų informavimą (atsiskaitymą už vykdomą veiklą) bei gyventojų apklausas, kurias, kaip atskleidė vienas seniūnų, inicijuoja ne gyventojai, bet pati savivaldybė. Taigi būtina pažymėti, kad tiriamų vietovių negalima įvardinti veikiančių funkcionaliai dėl autoritetingo seniūno nebuvimo bei dėl neveikiančios komunikacinės sistemos tarp vietos valdžios ir bendruomenės.

8. Apibendrinant bakalauro baigiamąjį darbą reikia pastebėti, kad nagrinėta literatūra bei atlikto tyrimo duomenys *patvirtina išsikeltą hipotezę*, kuri teigia, kad gyventojams vietos valdžia nesudaro sąlygų dalyvauti savivaldos sprendimų priėmimo procese, o išskirtiniais atvejais suteikta dalyvavimo galimybe piliečiai nepasinaudoja. Išnagrinėjus mokslinę literatūrą pastebėta, kad teisiškai yra įtvirtinta nemažai dalyvavimo formų, tačiau žvelgiant praktinio įgyvendinamumo aspektu, vietos savivaldos atstovai yra nutolę nuo gyventojų, nėra suinteresuoti jų įtraukimu į valdymą, tiek patys piliečiai yra apatiški, susvetimėję bei rodo mažai iniciatyvos. Šią tendenciją patvirtino ne tik mokslinės literatūros teiginiai, bet ir bakalauro baigiamajame darbe atliktas piliečių ir ekspertų nuomonių tyrimas, patvirtinęs pasyvios visuomenės bei abejingos valdžios egzistavimą.

GYVENTOJŲ AKTYVINIMO REKOMENDACIJOS

Įvertinus kokybinio ir kiekybinio tyrimo metu gautus rezultatus, galima pateikti tokius pasiūlymus:

1. Atsižvelgiant į tai, kad tiriamų vietovių valdžia dažniausiai naudoja tik tokias gyventojų įtraukimo formas, kurios įstatymuose numatytos kaip privalomos, savivaldybėse turėtų būti sukurtos strategijos ar tam tikros vidinės taisyklės, apibrėžiančios, kaip skatinti gyventojus dalyvauti vietiniame valdyme.

2. Seniūnas kartu su visuomeniniais pagrindais veikiančiais asmenimis turėtų atlikti gyvenamosios vietovės situacijos analizę, t.y. esamų problemų ir trūkumų identifikavimą (tame tarpe ir gyventojų dalyvavimo sprendimų priėmimo procese bei gyventojų įtraukimo metodų analizę). Privaloma nuolat vykdyti situacijos ir jos kaitos dinamikos stebėseną bei pasibaigus seniūno kadencijai surinktą informaciją perduoti naujai vietos valdžiai.

3. Kadangi viena pagrindinių gyventojų ir vietos valdžios sąveikos problemų yra gyventojų neinformuotumas, būtina teikti informaciją visais įmanomais būdais. Pirmiausia tai turėtų būti informavimas apie gyventojų teises, galimybes bei pareigas, paaiškinama vietos savivaldos sistemos specifika. Informacija turėtų būti pateikiama kuo įvairesniais būdais (elektroniniu paštu, informaciniais leidiniais, rengiant susirinkimus-seminarus ir pan.). Pažymėtina, kad informaciją būtina pateikti kuo paprastesne ir eiliniam piliečiui suprantama kalba. Informacija turėtų būti pateikiama struktūruotai ir susistemintai, kad nereikalautų didelių gyventojų laiko išteklių.

4. Kiekybinio ir kokybinio tyrimo metu išsiaiškinta, kad vangiausiai dalyvauja jauni žmonės. Tai rodo, kad informuoti piliečius apie galimybę dalyvauti vietos valdyme turėtų būti pradama jau mokykloje. Ši informavimo forma seniūnijoms turėtų būti patogi ir prieinama, nes abi tiriamos seniūnijos turi gyvenamojoje vietovėje veikiančias pagrindines mokyklas. Taigi galima rengti seminarus vaikams, taip skatinant jų aktyvumą, įdiegiant suvokimą apie piliečių dalyvavimo savivaldos sprendimų priėmimo procese svarbą. Be to, tikėtina, kad suinteresuoti vaikai grįžę namo įgytas žinias perduos ir savo šeimoms, taigi tokia priemone galėtų būti pasiekama plati auditorija.

5. Kaip minėta aptariant tyrimo rezultatus, piliečiai nesuvokia savo svarbos vietos valdyme, todėl seniūnija turėtų daugiau dėmesio skirti konsultavimuisi su piliečiais, t.y. dažniau rengti gyventojų apklausas, paaiškinti žmonėms reikalo esmę, kai būtina priimti sudėtingą ar nepopuliarų sprendimą. Konsultavimasis turėtų būti vykdomas visais sprendimo priėmimo lygiais, nes dažniausiai su piliečiais konsultuojamasi tik tada, kai sprendimai jau būna priimti. Taigi derėtų remtis Skandinavijos šalių patirtimi ir dažniau organizuoti viešus susirinkimus pateikiant savo iniciatyvas ir išsiaiškinant piliečių nuomonę. Be to, norint, kad seniūnijos veikla būtų vertinama

kaip skaidri ir gyventojai pasitikėtų vietinės valdžios atstovais, pasitarimuose ar jau priimant sprendimus derėtų dažniau įsiklausyti ir atsižvelgti į piliečių nuomonę. Esant gerajai praktikai, būtina tai akcentuoti, t.y. viešai skelbi sprendimus, kurie priimti remiantis gyventojų nuomone, nes neretai seniūnijos priimami sprendimai gyventojams lieka apskritai nežinomi. Tuo tarpu akcentavus, kad sprendimas priimtas atsižvelgiant į tam tikrus piliečių pasiūlymus, gyventojai jaustųsi svarbiais, išklaustytais, būtų skatinams noras dažniau rodyti iniciatyvas.

6. Kiekviena seniūnija turėtų turėti savo marketingo strategiją, t.y. turėtų būti suinteresuota pristatyti save kaip piliečiams tarnaujančią instituciją. Siekiant pritraukti piliečius įsijungti į seniūnijos veiklą turėtų būti akcentuojama gaunama nauda ne tik seniūnijai, bet ir pačiam gyventojui, t.y. pristatyti piliečiui dalyvavimą savivaldoje kaip saviraiškos būdą, kaip galimybę gerinti gyvenamąją aplinką, gyvenimo kokybę ir pan. Atsižvelgiant į tai, kad tyrime išsiaiškinta, kokias dalyvavimo formas gyventojai laiko veiksmingomis, būtina siūlyti interesantų poreikius atitinkančias priemones. Pavyzdžiui, išsiaiškinta, kad piliečiai yra nesuinteresuoti bendra veikla ir pasiūlymus savivaldybių programoms laiko didžiausią poveikį valdžios sprendimams turinčia gyventojų dalyvavimo forma. Todėl tikslinga skelbti konkursą, kad geriausią pasiūlymą savivaldybių programoms ar specifinei seniūnijos problemai spręsti pateikęs asmuo (norint sutelkti žmones veikti kartu galima akcentuoti ir asmenų grupę) bus apdovanotas tam tikru prizu (pvz., atsižvelgiant į tai, kad neretai pripažinimas žmogui yra labai svarbus bei siekiant mažesnių finansinių išlaidų galima siūlyti viešą padėką, padėką vietos laikraštyje ir pan.).

7. Seniūnijos turėtų būti atviresnės ne tik gyventojams, bet ir visai plačiajai visuomenei. Seniūnijos turėtų bendrauti ir bendradarbiauti tarpusavyje, perimant kitų gyvenamųjų vietovių sėkmingai vykdomą gyventojų skatinimo politiką.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Abs H. J., Veldhuis R. (2006). Indicators on Active Citizenship for Democracy - the social, cultural and economic domain. *Paper by order of the Council of Europe for the CRELL-Network on Active Citizenship for Democracy at the European Commission's Joint Research Center in Ispra, Italy*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. spalio 10 d.] Prieiga per internetą: <http://crell.jrc.ec.europa.eu/ActiveCitizenship/Conference/03_AbsVeldhuis.pdf>.
2. Arnstein S. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*. 35. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. kovo 10 d.] Prieiga per EBSCO duomenų bazę.
3. Bitinas B., Raupšienė L., Žydzūnaitė V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija: vadovėlis vadybos ir administravimo studentams*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė.
4. Callahan K. (2007). Citizen Participation: Models and methods. *Intl Journal of Public Administration*. 30: 1179-1196, 2007. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. spalio 10 d.] Prieiga per EBSCO duomenų bazę.
5. Čilinskas K. (2002). *Piliečių teisės dalyvauti valdant savo šalį įgyvendinimo būdai. Lietuvos Respublikos Seimo ir Jungtinių Tautų vystymo programos. Žmogaus teisių veiksmų plano projektas*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas; Kaunas: Naujasis lankas.
6. Čilinskas K. *Savivaldybės politikų ir tarnautojų elgesio kodeksas*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. spalio 10 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.bendruomenes.lt/downloads/structure//CilinskasKodeksas.doc>>.
7. Čyvas T. (2010). *Siūlomas privalomas balsavimas rinkimuose*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. spalio 10 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.kasdien.lt/Pradzia/Naujienos/Lietuvoje/Siulomas-privalomas-balsavimas-rinkimuose>>.
8. Degutis M., Ramonaitė A., Žiliukaitė R. (2009). *Lietuvos visuomenės pilietinės galios indeksas*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. spalio 10 d.] Prieiga per internetą: <http://www.civitas.lt/admin/get_file.php?id=61>.
9. *Europos vietos savivaldos chartija* (1999). [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. lapkričio 18 d.] Prieiga per LITLEX duomenų bazę.
10. Gestautas P. (2010). *Seniūnaitis- kas tai? Ar tai nauja vietos savivaldoje?* [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. spalio 10 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.seniunai.lt/lt/naujienos/?id=17720>>.
11. Ginetienė D., Domarkas V. (2000). *Visuomeninių organizacijų įtaka viešojo administravimo institucijoms: mokomoji knyga*. Kaunas: Technologija.

12. Gramberger M. (2001). *Citizens as partners. OECD handbook on information, consultation, and public participation in policy-making*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. lapkričio 18 d.] Prieiga per SCHOLARGOOGLE duomenų bazę.
13. Jockus A. (2008). *Kaimo moterys stipresnės už vyrus*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. spalio 10 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/country/article.php?id=15585095>>.
14. *Informacijos laisvės aktas*. (2010). [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. spalio 10 d.] Prieiga per internetą: <<http://ukinlithuania.fco.gov.uk/lt/freedom-of-information>>.
15. Institute for European Studies (2009). *Participation in the European Project: How to mobilise citizens at the local, regional, national, and European levels*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. lapkričio 18 d.] Prieiga per SCHOLARGOOGLE duomenų bazę.
16. International IDEA. *Electoral participation in Sweden*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. spalio 10 d.] Prieiga per internetą: <http://www.idea.int/news/upload/Electoral_Participation_in_Sweden.pdf>.
17. Kardelis K. (2007). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Šiauliai: Lucilijus.
18. Leškevičiūtė J. (2006). *Gyventojų dalyvavimas vietos valdžios institucijose sprendžiant socialinius klausimus*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. spalio 10 d.] Prieiga per internetą: <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2006~D_20060530_122226-75798/DS.005.0.01.ETD>.
19. Lofgren I. (2010). *Local self-government*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. spalio 10 d.] Prieiga per internetą: <http://english.skl.se/web/Local_self-government.aspx>
20. *LR Konstitucija* (1992). [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. spalio 14 d.] Prieiga per LITLEX duomenų bazę.
21. *LR lobistinės veiklos įstatymas* (2000). [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. spalio 14 d.] Prieiga per LITLEX duomenų bazę.
22. *LR Peticijų įstatymas* (1999). [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. spalio 14 d.] Prieiga per LITLEX duomenų bazę.
23. *LR piliečių įstatymų leidybos iniciatyvos įstatymas* (1998). [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. spalio 14 d.] Prieiga per LITLEX duomenų bazę.
24. *LR Prezidento rinkimų įstatymas* (2005). [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. spalio 14 d.] Prieiga per LITLEX duomenų bazę.
25. *LR Seimo rinkimų įstatymas* (1992). [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. spalio 14 d.] Prieiga per LITLEX duomenų bazę.
26. *LR susirinkimų įstatymas* (1993). [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. spalio 14 d.] Prieiga per LITLEX duomenų bazę.

27. LR švietimo ir mokslo ministerijos Europos Sąjungos paramos koordinavimo skyrius (2007). *Švietimo ir mokslo srities esamos būklės ir tendencijų analizės ataskaita*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. lapkričio 18 d.] Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/es/Svietimo_mokslo%20esamos%20bukles%20ir%20tendenciju%20analize.pdf>.
28. LR teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų įstatymas (2000). [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. spalio 14 d.] Prieiga per LITLEX duomenų bazę.
29. LR Vietos savivaldos įstatymas (1994). [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. spalio 14 d.] Prieiga per LITLEX duomenų bazę.
30. LR Visuomenės informavimo įstatymas (2006). [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. spalio 14 d.] Prieiga per LITLEX duomenų bazę.
31. Luobikienė I. (2005). *Sociologinių tyrimų metodika*. Kaunas: Technologija.
32. Marcinkevičiūtė L., Petrauskienė R. (2008). *Piliečių dalyvavimo viešojo administravimo institucijų valdyme galimybės: Vilniaus ir Jurbarko rajonų saivaldybių pavyzdys*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. spalio 26 d.] Prieiga per internetą: <<http://baitas.lzuu.lt/~mazylis/julram/14/102.pdf>>.
33. *Migrant integration policy index*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. spalio 10 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.integrationindex.eu/integrationindex/2545.html>>.
34. Miroshnyk O. (2009). *Institute of local self government in Sweden*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. spalio 10 d.] Prieiga per internetą: <http://www.uceps.org/eng/files/category_journal/NSD105_eng_8.pdf>.
35. Nefas S. (2006). Funkcionali vietos bendruomenė kaip pilietinės visuomenės pagrindas. *Viešoji politika ir administravimas*. Nr. 17. Mykolo Riomerio universitetas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010m. spalio 10 d.] Prieiga per internetą: <http://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/vpa/archyvas/?l=82410>.
36. Nefas S. (2008). Lietuvos kaimų ir miestelių vietos bendruomenių funkcionalumą lemiantys veiksmi. *Viešoji politika ir administravimas*. Nr. 23. Mykolo Riomerio universitetas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. spalio 10 d.] Prieiga per internetą: <http://internet.ktu.lt/lt/mokslas/zurnalai/vpa/z23/VPA_Nr.23_S.Nefas_p.97-107.pdf>.
37. Neverauskas B., Tijūnaitienė R. (2007). Public participation in city governance decision-making: theoretical approach. *Engineering Economic*. No 4 (54). [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. lapkričio 5 d.] Prieiga per internetą <<http://www.ktu.lt/lt/mokslas/zurnalai/inzeko/54/1392-2758-2007-4-54-027.pdf>>.
38. OECD (2005). *Evaluating public participation in policy making*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. spalio 10 d.] Prieiga per internetą:

- <http://books.google.lt/books?id=B94tNUool4C&pg=PA41&lpg=PA41&dq=public+participation+sweden&source=bl&ots=M4uhlN7K0K&sig=M7BELSedtZgj_G01c5y7C8ISbaw&hl=lt&ei=XS RITZXxD8_5sgb7-ej6Ag&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=6&ved=0CEkQ6AEwBQ#v=onepage&q=public%20participation%20sweden&f=false>.
39. Papildoma medžiaga žiniasklaidai. *Labiausiai pažeidžiamos žmogaus teisės*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. spalio 10 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.hrmi.lt/uploaded/PDF%20DOKAI/PapildomaMedziagaZiniasklaidai.pdf>>.
 40. Paulikas V., Adomonis V. (2003). Vietos savivalda ir sprendimų priėmimas. *Viešoji politika ir administravimas*. Nr. 4. Lietuvos teisės universitetas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. lapkričio 18 d.] Prieiga per SCHOLARGOOGLE duomenų bazę.
 41. Petrauskas R., et al. (2009). Elektroninis dalyvavimas ir Lietuvos atstovaujamoji valdžia. *Viešoji politika ir administravimas*. Nr. 27. Mykolo Riomerio universitetas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. spalio 10 d.] Prieiga per internetą: <http://eglemal.home.mruni.eu/wp-content/uploads/2009/04/vpa_nr27_rpetrauskas_emalinauskiene_gparazinskaite_nvegyte_p45-53.pdf>.
 42. *Piliečių dalyvavimas savivaldoje*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. spalio 10 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.savivaldybes.lt/savivaldybes/index.php?lang=lt&gr=savivaldosraida&id=111>>.
 43. Prankevičienė A. (2011). *Ombudsmeno institutas*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. balandžio 10 d.] Prieiga per internetą: <praneviciene.home.mruni.eu/wp-content/.../Ombudsmeno-institutas.ppt>.
 44. Rekašius R. (2006). Politinio dalyvavimo Lietuvoje bruožai. *Pilietinė visuomenė: politikos įpilietinimo projekcijos. Kolektyvinė monografija*. Klaipėda.
 45. Stračinskienė L. (2007). *Piliečių dalyvavimo galimybės priimant sprendimus vyriausybės ir savivaldos lygyje*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. spalio 10 d.] Prieiga per internetą: <http://www.civitas.lt/files/Tyrimas_Pilieciu_Dalyvavimo_Galimybes_Priimant_Sprendimus.pdf>.
 46. Stumbraitė E. (2006). Nevyriausybinių organizacijų Lietuvos pilietinės visuomenės struktūroje. *Pilietinė visuomenė: politikos įpilietinimo projekcijos. Kolektyvinė monografija*. Klaipėda.
 47. Švedijos institutas. *Švedija*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. spalio 10 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.biblioteka.lt/metai/svedija1/apieSali.html#3>>.
 48. *Tarptautinių žodžių žodynas* (2008). Vilnius: Alma littera.

49. Urbelienė Z., Juknevičienė V. (2009). *Elektroninio balsavimo ypatumai ir įgyvendinimo galimybės Lietuvoje*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010m. spalio 10 d.] Prieiga per internetą: <http://su.lt/old.su/bylos/mokslo_leidiniai/jmd/09_02_23/urbeliene%20juknevicienne.pdf>.
50. Vidaus reikalų ministerija (2010). *Gyventojų dalyvavimas vietos reikalų tvarkyme*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. gruodžio 03 d.] Prieiga per internetą: <www.vrm.lt/fileadmin/Padaliniu...su.../Studija_pilieciu_dalyvavimas.doc>.
51. Vidaus reikalų ministerija (2010). *Gyventojų dalyvavimas sprendžiant vietos reikalus*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. gruodžio 03 d.] Prieiga per internetą: <www.vrm.lt/fileadmin/.../Straipsnis_administraciju_2010-11-26.doc>.
52. *Visuomenės dalyvavimo vadovas* (2006). [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. spalio 10 d.] Prieiga per internetą: <http://www.bef.lt/download_file.php?id=70>.
53. Žilinskas G. (2005). *Politinė kontrolė ir politinė atsakomybė vietos savivaldos lygiu*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. spalio 10 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.smf.su.lt/documents/konferencijos/Galvanauskas%202005/2005%20m.%20leidinys/Zilinskas.pdf>>.
54. Žilinskienė E. (2010). *Vietos bendruomenių įtaka efektyvesniam administravimui rajoninėse savivaldybėse / Kauno rajono savivaldybės atvejo analizė*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. spalio 10 d.] Prieiga per internetą: <saunef.home.mruni.eu/wp-content/.../03/Straipsniui1.-E.-Zilinskiene.doc>.
55. Žydžiūnaitė V. (2008). *Tyrimo dizainas: struktūra ir strategijos*. Mokomoji knyga. Kaunas: Technologija.

PRIEDAI

ANKETA

Gerb. Respondente, Šiaulių universiteto IV kurso Viešojo administravimo studentė E. Karužnaitė atlieka tyrimą, kuriuo siekiama išsiaiškinti

seniūnijų gyventojų požiūrį į galimybę dalyvauti viešajame valdyme.

Jūsų nuomonė labai svarbi. Remiantis tyrimo metu gautais rezultatais Jūsų gyvenamosios vietovės seniūnui bus pateikiamos rekomendacijos ir pasiūlymai. **Anketa yra anoniminė.**

1. Jūsų amžius:

2. Jūsų gyvenamoji vieta:

3. Jūsų išsilavinimas:

- Pagrindinis;
- Vidurinis;
- Aukštesnysis (technikumas);
- Aukštasis (nebaigtas aukštasis).

4. Jūsų lytis:

- Vyras
- Moteris

5. Ar Jūs dalyvaujate vietos bendruomenės ar Nevyriausybinių organizacijos veikoje?

- Taip, esu aktyvus narys.
- Ne, tai nėra mano prioritetas.

6. Ar, Jūsų nuomone, dalyvavimas savivaldoje yra svarbus?

- Taip, piliečių aktyvi pozicija labai svarbi.
- Galbūt svarbus.
- Nesvarbus.
- Kita (įrašykite)

7. Ar Jums teko? (Galimi keli atsakymo variantai)

- Teikti pasiūlymus savivaldybių programoms;
- Dalyvauti referendume;
- Teikti peticijas, skundus, prašymus vietos valdžiai;
- Balsuoti savivaldos rinkimuose;
- Dalyvauti susitikimuose su vietos valdžios atstovais;
- Dalyvauti vietos piliečių apklausose;
- Dalyvauti demonstracijose, piketo akcijose, mitinguose;
- Dalyvauti renkant bendruomenės atstovą;
- Kreiptis į seniūnus, Nevyriausybines organizacijas ar kitus tarpininkus;
- Dalyvauti savivaldybės tarybos komitetų darbe;
- Dalyvauti pasitarimuose prieš valdybą ir tarybų posėdžius.

8. Kiek žmonės gali įtakoti vietos valdžios sprendimus? (Kiekvienoje eilutėje *X ženkl*u pažymėkite vieną atsakymą, atspindintį Jūsų nuomonę.)

TEIGINYS	Gali įtakoti	Iš dalies gali įtakoti	Negali įtakoti
Teikiant pasiūlymus savivaldybių programoms			
Dalyvaujant referendumuose			
Teikiant peticijas, skundus, prašymus vietos valdžiai			
Dalyvaujant vietos piliečių apklausose			
Dalyvaujant demonstracijose, piketo akcijose, mitinguose			
Dalyvaujant savivaldybės tarybos komitetų darbe			
Kreipiantis į tarpininkus (seniūnus, NVO ir pan.)			
Balsuojant savivaldos rinkimuose			
Dalyvaujant susitikimuose su vietos valdžios atstovais			
Dalyvaujant bendruomenės atstovo rinkimuose			

9. Kodėl, Jūsų nuomone, piliečiai nedalyvauja sprendžiant vietos problemas? (Kiekvienoje eilutėje *X ženkl*u pažymėkite vieną atsakymą, atspindintį Jūsų nuomonę.)

TEIGINYS	SUTINKU	IŠ DALIES SUTINKU	NESUTINKU
Vietos savivaldos institucijos gyventojams teikia per mažai informacijos apie savo vykdomą veiklą			
Seniūnas savo funkcijas įgyvendina neefektyviai			
Seniūnaitis nevykdo savo funkcijų			
Bendruomenė seniūno nelaiko lyderiu			
Trūksta lyderio, kuris paskatintų dalyvauti savivaldoje			
Trūksta informacijos apie teisėtas dalyvavimo savivaldoje formas			
Gyventojai yra apatiški ir nesidomi seniūnijos veikla			
Seniūnija nesikonsultuoja su gyventojais			
Gyventojų aktyvumas nėra skatinamas			

10. Ar Jūsų seniūnija vykdo? (Galimi keli atsakymo variantai)

- Gyventojų apklausas;
- Informacinius susitikimus su gyventojais;
- Konsultacijas telefonu;
- Susitikimus su gyventojais, sprendžiant jų problemas;
- Informavimą apie savo veiklą bei galimybę joje dalyvauti (internetinė svetainė, informaciniai leidiniai ir pan.);
- Konsultavimąsi (vieši posėdžiai, diskusijos ir pan.).

11. Nurodykite, kaip vertinate gyventojų įsitraukimą priimant vietos valdžios sprendimus Jūsų seniūnijoje?

- Gerai, gyventojų dalyvavimas yra efektyvus ir nereikia papildomų pastangų jo skatinti;
- Vidutiniškai, nes gyventojai rodo per mažai iniciatyvos;
- Blogai, nes gyventojai nedalyvauja.

12. Ar seniūnija sudaro sąlygas dalyvauti priimant vietos valdžios sprendimus?

- Taip, piliečiams suteikiama pakankamai galių;
- Iš dalies, tačiau piliečių galios yra ribotos;
- Ne, piliečiai neturi jokių galių.

13. Ar galima taip pasakyti apie Jūsų seniūniją? (Kiekvienoje eilutėje X ženklu pažymėkite vieną atsakymą, atspindintį Jūsų nuomonę.)

TEIGINYS	TAIP	NE	NEŽINAU
Yra bendruomenės atstovas, skatinantis bendruomeniškumą			
Yra aktyvi piliečių grupė, kuri renkasi į susirinkimus			
Yra bent viena nevyriausybinė (visuomeninė) organizacija			
Valdžios atstovai ir bendruomenės gyventojai nuolat komunikuoja			
Vietos valdžios institucijų veikla yra skaidri			
Vietos valdžios, bendruomenės atstovai atsiskaito gyventojams			
Vietos valdžios atstovai atsižvelgia į piliečių nuomonę priimant sprendimus			
Vietos valdžios atstovai paaiškina žmonėms reikalo esmę, kai būtina priimti sudėtingą ar nepopuliarų sprendimą			
Gyventojai pasitiki savimi ir savo kaimynais			
Gyventojai pasitiki savivaldybės, seniūnijos, bendruomenės atstovais			

DĖKOJAME UŽ ATSAKYMUS.

INTERVIU SU SENIŪNU KLAUSIMYNAS

Šiaulių universiteto IV kurso Viešojo administravimo studentė E. Karužnaitė atlieka tyrimą, kuriuo siekiama išsiaiškinti *seniūnijų gyventojų ir vietos valdžios atstovų požiūrį į piliečiams suteikiamą galimybę dalyvauti viešajame valdyme*. Remiantis tyrimo metu gautais rezultatais Jums, kaip gyvenamosios vietovės seniūnui, bus pateikiamos rekomendacijos ir pasiūlymai dėl gyventojų aktyvinimo.

1. **Ar Jūsų seniūnija informuoja gyventojus apie savo veiklą, ar atsiskaito gyventojams? Jei TAIP, kokiu būdu informuojama, kaip vyksta atsiskaitymas?**
2. **Ar Jūsų seniūnija informuoja gyventojus apie galimybę dalyvauti vietos valdyme? Jei TAIP, kokiu būdu?**
3. **Ar Jūsų seniūnija naudoja gyventojų įtraukimo dalyvauti priemones? Jei TAIP, kokias gyventojų įtraukimo dalyvauti savivaldoje priemones Jūs naudojate?**
(pvz., gyventojų apklausos, informaciniai susitikimai, konsultacijos telefonu, susitikimai su gyventojais sprendžiant jų problemas, informavimas, konsultavimasis)
4. **Ar Jūsų seniūnijos gyventojai aktyviai dalyvauja savivaldoje? Ar domisi seniūnijos veikla, o gal atvirksčiai, yra apatiški?**
5. **Jeigu gyventojai teikia skundus, ar pasiūlo savo problemos sprendimo variantų?**
6. **Kokiomis dalyvavimo formomis Jūsų seniūnijos gyventojai dažniausiai (aktyviausiai) pasinaudoja?**
(pvz., dalyvavimas rinkimuose, dalyvavimas susitikimuose su valdžios atstovais, dalyvavimas piliečių apklausose, piketuose, mitinguose, skundų, peticijų, prašymų teikimas, kreipimasis į seniūną ir pan.)
7. **Kaip apibūdintumėte pagrindinį dalyvaujantį savivaldoje Jūsų seniūnijos gyventoją?**
(pvz., išsilavinęs, jaunas/senas, materealiai apsirūpinęs ir pan.)
8. **Ar seniūnija bendradarbiauja su seniūnaičiais? Jei TAIP, kaip vyksta bendravimas su seniūnaičiais? Kaip komunikujete?**
9. **Kaip vertinate seniūnaičių darbą? Ar jie savo funkcijas įgyvendina efektyviai?**
10. **Kaip vertinate gyvenamosios vietovės bendruomenės veiklą? Ar ji veikia efektyviai? Ar ji komunikuoja su seniūnija?**
11. **Ar Jūsų seniūnijoje veikia kokia nors nevyriausybinė organizacija? Jei TAIP, ar ji komunikuoja su seniūnija?**
12. **Ar kasdieniniame darbe išvelgiate kliūčių, trukdančių Jums dirbti efektyviai?**
(pvz., neaiški, bloga teisinė bazė, neefektyvi seniūnaičių veikla, gyventojų pasyvumas ir pan.)

INTERVIU SU GYVENAMOSIOS VIETOVĖS BENDRUOMENĖS ATSTOVU KLAUSIMYNAS

Šiaulių universiteto IV kurso Viešojo administravimo studentė E. Karužnaitė atlieka tyrimą, kuriuo siekiama išsiaiškinti *seniūnijų gyventojų ir vietos valdžios atstovų požiūrį į piliečiams suteikiamą galimybę dalyvauti viešajame valdyme*. Remiantis tyrimo metu gautais rezultatais Jūsų gyvenamosios vietovės seniūnui bus pateikiamos rekomendacijos ir pasiūlymai dėl gyventojų aktyvinimo..

1. **Kaip Jūs vertinate seniūno veiklą?** Ar Jis savo funkcijas įgyvendina efektyviai?
2. **Kaip (kokia forma) komunikuojate su seniūnais?** Ar seniūnai noriai bendradarbiauja?
3. **Ar seniūnai atsižvelgia į Jūsų nuomonę, pasiūlymus priimant svarbius sprendimus?**
4. **Kokia yra Jūsų, kaip bendruomenės atstovo, pagrindinė veikla?**
5. **Ar Jūsų seniūnijos gyventojai aktyviai dalyvauja savivaldoje?** Ar domisi bendruomenės veikla, o gal atvirkščiai, yra apatiški?
6. **Ar naudojate kokias nors gyventojų įtraukimo dalyvauti savivaldoje formas?** (*pvz., gyventojų apklauso, informaciniai susitikimai, konsultacijos telefonu, susitikimai su gyventojais sprendžiant jų problemas, informavimas, konsultavimasis ir panašiai*)
7. **Ar Jūsų bendruomenė informuoja gyventojus apie savo veiklą, ar atsiskaito gyvetojams?** Jei TAIP, *kokiu būdu informuojama, kaip vyksta atsiskaitymas?*
8. **Ar Jūsų bendruomenė informuoja gyventojus apie galimybę dalyvauti vietos valdyme?** Jei TAIP, *kokiu būdu?*

Respondentų nuomonių pasiskirstymas vertinant teiginius apie seniūniją

	Rėkyvos seniūnija			Medelyno seniūnija		
	<i>Taip</i>	<i>Ne</i>	<i>Nežinau</i>	<i>Taip</i>	<i>Ne</i>	<i>Nežinau</i>
Yra bendruomenės atstovas, skatinantis bendruomeniškumą	34	31	15	10	47	23
Yra aktyvi piliečių grupė, kuri renkasi į susirinkimus	49	8	23	46	6	28
Yra bent viena nevyriausybinė (visuomeninė) organizacija	28	4	48	21	10	49
Valdžios atstovai ir bendruomenės gyventojai nuolat komunikuoja	19	27	34	18	22	40
Vietos valdžios institucijų veikla yra skaidri	14	27	39	13	22	45
Vietos valdžios, bendruomenės atstovai atsiskaito gyventojams	37	17	26	32	20	28
Vietos valdžios atstovai atsižvelgia į piliečių nuomonę priimant sprendimus	19	34	27	12	39	29
Vietos valdžios atstovai paaiškina žmonėms reikalo esmę, kai būtina priimti sudėtingą, nepopuliarų sprendimą	14	38	28	9	44	27
Gyventojai pasitiki savimi ir savo kaimynais	59	10	11	60	12	8
Gyventojai pasitiki savivaldybės, seniūnijos, bendruomenės atstovais	27	35	18	25	34	21

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis tyrimo metu gautais duomenimis.